

10. Waartoe dienen de aanhalingsteekens? Zoek voorbeelden in uwe Bloemlezing, en verklaar den dienst dier teekens.

11. Idem, wat de aandachtstrepes betreft.

12. Van de woordteekens is de kennis van 't gebruik van 't koppelteeken zeer belangrijk. Geef voorbeelden ten bewijze.

13. Verklaar den dienst van het klemtoonteekeu, van het samentrekkingsteeken. In welk geval behoeft dit laatste teeken niet gebruikt te worden?

14. Wanneer bezigt men de apostrophe (weglatingsteeken)? Ook bij de meervoudsvorming? Ook in de vervoeging van sommige werkwoorden?

15. Zoek 10 woorden, waarin het deelteeken noodig is, als: Kaïn, algebraïsch, maïs, Israëlieten, quotiënt, Azië, enz. Waartoe dient dit teeken?

AB 190

90

OEFENSCHOOL

DER

SPRAAKKUNST.

EEN METHODISCH STEL OEFENINGEN EN VRAGEN
OVER NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST,

IN EEN VIJFTIGTAL LESSEN.

EEN PRACTISCH HANDBOEKJE VOOR KWEEKELINGEN,

DOOR

M. J. KOENEN.

TWEEDE, BLIGEWERKTE DRUK.

Bibliotheek Universiteit van Amsterdam

01 2889 4912

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1902.

PB

1600

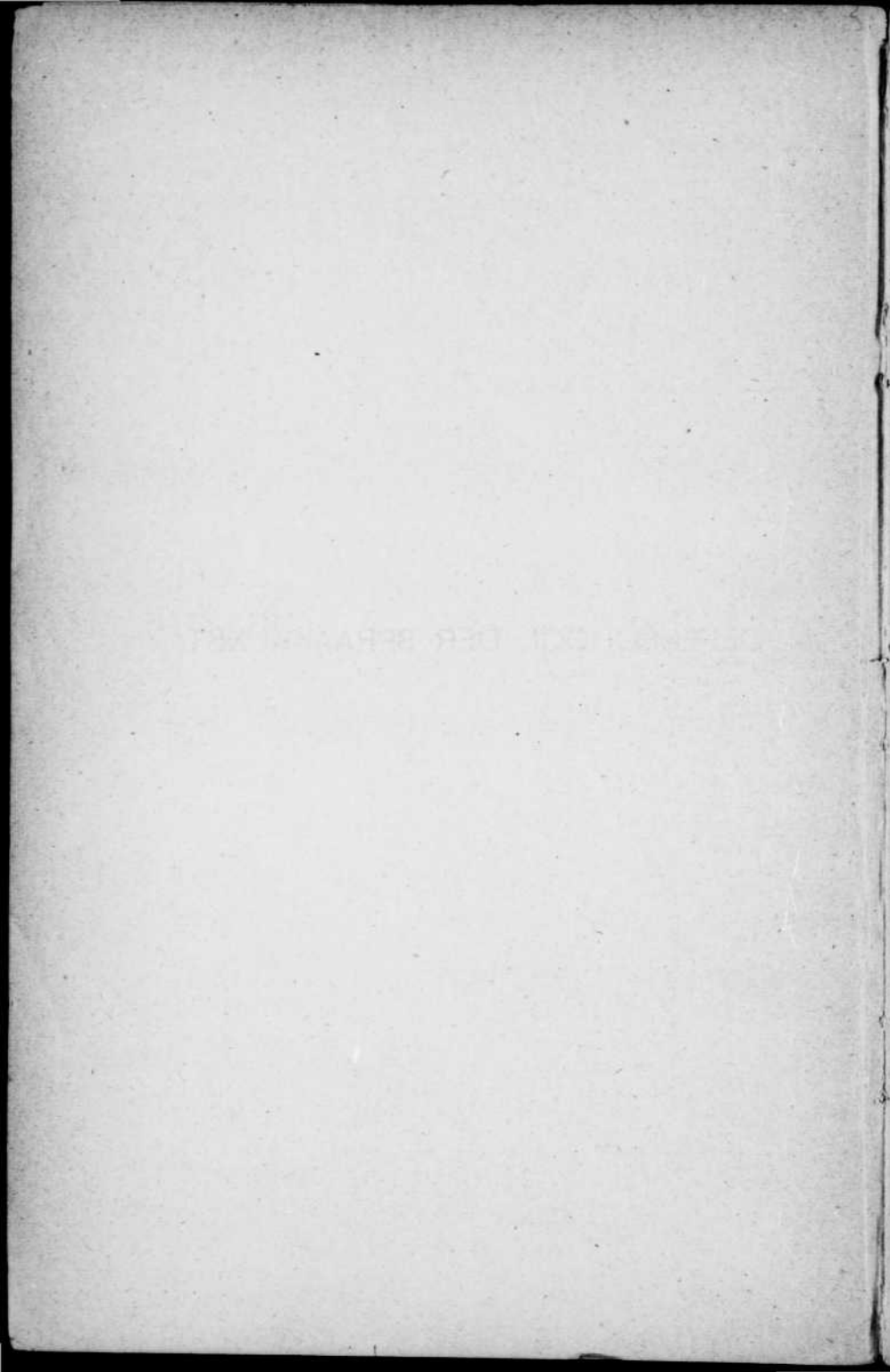
A 13

1600

DE FENSCHOL
SPRAAKKUNST
VAN DE
NEDERLANDSCHE
TALLEN

Present exemplaar.

OEFENSCHOOL DER SPRAAKKUNST.

OEFENSCHOOL
DER
SPRAAKKUNST.

EEN METHODISCH STEL OEFENINGEN EN VRAGEN
OVER NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST,

IN EEN VIJFTIGTAL LESSEN.

EEN PRACTISCH HANDBOEKJE VOOR KWEEKELINGEN,

DOOR

M. J. KOENEN.

TWEEDE, BIJGEWERKTE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1902.

STOOMDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS.

*Pedagogisch Handboek
van het O. V. G.*

VOORREDE.

Wat TER HERHALING bedoelt te zijn voor candidaat-hoofd-
onderwijzers, wil dit boekje zijn voor kweekelingen, nl. eene
handreiking, een leiddraad, een vademecum.

Over 't geheel zijn in deze „Oefenschool” de Oefeningen zooveel
mogelijk op den voorgrond geplaatst; de reeksen Vragen dienen
in hoofdzaak om de verschillende onderdeelen aan elkaar te
schakelen. Eigen ondervinding raadplegend, heb ik zorg gedragen,
dat Oefeningen en Vragen beide niet boven de krachten gaan van
hen, voor wie het werkje bestemd is.

Goed doen en goed zeggen is het bewijs van grondig
kennen.

Ik stel mij voor, dat deze Oefenschool gebruikt kan worden
in al de vier studie jaren van normaal- en kweek scholen. Uit de
mondeline en schriftelijke antwoorden kan al spoedig blijken,
wat niet of wat slechts ten halve begrepen is. Bij elk vak, maar
vooral bij Spraakkunst moet de leus zijn: Langzaam gaat
zeker! En tot goed leeren schrijven, is veel tijd, is veel
oefening noodig. Dit leert de ondervinding, dit leeren de examens!
Menige kweekeling slaagde niet, omdat zijn schriftelijk taalwerk
bewees, dat hij zwak was in de practijk der Spraakkunst.

—

Van harte hoop ik, dat de inkleeding der Vragen, de bewerking der Oefeningen, de schikking van deelen en onderdeelen niet te ver onder de eischen zijn gebleven. Het werkje geeft iets, dat nog niet bestaat en kan naast elke spraakkunst gebruikt worden.

*Ook bij het onderwijs in het zoo belangrijke vak der Spraakkunst kan het heeten: Mooie woorden alleen vullen den zak niet, of zooals de heer M. Leopold zegt in zijn werkje *Oproeding in School en Huis*: „Wie zwemmen wil leeren, moet in 't water, om zich onder leiding en aanwijzing in 't zwemmen te oefenen.”*

Gaarne houd ik mij voor welwillende opmerkingen aanbevolen.

MAASTRICHT, 1890.

M. J. KOENEN.

BIJ DEN TWEEDEN DRUK.

*Deze herdruk is met zorg in gereedheid gebracht en bijgewerkt, ook geheel op de leest geschoeid van den jongsten druk mijner *Nederlandsche Spraakkunst*.*

MAASTRICHT, 1902.

M. J. KOENEN.

BLADWIJZER EN INDEELING.

Blz.

EERSTE HOOFDSTUK. LEER DER KLANKEN EN WOORDEN.

1 ^e Les.	Taal en woorden	1
2 ^e „	Letters, lettergrepen, klemtoon	3
3 ^e „	De Klinkers	5
4 ^e „	De Tweeklanken	10
5 ^e „	De Medeklinkers	13
6 ^e „	De Medeklinkers (spelling)	15
7 ^e „	De soorten van woorden (rededeelen)	19

TWEDE HOOFDSTUK. LEER VAN DEN VOLZIN.

8 ^e Les.	De Enkelvoudige volzin en zijne hoofd- en bij- leden	23
---------------------	---	----

DERDE HOOFDSTUK. LEER DER REDEDEELEN. I.

9 ^e Les.	Het Zelfstandig naamwoord. Soorten	31
10 ^e „	Het Zelfst. naamw. Het Geslacht	34
11 ^e „	Het Zelfst. naamw. Het Getal	40
12 ^e „	Leer der Naamvallen.	49
13 ^e „	Het Lidwoord en zijn dienst	54
14 ^e „	Het Zelfst. naamw. De Verbuiging	55
15 ^e „	Het Bijvoeglijk naamwoord.	59
16 ^e „	Persoonlijke voornaamwoorden.	65
17 ^e „	Onbepaalde voornaamwoorden	67
18 ^e „	Bezittelijke voornaamwoorden	67
19 ^e „	Aanwijzende voornaamwoorden	69
20 ^e „	Bepalingaanduidende voornaamwoorden.	70
21 ^e „	Vragende voornaamwoorden	70
22 ^e „	Betrekkelijke voornaamwoorden	72
23 ^e „	Het Telwoord	74

VIERDE HOOFDSTUK. LEER DER REDEDEELEN. II.

24 ^e Les.	Het Werkwoord	76
25 ^e „	Het Bijwoord	97
26 ^e „	Het Voorzetsel	99
27 ^e „	Het Voegwoord.	100
28 ^e „	Het Tusschenwerpsel.	102

VIJFDE HOOFDSTUK. LEER VAN DEN VOLZIN.

29 ^e Les.	Nadere beschouwing van den Enkelvoudigen volzin	102
30 ^e „	De Samengestelde volzin	113
31 ^e „	Nadere behandeling van den samengestelden volzin	129
32 ^e „	De Ellips in den samengestelden volzin	141
33 ^e „	De Beknopte zin	144

ZESDE HOOFDSTUK. LEER DER WOORDVORMING.

34 ^e Les.	Algemeene grondslagen	148
35 ^e „	Vorming van Zelfstandige naamwoorden	151
36 ^e „	Vorming van Bijvoeglijke naamwoorden	156
37 ^e „	Vorming van Voornaamwoorden	159
38 ^e „	Vorming van Telwoorden	159
39 ^e „	Vorming van Werkwoorden	160
40 ^e „	Vorming van Bijwoorden	163

ZEVENDE HOOFDSTUK. BIJZONDERHEDEN.

41 ^e Les.	De Spelling	164
42 ^e „	Regels der Geslachten	169
43 ^e „	Grammatische figuren	169
44 ^e „	De Verkleinwoorden	172
45 ^e „	Het Afbreken van woorden in lettergrepen . . .	174
46 ^e „	Verkortingen of afkortingen	175
47 ^e „	Het Aaneenschrijven	175
48 ^e „	Het gebruik van het Koppelteeken	177
49 ^e „	Het gebruik van Hoofdletters	178
50 ^e „	Het gebruik der Leesteevens	179

EERSTE AFDEELING.

EERSTE HOOFDSTUK.

LEER DER KLANKEN.

EERSTE LES: TAAL EN WOORDEN.

1. Wat verstaat men in 't algemeen door taal?
2. Welke taal heet de Nederlandsche taal?
3. Beteekent het woord taal hetzelfde als spraak?
4. Maken alleen doofstommen gebruik van gebarentaal, of bezigt ieder deze taal weleens? Waartoe?
5. Spreekt gij (kent gij) ook een dialect? Welke dialecten worden er zoo al gesproken binnen de grenzen van ons land? Onderscheidt men ook hoofddialecten? Wat is een tongval?
6. Wordt er ook Nederlandsch gesproken in een deel van België? Hoe heet die taal (dat dialect)?
7. Wat is een woord, en is onze taal arm of rijk aan woorden?
8. Zijn er in onze taal ook vreemde woorden aan te wijzen?
9. Uit welke taal vooral heeft het Nederlandsch veel woorden overgenomen? Voorbeelden.
10. Wanneer wordt een vreemd woord als een Nederlandsch woord beschouwd? In hoeveel klassen kan men de vreemde woorden verdeelen?
11. Wat leert ons de spraakkunst (grammatica), en in hoeveel afdeelingen wordt zij wel verdeeld?
12. Tot welke afdeeling behoort de spelling? En wat leert ons deze?

OPMERKINGEN. *Taal* in 't algemeen is elk *middel* ter uiting van het denken, is elk middel om het gedachte of gevoelde kenbaar te maken. *Spraak* is het *vermogen* om gedachten of gevoelens door middel van klanken te uiten; *spraak* is ook het spreken zelf, b.v.: *Ik ken hem aan zijne spraak*. — *Beschaafd* Nederlandsch is de algemeene spreek- en schrijftaal van beschaafde Nederlanders; eene taal, door de bewoners

eener landstreek gebezigd, heet *gouw-* of *streekspraak* (dialect). Door *tongval* verstaat men de schakeering van een of ander dialect; door *platte taal* (patois) verstaat men de taal van de lagere volksklassen, vooral in groote steden. — Het *Vlaamsch* is een Nederlandsch dialect, gesproken in eenige provinciën van België, als: de beide Vlaanderens, Antwerpen, Limburg en een deel van Brabant; het heeft eene eigene letterkunde (Conscience). — Het *Friesch* bevat tal van woorden, die niet tot het Nederduitsch behooren en wordt ook wel als eene eigen taal (geen dialect) beschouwd: het Landfriesch in onze provincie Friesland, het Noordfriesch in Sleeswijk. — *Vreemde woorden* behooren niet tot de Duitsche (Germaansche) taalfamilie; drie klassen: 1° woorden, die hun vreemden vorm geheel hebben afgelegd en in klemtoon en klank aan echt Ned. gelijk zijn geworden, als: *bisschop*, *bijbel*, *straat*. Deze gaan ook verbindingen aan met zuiver Ned. woorden of met voor- en achtervoegsels, als: *bisschopsstaf*, *bijbellezing*, *straatjongen*; *bisschop-pelijk*, *bijbelachtig*, *bestraten*; 2° woorden, waaraan niets veranderd is, zoodat zij door ons juist of nagenoeg zóó als in de vreemde taal worden uitgesproken, als: *bureau*, *eventueel*, *soupeeren*, enz.; 3° woorden, welke in de uitspraak wijzigingen hebben ondergaan, die niet voldoende waren om hun het uitheemsche voorkomen geheel te benemen, als: *admiraal*, *president*, *secretaris*, enz. Deze laatste in 't bijzonder heeten *bastaardwoorden*.

Woorden ontstaan, zijn algemeen in gebruik, verouderen, sterven; evenzo gaat het met uitdrukkingen; woorden en uitdrukkingen in de 17e eeuw bijv. nog in gebruik zijn thans *archaïsmen*: als: *jent* (lief), *rechtevoort* (terstond), *loopmaar* (gerucht), *kaekster* (babbelaarster), *hij kan rijen en omzien* (hij is bij de hand), de *opgang* van het leven = (het begin van het leven), *de moord sloeg hem*; — *provincialismen* zijn woorden of uitdrukkingen, zinwendingen, die slechts in eenig dialect of in eenigen tongval gangbaar zijn; *barbarismen* zijn woorden of uitdrukkingen, ook zinwendingen, meestal in afwijking van den aard onzer taal gevormd naar buitenlandsche voorbeelden (germanismen, gallicismen, anglicismen, latinismen); *germanismen* zijn Duitsch-getinte uitdrukkingen of zegswijzen; dit vooral is een soort van onkruid, dat de planten van eigen bodem verdringt of verstikt: *vroegjaar* (voorjaar); *ik verspreek* (beloof) *het u*; *iets daarstellen* (doen ontstaan, vervaardigen) enz. *Synoniemen* zijn woorden, die bij veel overeenkomst in beteekenis toch een kenmerkend verschil hebben, als: *ontdekken* en *uitvinden*, *dienstwillig* en *dienstvaardig*; *paroniemen* zijn woorden van denzelfden stam: *ontkennen*, *bekennen*, *verkennen*; *homoniemen* zijn woorden van gelijken klank, verschillende in bet.: *wat* en *wat*, *was* en *was*, *bal* en *bal*; *hopen* en *hoopen*, *vijlen* en *veilen*, *nog* en *noch*, enz.

TWEDE LES: LETTERS — LETTERGREPEN — KLEMTON.

1. Waarom is het niet goed, te spreken van Nederlandsch letterschrift?
2. Welke tweevoudige beteekenis heeft het woord letter?
3. Wat verstaat ge door enkelvoudige, wat door samengestelde letterteekens? Voorbeelden.
4. Wat zijn klinkers, wat zijn medeklinkers?
5. Wat verstaat ge door eene lettergreep (syllabe), en wat zijn een-, twee-, drie-, enz. lettergrepige woorden?
6. Wat zijn open lettergrepen, wat zijn gesloten lettergrepen?
7. Wat verstaat ge door syllabetoon? Geef voorbeelden voor den hoofd- en den bijtoon.
8. Wat zijn toonlooze lettergrepen? Noem eens vijf toonlooze klinkers en geef verschillende voorbeelden.
9. Hoe verklaart ge het ontstaan van woorden, als: jonker (jonkheer), wingerd (wijngaard), wammes (wambuis), dorpel (dorepaal)?
10. Zeg iets over den hoofdtoon bij Nederlandsche en bij vreemde achtervoegsels?
11. Welke zijn de Ned. achtervoegsels, die den hoofdtoon vóór zich trekken?
12. Op welk lid valt bij samengestelde woorden in den regel de hoofdtoon?

OPMERKINGEN. Het woord *alphabet* ontstond uit de samenvoeging van de namen der beide eerste Grieksche letters: *alpha*, *beta*. Onze letterteekens hebben we aan de Romeinen ontleend, die ze weer met wijzigingen van de Grieken hadden overgenomen; zoodat ons alphabet het Latijnsche is. Het Hoogduitsche letterschrift heeft ook de Latijnsche karakters tot grondslag. Andere alphabetten zijn: het *Arabische*, het *Russische*, het *Hebreeuwsche*, enz. Elke *klinker* (vocaal) ontstaat door trilling der stembanden; — bij de vorming der *medeklinkers* (consonanten) heeft die trilling niet zoozeer plaats. — *Toonlooze klinkers* vindt men in de uitgangen: *-el*, *-em*, *-en*, *-er*, *-es*, enz.; *-ig*, *-ik*, *-it*, *-ing*, *-ink*; *-lijk*, *-lijks*, *-lijksch*; *-um*, *-umer*; *-or* (in sommige woorden, als: *professor*, *doctor*); alsook de *o* in *Stavoren* en *avond*.

OEFENINGEN.

De volgende woorden te lezen met het oog op klemtoon en uitspraak:

1. Vlijtig, ijverig, nalatig, koning, woning, penning, rekening, teekening, werkring, onding, wandeling; havik, perzik, monnik, leeuwerik, kievit, diemit, koninklijk, penninkje, woninkje, afhankelijk, aanvankelijk, dagelijks, wekelijksch, professoren, professor, Dokkumer, avond, curatoren, examinatoren, examiators; Lode-wijk, insgelijks, dergelijke, soortgelijke, desgelijks, bladerrijk, glansrijk, lobbes, dreumes, lemmet, wammes.

2. Aartsvader, aartsengel, aartsdeugniet, antwoord, ondeugd, onweer, onkruid, oorsprong, oorzaak, oorkonde, wanklank, wangu-
gunst, wanhoop, wantrouwen.

Aartsvaderlijk, oorspronkelijk, oorzakelijk, onweerstaanbaar, onwillekeurig, onmogelijk, verantwoordelijk, wanhopig.

3. Vriendschap — vriendschappelijk, vijand — vijandelijk, onmacht — onmachtig, wangunst — wangunstig, misdaad — misdadig, opmerken — opmerkzaam, nakomen — nakomeling, nalaten — nalatigheid.

4. Armzalig — rampzalig — welzalig — krijgshaftig — ernst-
haftig — manhaftig — woonachtig — deelachtig — vreesachtig —
waarachtig — krampachtig — fabelachtig — reusachtig¹⁾ —
melkachtig — zoutachtig — aapachtig — blauwachtig — oudachtig.

5. Hovenier — populier — truweel — struweel — kasteel —
kameel — Chinees — Portugees — boerin — koningin — her-
togin — zangeres — onderwijzeres — bosschage — plantage —
slijtage — strijkage — trompet — helmet — voogdij — schoen-
makerij — visscherij — fluitist — pianist — bloemist — kwet-
suur — lazuur — parasiet — Italiaan — Indiaan — komediant —
tarief — magazijn — dukaton — moeras — matras — fabriek —
radijs — terpentijn — termijn — patroon.

---

1) Bij reusachtig en fabelachtig wordt de klem zowel op den
stam als op het achtervoegsel gehoord.

6. Een uitstekende bergtop — uitstekend werk — hij heeft uitstekend gewerkt; — een aanwijzend voornaamwoord — de aantoonende wijs — innemende manieren — uitnemend examenwerk — een opgeblazen ballon — een opgeblazen man.

7. Het onderwijs — de onderwijzer — onderwijzen; — het onderwerp — de onderwerper — onderwerpen; — het onderzoek — de onderzoeker — onderzoeken; — het onderhoud — de onderhouder — onderhouden.

8. Stilzwijgend — belangwekkend — oorverdoovend — alwetend — alziend — hartbrekend — hoogdravend — welsprekend — schoorvoetend — aanhoudend.

9. Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage — 's-Hertogenbosch — stadhuis — raadhuis — burgemeester — schoolmeester — heelmeester — heerenknecht — stalknecht — voetknecht — madelief — moederlief — jongenlief — gemeenebest — boerenkool — rookvleesch — hoogleraar — juffrouw — mevrouw — nieuwjaar — voorjaar — najaar.

10. Onderweg — overal — terstond — terloops — van-nieuws — bijtijds — intijds — inderdaad — metterwoon — metterdaad — uitermate — omstreeks — bovendien — bijaldien — nadat — naardat — derhalve — weshalve — alevel.

DERDE LES: DE KLINKERS.

1. Noem de zeven enkelvoudige klinkers onzer taal, en maak met een paar voorbeelden duidelijk, dat vijf er van of onvolkomen, of helder worden uitgesproken.
2. Welke klinker komt wel eens voor als de korte der **oe**?
3. In welk geval hoort men den korten klinker in eene open lettergreep?
4. Welke heldere klinker wordt in eene gesloten lettergreep weleens met een enkel letterteeken voorgesteld?
5. Geef een paar voorbeelden ten bewijze, dat **a** en **e** wisselen, bv. star, ster.

6. Idem, dat **u** met **o** en **eu** met **oo** wisselt.
7. Wat weet ge van de spelling der **a** en der **u** in open lettergrepen, en hoe verklaart ge de schrijfwijze: *mamaatje, laatje, hoeraatje, parapluutje, Catoetje*?
8. Uit welke letter kan de enkele of zachteldere **e** ontstaan zijn?
9. Idem de enkele **o**?
10. Idem de dubbele of scherpheldere **ee**?
11. Idem de dubbele **oo**?
12. Welke regels zijn u bekend voor de spelling met **ie**, alsmede voor die met **i**? Hoe handelt men in dit opzicht met vreemde woorden?

OPMERKINGEN. Als onvolkomen *oe* bezigt men *o*: *bloem* (blom), *soep* (sop), *zoeken* (zocht), *hoeve* (hof); als onvolkomen *eu* hoort men *u*, als: *geneugte* (genugte), *heur* (hun), *speulen* (spul). — In *lachen*, *richel*, enz. vindt men een' onvolk. klinker in eene opene lettergreep. — De *u* is volkomen voor *w*, als: *schuw*, *zwaluw*, *gruwt*. — De zachteldere *e* is ontstaan uit *a* of *i*, vandaar *edel* naast *adel*, *veren* naast *varen*, *leden* naast *lid* enz. De zachteldere *o* is ontstaan uit *u* (= *oe*); Duitsehe woorden geven hier het bewijs, als: *butter* (boter), *kupfer* (koper), *kugel* (kogel), enz. De scherpheldere *ee* ontstond uit *ai*, *ei*; vandaar *kleen* (naast klein), *gereed* (naast bereiden); de scherpheldere *oo* ontstond uit *au*; ook hier geven Duitsehe woorden het bewijs, als: *baum* (boom), *gaukeln* (goochelen). — Let op de uitspraak der *i* in: *Pruisisch* (lees *Pruisies*), *Saksisch*, *afgodisch*, enz.; zoomede in vreemde woorden, als: *liter*, *kilo*, *liniaal*, *rivier*, *sigaar*, enz. (leelijk is: *segaar*, *revier*, enz.), evenzoo op die in afleidingen als: *muzikaal* (muziek), *fabrikaat* (fabriek), *republikein* (republiek), enz.

OEFENINGEN.

1. Geef 10 meerlettergrepige woorden, waarin **a** en **u** in open lettergrepen voorkomen, bv. *salade*, *jujube*.
2. Geef 10 woorden, waarin de volkomen **u** in eene gesloten lettergreep voorkomt.
3. Zoek ook eenige woorden, waarin de onvolkomen klinker in eene open lettergreep voorkomt.
4. Zoek een tiental woorden, waarin de letter **i** in eene open lettergreep voorkomt.
5. Kent gij ook verschil van beteekenis bij de woorden:

helen en heelen, veren en veeren, weken en weeken, wezen en weezen, stenen en steenen, lenen en leenen, rede en reede, keren en keeren, leken en leeken?

6. Zeg ook de beteekenis van:

hopen en hoopen, horen en hooren, kolen en koolen, koper en koper, poten en pooten, sloten en slooten, tonen en toonen, sloven en slooven.

7. Vul in met **e** of **ee**:

zw—p	zw—pen	spl—t	spl—ten
k—l	k—len	dr—f	dr—ven
plan—t	plan—ten	magn—t	magn—ten
kom—t	kom—ten	z—f	z—ven
m—r	m—ren	sp—r	sp—ren
d—l (plank) . . .	d—len	l—k	l—ken
v—r (pluim) . .	v—ren	v—r (overvaart) .	v—ren
z—p	z—pen	st—l	st—len

8. Vul in met **e** of met **ee**:

De vogels kw—len in hagen en struw—len. Sommige vertrekken g—ren. Men eischte ger—de betaling. Dit zijn lage str—ken. Met h—sche stem zingen. Hercules wist den stal van Augias met b—zemen te k—ren. De dichter Heije vraagt:

Wie zou het (vogeltje) willen d—ren?

Het heeft niet eens nog v—ren.

Niet alle l—zers dw—pen met Vondels gedichten. Gij moet niemand bel—digen. Het bl—ke licht der maan. Een Europ—sche oorlog. Het deeg kn—den. Het brandmerken en g—selen behooren tot de oude rechtspl—ging. Te Pisa in Italië is een sch—ve toren. Wat kan die man toch t—men! Het laatst vaarwel klonk van v—ge lippen. De w—gen w—melden van voetgangers. Ziehier allerlei z—pen en odeurs. Stokvisch moet men w—ken. Hij nam een t—der afscheid van de zijnen. Hoort gij den zieke st—nen? Ga die raderen sm—ren en dan deze zeilen r—ven.

Deze knaap is een l—perd. Staat gij daar met l—ge handen? Hij ziet het met l—de oogen. Velen sn—ven in den slag of worden verminkt.

9. Vul in met **o** of met **oo**:

t—n (klank) . . . t—nen	sch—t . . . . . sch—ten
k—l (plant) . . . k—len	n—d . . . . . n—den
tr—n . . . . . tr—nen	b—g . . . . . b—gen
p—k . . . . . p—ken	sp—r . . . . . sp—ren
g—t . . . . . g—ten	bloemk—l . . . . . bloemk—len
sch—l . . . . . sch—len	sl—p (overtrek) sl—pen
h—s (kous) . . . h—zen	r—f (korst) . . . r—ven
h—s (wind) . . . h—zen	kn—p . . . . . kn—pen
sch—f (garf) . . . sch—ven	n—t . . . . . n—ten.

10. Vul in met **o** of met **oo**:

Bijgel—vige lieden zijn bang voor sp—ken. Gij zult toch eenig meded—gen met ongelukkigen t—nen? Deze heeren b—gen op hunne geboorte. Als wij u tot ijver aansp—ren, be—gen wij uw geluk. Deze visschers kn—pen of breien hunne netten. Kent gij de d—venetel? Vele jongelieden verwaarl—zen de studie. De zon begon te gl—ren aan den oostelijken h—rizon. Dat zijn sn—de plannen en b—ze voornemens. De vossen r—ven vele hoenders. Wie zou zoo iets ged—gen! Wilt gij de kachel wat opst—ken? Wie zal deze lichten uitd—ven? Zij houden niet van l—ven en bieden. Is dat een iv—ren vouwbeen? Zij wilden hunnen misslag l—chenen en verzonnen gr—ve onwaarheden. Gij moet u aan praatjes niet st—ren, laat door niets uwen ijver uitd—ven. Zijn dat geen v—ze knollen? Deze arbeiders p—ten aardappels. Deze ruilebuitsters sliepen onder den bl—ten hemel. Laat ons een —genblikje p—zen! Vele insecten hebben zes p—ten. Zij sch—ven de korensch—ven op sleden over het ijs. In den z—mer gaan velen in een bosch d—len.

11. Men lette goed op de spelling der volgende woorden. De taak is, het invullen *a.* met **e** of **ee**, *b.* met **o** of **oo**.

<i>a</i>		<i>b</i>	
d—ren	m—ren	dr—ge	klein—den
dw—pen	sch—ve	dr—gist	l—chenen
—ga	verw—ren	dr—gerij	l—zen
h—sche	zw—pen	dr—gen	sl—pen
sch—de	str—len	bet—gen	sm—ren
t—ring	vert—ren	h—nen	vr—lijk

12. Vul eene **i** of eene **ie** in:

l—ter	comed—	d—acon—
k—lo	Januar—	d—amant
m—l—tie	Jul—	d—mit
v—s—te	Jun—	k—vit
l—n—aal	Februar—	d—rect—
c—tadel	cond—t—	expos—tie
c—chorei	cand—daat	inval—de

13. Zoek eenige woorden, waarin de **ie** op het einde staat, als: koffie, genie (vernuft).

14. Schrijf bij de volgende woorden het enkelvoud naast het meervoud:

fabrieken	theorieën	leliën
republieken	genieën	koloniën
substantieven	melodieën	harmonieën
adjectieven	knieën	synoniemen
parasieten	traliën	zefieren
Israëlieten	beziën	zefirs

15. Vul nog in met **i** of met **ie**:

afgod—sch, Pruis—sch, Saks—sch, Perz—sch, nieuwmod sch,
 grammat—sch, komed—, comed—, ruz—, kiev—t, kiev—ten,
 diem—t, diem—ten, monn—ken, leeuwer—ken, Israël—t, Israë—
 l—ten, kolibr—, muz—kaal, verm—cell—, examinand—, music—,
 polit—, critic—, exposit—, excellent—, expedit—, epidem—.

VIERDE LES: DE TWEEDKLANKEN.

1. Wat is een tweeklank, en wat bedoelt men met dezen naam?
2. Bevat onze taal ook drieklanken?
3. Welken klinker hoort ge eenigermate op 't einde van: ai, ui, ei, aai, ooi, oei; van: au, ou, aau, eeu, ieu?
4. Is er verschil in de uitspraak der woorden: gauw en gouw, kauw en kouw (kooi), rauw en rouw, dauw en douw (duw), houw en hauw?
5. Hoort ge verschil in de uitspraak van: hei en hij, lei en lij, zei en zij; wei en wij, reizen en rijden?
6. Hoe verklaart ge het gebruik van het deelteeken in: maïs, algebraïsch, Kaïn, prozaïsch, Mozaïsch, Azië, quotiënt, enz.? En hoe leest ge de vreemde woorden: affaire, ordinaïr, failliet, email?
7. Hoe leest ge de woorden: heir, heirbaan, heirleger, heirscharen; oir (erfgenaam)? En hoe de aardrijkskundige namen: Oirschot, Charlois, Oisterwijk, Helvoirt? Zijn er onder de heldere klinkers nog niet, die met twee letterteekens worden voorgesteld?
8. Noem een of meer regels voor de spelling der ij.
9. Idem voor de spelling der ei.
10. Hoe spreekt ge uit: miaauwen, miauwen, mauwen? En hoe de tusschenwerpsels: ai, au, aau?

OPMERKINGEN. Drieklanken heeft onze taal niet. — In de uitspraak van *au* en *ou*, van *ei* en *ij* hoort men weinig of geen verschil. — *Ai* is alleen nog tusschenwerpsel (niet te verwarren met *a-i*, als in *mais*); — *ei* ontstond vaak uit *age*, *ege*, als: *meid* (maged), *heining* (hagening), *zeide* (zegede), *leide* (legede); soms uit *a* of *e*, als *feilen* naast *falen*, *einde* naast *ende*; *ij* ontstond uit dubbele *i* of *ii* (lees *ie*), deze *ie*-klank leeft nog in sommige dialecten, terwijl men nog hoort *iever* naast *ijver*, *iep* naast *ijp*, *piepen* naast *pijpen* (fluiten)¹⁾; *ui* ontstond uit *uu*: deze *u*-klank was oorspronkelijk *oe*, vandaar *snuït* naast *snoet*, *tuiten* naast

1) Het letterteeken *ij* ontstond, doordien de schoonschrijvers der middeleeuwen het tweede beentje der *ii* van eene krul voorzagen.

toeten, *kruisbes* naast *kroezel*; men hoort in dialect (bijv. in Overijssel) nu eens *oe*, dan weer *uu*, waar het beschaafde Nederlandsch *ui* bezigt, als: *hoes* (huis), *moes* (muis), *su-ker* (suiker), *stu-ver* (stuiver). — Er is verschil in bet. tusschen: *blouwen* (slaan) en *blauwen*, *houw* (slag) en *hauw* (peul), *kouw* (kooi) en *kauw* (vogel); *ou* ontstond dikwijls uit *ol* (of *al*) vóór *d* of *t*, als: *woud* (wald, wold), *houden* (halden), *vouwen* (= vouden, valden), *zoude* (zolde), *woude* (wolde), enz. — *aau* komt voor in: *miaauw*, *miaauwen* en verder als tusschenwerpsel.

OEFENINGEN.

1. Schrijf de 12 tweeklanken; naar welken grondslag verdeelt gij ze in twee groepen?

2. De *ou* is ontstaan uit *ol*, *al* (vóór *d* of *t*), als: *goud* uit *gold*, *hout* uit *holt*, *houden* uit *halden*. Kunt gij hiervan ook eenige voorbeelden geven?

3. Men moet *ij* niet verwarren met *y*; — geef eens zes vreemde woorden, waarin *y* voorkomt. En welken klank kan deze vreemde letter hebben?

4. *Ui* en *ie* wisselen in de taal weleens af, als: *kieken* en *kuiken*, *griezelen* en *gruis*, *lieden* en *luiden*. Geef ook eenige voorbeelden.

5. De klank *ij* komt voor in de uitgangen *-ij*, *-ijs* en *-ijn*; de klank *ei* in de uitgangen *-lei*, *-heid*, *-teit*. Geef van elk eenige voorbeelden.

6. Zoek eenige vreemde woorden, waarin *ei* voorkomt, als in: *kapitein*, *fontein*, *balein*; *vallei*, *schalmei*, *karwei* (werk).

7. Zeg de beteekenis van:

bij en *bei*, *lij* en *lei*, *berijden* en *bereiden*, *hij* en *hei*, *ijk* en *eik*, *lijden* en *leiden*, *rijs* en *reis*, *rijzen* en *reizen*, *vijlen* en *veilen*, *wijde* en *weide*, *zijde* en *zeide*.

8. Vul aan met **ei** of met **ij**:

Deze moeder w—dt zich geheel aan hare kinderen.

Het rankend —loof slingert zich om de zuilen, op wier schacht de Tijd reeds z—s bij z—s aan stukken sloeg.

Deze herten dragen een prachtig gew—.

De St.-Janskerk in Den Bosch is gebouwd in Gotischen st—l.

Eenen goeden st—l kan men alleen verkrijgen door voortdurende oefening.

In het veen weet men de turven netjes te vl—en.

Het hondje vl—de zich op de mat neder.

De arme koortsl—der lag akelig te —len.

Van wien zegt men, dat hij beslagen ten —s komt?

Te Amsterdam houdt men geregeld v—lingen van Oostindische producten.

Zie, hoe deze kooplieden hunne waren opv—zelen!

De stedeling gaat zich des zomers gaarne verm—en in de schoone natuur.

Menig oudgediende houdt er van, uit te w—den over ontmoetingen met den v—and.

De spoortr—n vloog als een p—l langs de kromming van eene vall—.

9. Vul in met ij of met ei:

De hooge z—de van een z—lend schip heet loef, de lage z—de heet l—.

Een edel mensch heeft alles v—l voor eer en goeden naam.

De schoolkinderen liepen ordelijk in de r—. De soldaten liepen in r—en van zessen.

De dichter Vondel heeft prachtige r—zangen gedicht.

Kent gij bijv. den r— der Engelen uit Lucifer?

Iemand met een leen begiftigen heette iemand verl—en met een leen.

Weet gij ook, wat ge—kte termen, ge—kte uitdrukkingen zijn?

Weet gij ook, wat eene houtm—t is? En wat is eene kaasm—t?

De roem van Napoleon klonk h—nde en verre.

De metselaren op karw—, aan den voet van een' st—ger op een' balk nedergezeten, bliezen wel eens zoo lang over hunne thee als gewoonlijk.

Tollens' Overwintering begint aldus:

Nog hield het schrikl—k pl—t van dwang en vrijh—d aan.

10. Dezelfde taak:

Een paard bij den teugel l—den. Mijn vriend stond in tw—fel.

Een losbandig leven l—den. Een kloek man kent geen w—felen. Eene zachte uitdrukking voor sterven is overl—den. Op het uithangbord stond eene r—zende zon! Op een ander uithangbord las men: In den r—zenden man. Boven het geboomte zagen wij de r—zende maan. Wat is eene r—zige gestalte, een r—zige toren?

Menig zeeman moest schipbreuk l—den, in 't gezicht van de haven. Vóór dit gebouw staat een hooge st—ger. Hij liet zijne oogen w—den over het prachtige landschap. De arme knaap ging in 't bosch r—zen garen. Het spreekwoord zegt: Jonge r—zen kan men buigen, oude niet. Eene herdersfluit heet ook wel schalm—. Het lieve Mientje maakte eene n—ging voor den heer Bruis, die door smalle paadjes en erwten—s heen, den weg naar den zeegroenen koepel zocht.

Babylon en Ninivé waren gebouwd met w—dsche pracht.

De vorst van Tunis draagt den titel van B—. Men kan op sommige menschen geen p—l trekken. De advocaat wilde zijn pl—dooi nog niet —ndigen.

VLIJFDE LES: DE MEDEKLINKERS.

1. Hoeveel medeklinkers telt ons alfabet?
2. Wat weet gij van de verdeeling der medeklinkers naar de spraakwerktuigen?
3. Wat is u bekend van den grondslag hunner verdeeling in halfklinkers, vloeiende letters en vaste letters?
4. Noem de sisklanken, de scherpe medeklinkers, de zachte medeklinkers. Wanneer heet de **s**, de **f** onecht?
5. Wat is de grondslag der verdeeling in: beginletters, tusschenletters en slotletters?
6. Geef een paar voorbeelden van verscherping van de beginletter.
7. Idem van verdubbeling van de tusschenletter.
8. Idem van verscherping van de slotletter.
9. Wanneer heeten de **h**, de **ch** en de **w** wel stomme letters? Voorbeelden.

OPMERKINGEN. De *c* klinkt als *s* vóór *e*, *i*, *ij* en *y*, als: *cent*, *cirkel*, *cijns*, *cycloop*; voor *a*, *o* en *u*, zoomede vóór een' medeklinker heeft zij den klank eener *k*, als: *Cato*, *conditie*, *cursus*, *critiek*, *club*, enz. — De *q* wordt steeds door *u* gevolgd, en *qu* heeft nu eens den klank van *k*, dan weer van *kw*, als: *quadrille*, *kwadraat*. *X* klinkt steeds als *ks*, doch aan 't begin heeft de *k* minder invloed, als: *Xerxes*, *Xenophon*, *Alexander*, *fixeeren*, enz. — *Ch* is nu eens gelijk aan *sj*, als: *manchet*, dan weer gelijk aan *g* of *k*, als: *archipel*, *christen*. — De *g* heeft een' vreemden klank in 't achtervoegsel *-age*, zoomede in woorden uit het Fransch, als: *ingenieur*, *horloge*, enz. Ook de *j* heeft dezen zelfden klank in *jujube*, *joviaal*, enz. De uitspraak van *cognac* leert die der *gn* kennen; *ll* in vreemde woorden klinkt als *lj*, bv.: *portefeuille*, *feuilleton*, (doch men schrijft reeds: *biljart*, *biljet*, *postiljon*, *vermiljoen*, enz.); *ph* vindt men alleen aan 't begin en in 't lichaam der woorden, aan 't eind schrijft men steeds *f*, als: *philosoof* (wijsgeer), *geographie*, *Jozef*.

OEFENINGEN.

1. Zoek 10 woorden, waarin de *g* den Franschen klank heeft, zoals in *horloge*. Denk ook aan den vreemden uitgang *-age*.
2. Geef ook 5 vreemde woorden, waarin *ph* (= *f*) voorkomt, als: *photograaf*, *phantasie*, enz.
3. Insgelijks 10 woorden, waarin de *t* vóór *i* of *ie* eenen vreemden klank heeft, als: *quotiënt*, *advertentie*, *natie* enz.
4. In welke woorden heeft *sch* een' vreemden klank?
5. Zoek 10 woorden, waarin *c* den klank heeft eener *s*, als: *cent*, *cirkel*; evenzoo 10 woorden, waarin die letter den klank eener *k* heeft, als: *cursus*, *courant*.
6. Hoe kan het letterteeken *ch* in vreemde woorden klinken?
7. In vreemde woorden vindt men *ll*, die den klank heeft van *lj*, als: *portefeuille*, *patrouille*, *medaille*, enz. Vergelijk hiermede: *postiljon*, *biljart*, *biljet*, *paviljoen*, enz.
8. Hoe klinkt de vreemde letterverbinding *gn*, bv. in: *lorgnet*, *cognac*, *compagnie*?
9. De *q*, steeds gevolgd van *u*, klinkt in den regel als *kw*, bijv. in: *kwadraat*, *kwaliteit*, *kwart*. Geef meer van deze voorbeelden. Kan *qu* ook klinken als *k*?
10. De volgende woorden te lezen:
Ingenieur, sergeant, chirurgijn, bagage, bagno, cognac, lorgnet, bosschage, bougie, vigilante, diligence, gendarme, giraffe; —

Acacia, accijns, actrice, nectar (godendrank), concert, cement, couplet, czaar, cahier, cachet, echo, microscoop, recensie, effect; —

Affiche, archipel, champignon (paddenstoel), schako, scha-keeren, sceppter, schabel (voetbankje), schach (perzisch vorst), manchet, Christoffel, cichorei, champagne, chocolade; —

Bouquet, equipage, quartet, quotiënt, enquête (onderzoek); —

Physica, phosphorus, phantasie, sarcophaag (steenen doodkist); — theorie, thermometer, zenith (toppunt), mathesis (wiskunde), hypotheek, bibliotheek, apotheek; —

Ansjovis, axioma, rhinoceros, rhythmus (maatklank), dejeuner, basis, dosis, museum, taxatie (schatting), militie, profetie (voorspelling), receptie, vacantie, papillot, mantille (zomer-manteltje), patrouille, medaille, exemplaar, dynastie, sfinx, lynx (roofdier), luxe (weelde).

OPMERKING. De beteekenis der meeste woorden zal den leerling wel bekend zijn, — hij vrage overigens, waar hij twijfelt.

ZESDE LES: DE SPELLING DER MEDEKLINKERS.

1. Wat zoudt ge schrijven: het fonkelen van den wijn of het vonkelen, fonkelnieuw of vonkelnieuw; hij wist de harten in liefde voor zijne zaak te ontvonken of te ontfonken? Bezig ook eens vonkelen.
2. Zoek 6 woorden, die met samen beginnen; ook 6 woorden, als: inzamelen, waarin zamen niet aan het begin staat.
3. Hoe schrijft ge en waarom:
  - a. Bedilal of bedillal, katuil of kattuil, voortaan of voortaan? Laffaard of lafaard, grijzaard of grijsaard, welleer of weleer, allom of alom, alleen of alleen, wanneer of waneer?
  - b. Lachen of lachchen, echo of echcho, richel of richchel, pochen of pochchen, kuchen of kuchchen?
  - c. Pruisen of Pruissen, IJsel of IJssel, geesel of geessel, koussen of kousen, kruissen of kruisen, saussen of sausen? Havikken of haviken, dreumessen

- of dreumesen, lemmetten of lemmeten, kievitten of kieviten?
- d. Notarissen of notarisen, vonnissen of vonnissen, secretarissen of secretarisen, drommedarissen of drommedarisen; verglaassel of verglasel, op-paster of oppasster? En hoe heet eene vrouw, die polijst, en eene die verkwist?
  - e. Hij haatte, hij smeedde, hij noodde, hij versmaadde, enz., doch wat schrijft ge: de gehate of gehaatte man, het gesmede of gesmeedde hoefijzer, de genoode of genode gasten, versmade en versmaadde diensten?
  4. Noem zelfstandige nw. in 't meervoud en werkw. (meestal vreemde woorden), waarin de enkele s als tusschenletter voorkomt: struisen, sponsen; fronsen, persen, enz.
  5. Geef voorbeelden, waaruit blijkt, dat z in r kan overgaan, als: vriezen, vrozen.
  6. Idem, dat **d** en **v** vóór den uitgang -nis verscherpt worden, als: beeltenis, lafenis. — En hoe te verklaren: geschiedenis, behoudenis, belijdenis, naast: gebeurtenis, bekentenis, ontstentenis (ontstanden = er niet staan, er niet zijn)?
  7. Idem, dat **v**, **z** en **ng** verscherpt worden voor -lijk, als: verderfelijk, huiselijk, koninklijk.
  8. Idem, dat **ng** vóór den uitgang -je kan overgaan in nk, als: woninkje, palinkje. Verklaar de spelling: ringetje, rekeningetje, teekeningetje, enz.
  9. Welke letter moet hier ingevuld worden, **k**, **g** of **ch**?

konin—lijk	wonin—je	lan—moedig
konin—rijk	pennin—je	afhan—elijk
jon—vrouw	palin—je	oorspron—elijk
jon—man	kettin—je	ontvan—elijk
sprin—haan	harin—je	aa—tappel
sprin—haas	bokkin—je	schouwbur—
jon—heid	spierin—je	bur—tslot
jon—heer	konin—je	ontza—lijk

10. Vul aan met **s** of met **sch**, of wel met **z**:

Het kind antwoordde bit—. Welke bloemen zijn paar—?
 Het Beiersche wapen had dwar—e ruiten. Met den vlegel
 wordt het koren gedor—t. Het gekrij— der gieren, het
 gebrie— der paarden, het gesui— der boomen, het gedrui—
 van den storm. In het woord eendenei is eene letter inge-
 la—t. Hebt gij uwen dorst gele—t? Het woud was in zomer-
 do—. Een bit— woord vindt zelden eene goede plaats. Hoe
 kan die oude man zulk eenen last tor—en! Aan die open
 tafel at men drie vlee—en. Wij bezagen de ontvlee—de han-
 den van het geraamte. De sterren glan—en en fonkelen in
 den winternacht. Wat is dat linnen glan—ig! Die soldaten
 maakten eenen dagmar— van zes uur. Wat heeft die kramer
 in zijne mar—? Rus—en en li—sen groeien in dat moeras.
 De bladeren van sommige sierplanten zijn zeer glan—ig. Van
 wien zegt men, dat hij op eene stroowi— is komen aan-
 drijven? Wie wist het kasteel van Breda te verra—en? Van
 verre hoorden wij het gebrui— der golven. Het water der
 rivier was aanmerkelijk gewa—en. Hebt gij uwe handen al
 gewa—en? Een kind is nog in zijne kind—heid, een grijs-
 aard wordt weleens kind—. Van wien zegt men, dat hij
 kersver— van de reis komt? Die jager draagt eene weita—,
 die knaap eene schoolta—. De edelman antwoordde op trot-
 —en toon. Het arme kind had flet—e wangen. De Paa—vacantie
 naderde met ra—e schreden. Wilt ge uwen dorst niet eerst
 wat les—en?

11. Vul aan met **ch** of met **g**:

bra—t	re—t	laa—te
mo—t	Aa—t	dra—t
pla—t	aa—tappel	ploe—t
da—t	kro—t	zaa—t
ko—t	kra—t	ze—t
zo—t	beri—t	vraa—t
do—t	booswi—t	jaa—t
pli—t	hoo—te	ja—t

12. Wat schrijft ge: gids of gits, loods of loots (stuurman), loots of loods (planken schuur), gints of ginds, reets of reeds, sints of sinds, — knods of knots, gudsen of gutsen, spids of spits, mids of mits, flids of flits (pijl)? Zoek eenige samenstellingen met spits (bv. spitsboog); ook eenige uitdrukkingen met het zelfst. nw. spits er in.
13. Wat weet ge van de schrijfwijze der g vóór t in de vervoeging der werkwoorden?
14. Idem in zelfstandige nw., bijv. nw. en bijwoorden?
15. Idem in zelfstandige nw. vóór den uitgang **-te**?
16. Schrijf 12 woorden, waarin de stomme h voorkomt.
17. Idem 12 werkwoorden, waarin sch als tusschenletter voorkomt. — Kan ch in w.w. ook tusschenletter zijn?
18. Hoe schrijft ge: bruisen of bruischen, torschen of torsen, uitdossen of uitdosschen?
19. Hoe schrijft ge: vleeschen of vleezen, vleeschig of vleezig, ontvleeschen of ontvleezen, ontvleeschte of ontvleesde, des vleesches of des vleezes, vleezelijk of vleeschelijk, naar den vleeze of naar den vleesche?
20. Zoek 12 zelfst. nw., waarin sch als slotletter voorkomt.
21. Zeg het verschil tusschen as en asch, tas en tasch. Andere voorbeelden?
22. Zoek 12 bijv. nw., waarin sch als slotletter voorkomt.
23. Welke bijv. nw. kent ge, waarin s de slotletter is?
24. Is er verschil tusschen: ras en rasch, trots en trotsch?
25. Geef eenige bijwoorden, waarin sch als slotletter voorkomt.
26. Brooden — brood, schubben — schub, waardig — waard, niemand — niemanden (oude 3^e en 4^e nvl.). — Wat leert ge uit deze voorbeelden voor de keus der slotletter in buigbare woorden? (Regel der gelijkvormigheid).
27. En wat leeren u woorden, als: bint, gezant, rit, snit, klant, bent, boert, samenhangende met: binden, zenden, rijden, snijden, klandizie, bende, boerde; — en waarbij alzoo strijd is tusschen meervoudsvorming (of verbuiging) en afleiding? (Regel der gelijkvormigheid).

28. Schrijft ge: grijsaard of grijzaard, grijserd of grijzerd, veinsaard of veinzaard, grijnsaard of grijnzaard?

OPMERKINGEN. 3. Een samengesteld letterteeken wordt nooit verdubbeld, dus *lachen*, enz. Van de *sch* wordt, zoo noodig, enkel de *s* verdubbeld, alzoo is *ssch* de verdubbeling van *sch*. — In *Rachel* is de *a* der eerste lettergreep volkomen, evenzoo de *i* in het woord *Michiel*. Na volkomen klinkers (*geesel*), tweeklanken (*kruisen*) of toonlooze letters wordt de tusschenletter niet verdubbeld. — De uitgang *-is* maakt eene uitzondering. In *verglaassel* behoort de eerste *s* tot den stam, de tweede tot het achtervoegsel, evenzoo in *oppasster*. 5. Denk aan *wezen* en *kiezen*. 6. In *geschiedenis* behoort de *d* tot den stam, in *bekentenis* (uit *bekendnis*) is *d* eene vervoegingsletter. 8. In *woning* is de tweede lettergreep toonloos; in *rekening* is de laatste lettergreep niet toonloos. 16. Denk aan woorden, als: *thans*, *thuis*, *althans*, *Theodoor*, *zenith* (toppunt), *apothek*, *rhythmus*, *rhinoceros*, enz. 19. *Naar den vleeze* = naar het lichaam, naar het stoffelijke, als: *het ga u naar den vleeze*. 25. *Versch, malsch, gansch, frisch, boersch, norsch, nurksch*, enz. 27. In dit geval gaan meervoudsvorming en verbuiging voor. 28. Men spelt: *veinzaard* (voor *veinzer*), *grijnzaard* (voor *grijnzer*).

ZEVENDE LES: DE SOORTEN VAN WOORDEN. REDEDEELEN.

1. Hoeveel soorten van woorden onderscheidt ge in onze taal, als ge let op hunne beteekenis en hunnen dienst?

2. Waarom worden de woorden ook wel rededeelen genoemd? Geef andere voorbeelden, waarin rede dezelfde beteekenis heeft.

3. Noem de tien rededeelen, en naar welken grondslag worden zij wel verdeeld in twee groepen?

4. Geef van elk der 6 eerste rededeelen eenige voorbeelden. Noem vooral verschillende voornaamwoorden.

5. Waarom worden de onveranderlijke rededeelen ook wel partikels (rededeeltjes) genoemd?

6. Welk rededcel beschouwt ge als het meest belangrijke? En zeg eens waarom.

7. Noem in het volgende prozastukje al de werkwoorden.

Blusschen zonder Brandspuit.

Zien wij eens, hoe in de 17^e eeuw, vóór de uitvinding der brandspuiten, te Amsterdam het bluschwerk toeging.

Zoodra er „Brand! brand!” geroepen werd, of de brandklok luidde, of de torenwachter brand blies, wierp elk, die stadsbrandemmers in huis had, ze allemaal de deur uit, midden op de straat. Viel dit bij nacht voor, dan moesten alle bewoners der naaste straten eene lantaren aan hunne deur hangen, opdat de lieden, die te brande liepen, in de duisternis den hals niet braken; want het was met de stads-verlichting toen ook nog slecht gesteld. Deze lieden nu raapten in 't voorbijgaan de brandemmers op, en namen ze mee naar den brand. De gildebroeders, — namelijk: korendragers, turfdragers, waagdragers en schuivevoerders, wier aangewezen taak dit was, — liepen naar de plaatsen, waar de lange brandladders hingen, en laadden die op hunne schouders en draafden er mee brandwaarts.

Daar krioelden man en wijf, knecht en knaap, in bonte warreling, schreeuwend en dringend, dooreen; want de doodbedaarde lui van onzen tijd, die eerst den volgenden dag uit de courant komen te vernemen, dat er brand in de stad is geweest, zouden toen ware zeldzaamheden en onbegrijpelijke zonderlingen geweest zijn. Als er brand geroepen werd bij dag, bleef geen bestje aan het spinnewiel, en bij nacht moest iemand al heel oud en zwak zijn, die er niet op uitliep. De brandmeesters hadden dan genoeg te doen, om die woelende menigte in stilstaande rijen te herscheppen.

Was dit eindelijk gelukt, en stonden de scheppers op de laddertjes in den burgwal gereed, en waren de gildebroeders, gevolgd door eenige vrijwilligers: metselaars, timmerlieden, leidekkers en matrozen (welke laatsten vooral welkome medehelpers waren), de hooge brandladders opgestegen, en hadden zij op de wederzijdsche daken en op de sporten post gevat, — dan was alles gereed, en kon met blusschen een begin worden gemaakt. Maar dan was ook, met al die voorbereidselen, zooveel tijd verloop, dat de vlammen al vrij wat voortgang gemaakt hadden, en meestal kon de brandmeester, als hij onder 't rangeeren der troepen eens opzag, met Gijsbrecht van Amstel uitroepen:

„Het naeste huis daeraen staet mede in lichten brant!”

8. Zeg, welk kenmerk elk der volgende bijv. nw. aanwijst. Is het: *a.* Eene eigenschap of hoedanigheid, *b.* De stof, *c.* De plaats, *d.* De tijd, *e.* De afkomst, *f.* Eene richting of eene manier?

't Was een schoone en heldere nacht: millioenen starren fonkelden aan den onbewolkten hemel, en de volle maan verspreide een zacht maar schitterend licht.

De smalle marmeren schoorsteenmantel is versierd met eene pendule, voorstellende eenen negerslaaf met witte oogen, roode neusgaten en gouden voorschoot, die op eene ongedwongen wijze eene wijzerplaat onder den arm houdt.

Ik ben — zegt Hildebrand — nooit zoozeer Leidsch student geweest, dat ik niet altijd gaarne dronk op de harmonie tusschen de zuster-academiën, een toost, die immer gedronken wordt, waar Utrechtsche en Leidsche studenten bijeenzijn.

Bij de opkomst der steden in de dertiende en in 't begin der veertiende eeuw waren de bouwstoffen: hout, riet en stroo; zelfs hadden men houten torens en houten rondeelen.

Als men de hedendaagsche mode vergelijkt met de mode van oude dagen, dan ziet men, dat beide al even dwaas zijn.

Uit de voormalige Republiek der Vereenigde Gewesten is het tegenwoordige koninkrijk Nederland ontstaan.

De oude Germanen kenden geen ijzer; zij hadden steenen bijlen, houten speren, bronzen haarnaalden; zij bewoonden leemen hutten, en dronken bier uit aarden kommen of nappen.

Eene schriftelijke verbintenis heeft meer waarde dan eene mondelinge overeenkomst. De kunstenaar deed een' ruggelingschen sprong over het paard. De knaap wierp een' zijdelingschen blik op den appelboom in meesters tuin, aan de bovenste takken zag hij heerlijke roode appels hem tegenlachen. In de voormalige, onderwetsche school zaten de kleinste leerlingen op de voorste banken, de grootere hadden hunne plaats op de achterste banken.

9. Noem in het volgende stukje al de voornaamwoorden:

Arme, oude, afgedankte diligence! Ik betreur het, dat gij verdwenen zijt, en met uw wakker vierspan, uw hoogogeladen dak, uw gezellig binnenste, uw' beleefden conducteur en zijn monter getoet, plaats hebt moeten maken voor die puffende, hoestende, dampige, gillende raaskomeet, die met vurige oogen en doffen staart dwars over uwe baan heensnort. Wèl was het reizen aangenaam, toen de diligence het voornaam vervoermiddel was. De passagiers betraden de treden met opgeruimdheid, en om het even, of de reis kort of lang zou duren, zij vingden die met zeker gevoel van genoeg aan. Alles werkte daartoe mede.

Herinner u de drukte en levendigheid, die aan het kantoor der onderneming heerschten, wanneer de diligence vertrekken zou. De reizigers staan op straat, deze met eene overjas over den arm, gene geheel in eenen mantel verscholen, een derde houdt eene koperen stoof bij het hengsel vast. Niemand, wien het niet duidelijk is aan te zien, dat hij „op reis” gaat.

10. De verschillende telwoorden te benoemen:

In 1659 werd De Ruyter naar 't Noorden gezonden met eene vloot van veertig schepen, vier branders en acht transportschepen, bemand met vierduizend soldaten. De middellijn der maan is slechts een vierde en haar inhoud slechts een vijftigste deel van die der aarde. Alle vier jaar wordt er een negen en twintigste dag gevoegd bij de maand Februari. De Munstersche vrede werd op den dertigsten Januari 1648 geteekend. Snijd dat papier niet in drieën maar in vijven. De verdreven Jacobus de Tweede werd in het begin door Lodewijk den Veertienden zeer hoffelijk ontvangen. Met vele voorrechten toegerust, betrad Alcibiades het tooneel, verrichtte vele groote daden, werd echter gebannen en stierf, door weinige vrienden vergezeld, op vreemden bodem. Van alle natuurverschijnselen is er misschien niet één, dat meer treffend is dan het noorderlicht. Een rijksdaalder is twee en een halve gulden. Er zijn zeven stadhouders geweest: Willem den Zwijger noemen wij den eersten, Maurits en Frederik Hendrik waren de tweede en de derde, Willem II was de middelste, Willem III en Willem IV waren de vijfde en de zesde, Willem V was de laatste.

11. De bijwoorden te noemen:

Men heeft dikwijls en zeer terecht opgemerkt, dat tevredenheid meer waard is dan rijkdom. Er is nooit een tijd geweest, waarin de waarde van den grond zoo buitengewoon hoog is als thans. William Pitt (1750—1806), misschien de grootste Engelsche staatsman, begon zijne loopbaan zoo vroeg, dat hy toen nog nauwelijks de jaren der jongelingschap achter den rug had. Men moet zich niet laten afschrikken door schijnbaar onoverkomelijke bezwaren.

Vader Cats zegt:

Gaat wat voorzichtig aan, die u te zeer verheugt!
De rouw zit veeltijds op de slippen van de vreugd.

En ook:

Gemeenlijk staat een dwaas beschaamd,
Die hooger klimt dan hem betaamt.

12. Onderstreep de voegwoorden met een enkel lijntje en de tusschenwerpsels met twee lijntjes:

De waarheid en de roos zijn zeer schoon, maar zij hebben ook doornen. Vrijheid en afhankelijkheid, deugd en ondeugd, vlijt en traagheid doen een volk stijgen of dalen. Ach, hoe schielijk gaat de tijd der jeugd voorbij! Wel hem, die de gaven hem door de natuur geschenken, goed

besteedt, maar wee hem, die ze misbruikt! Men is nooit meester van zijn hart, wanneer men waagt; maar meester van zijne deugden kan men zijn, wanneer men voorzichtig is. Socrates besteedde aan het onderwijs der jeugd veel tijd, veel vlijt en veel moeite; maar hij oogstte, helaas! bij zijne medeburgers weinig liefde en weinig dank; want men klaagde hem aan bij het gerecht en beschuldigde hem van goddeloosheid.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ACHTSTE LES: DE ENKELVOUDIGE VOLZIN EN ZIJNE HOOFDLEDEN.

1. Wat verstaat ge door eenen zin of volzin?
2. Uit hoeveel hoofdbegrippen bestaat eene gedachte, en uit hoeveel hoofdleden bestaat een volzin?
3. Kunt ge zeggen, wat men verstaat door het onderwerp van een' volzin?
4. Door welke rededeelen wordt het onderwerp genoemd of aangewezen?
5. Wordt het onderwerp altijd uitgedrukt? Hoe heet het dan?
6. Wat kan het gezegde van een' volzin uitdrukken?
7. Wat kan het gezegde ten opzichte van het onderwerp uitdrukken?
8. Geef eenige volzinnen, waarin het gezegde bestaat uit een werkwoordelijk en een naamwoordelijk deel. Hoe heet het werkwoordelijk deel dan ook wel?
9. Bezig in kleine zinnen de werkwoorden: zijn, blijven, worden, lijken, gelijken, blijken, schijnen, heeten, dunken en voorkomen als koppelwerkwoorden.
10. En kunt ge: vallen, gaan, staan, zien, zitten, raken ook als koppelwerkwoorden bezigen?
11. Waarom worden bij ontleding het koppelwerkwoord en het naamw. deel van het gezegde (praedicaat) niet gescheiden?
12. Laat in voorbeelden zien, dat nog andere rededeelen dan substantieven en adjectieven als praedicaat (naamw. deel van het gezegde) kunnen voorkomen.

b. DE ENKELVOUDIGE VOLZIN EN ZIJNE BIJLEDEN.

13. Hoe heet een enkelvoudige volzin, waarin enkel de beide hoofdeden voorkomen?
14. Wat verstaat men door bijleden van den enkelvoudigen volzin, en waartoe dienen ze?
15. Verklaar eerst de beteekenis der termen onderwerp en gezegde en dan die van den term aanvulling.
16. Wat verstaat ge door een lijdend voorwerp, en welke tweeledige beteekenis hecht men er aan? Wordt het wel altijd uitgedrukt? In welk geval niet? Waarom zou de naam lijdelijk voorwerp te verkiezen zijn?
17. Wat is de beteekenis van een belanghebbend voorwerp? En hoe komt men er toe, dit ook wel meewerkend voorwerp te noemen?
18. Komt een meewerkend voorwerp enkel naast een lijdend voorwerp voor, als in: Ik geef den bedelaar eene aalmoes? Of kan het ook bij onovergankelijke werkwoorden voorkomen?
19. Geef een 12-tal volzinnen, waarin enkel een meewerkend of belanghebbend voorwerp voorkomt.
20. Welke aanvulling noemt men wel oorzakelijk voorwerp? Dit voorwerp is of 2^e naamvalsbe­paling of voorzetsel­bepaling bij een werkwoord of bij een bijv. nw. Voorbeelden.
21. Verklaar de beteekenis van den term: bepaling, en wat is eene bepaling van plaats, eene bepaling van tijd? Vormen deze ook noodzakelijke aanvullingen?
22. Komen er bij het gezegde nog andere bepalingen voor? Noem er, en geef voorbeelden. En hoe heeten ze naar hun' dienst?
23. Hoe heet de volzin, waarin ook bijleden voorkomen?
24. Welke verschillende bepalingen kunnen bij het onderwerp voorkomen? Wat voor bepalingen zijn het?
25. Kunnen bepalingen ook weer bepalingen bij zich hebben? Bewijs dit eens ten opzichte van de drie soorten van voorwerpen. Hoe noemt men zulke bepalingen wel?
26. Geef verschillende soortbepalingen, en zeg waartoe zij dienen? Zijn het bijwoordelijke of bijvoeglijke bepalingen?

27. De bepaling van gesteldheid is drieërlei. Dit blijkt uit zinnen, als:
- De knaap kwam ziek thuis,
De jager schoot den patrijs vleugellam,
Wij noemen dezen heer onzen weldoener.
- Leg eens uit, dat hier verschil bestaat. En zijn het soms bijw. bepalingen?
28. Wat verstaat ge door eene bijstelling (appositie)? Kent ge ook soorten? Welk eene bepaling is zij?
29. Wanneer is een volzin bevestigend? Is elke volzin ontkenkend, waarin een ontkenningwoord voorkomt? In welk geval alleen is dus de volzin ontkenkend?
30. Geef eenige voorbeelden van oordeelende zinnen, van vraagzinnen, van gebiedende en van wenschende zinnen.
31. Wat verstaat men door nevenschikking in den enkelvoudigen volzin? Geef acht verschillende gevallen van nevenschikking, zoodat minstens in elk uwer volzinnen twee hoofd- of twee bijleden naast elkaar zijn gevoegd.
32. Geef drie voorbeelden van nevenschikking, en ontleed ze mondeling.

OEFENINGEN.

1. Ontleed de volgende volzinnen mondeling, d. i. benoem hunne leden.

De appel is eene boomvrucht. Een spijker is spits. De donder rolt. Het kind wordt gewassen. Zeven dagen zijn eene week. Honderd centen zijn een gulden. Alle olie is vetachtig. De huid der olifanten is dik. De nachtegaal is de zanger der bosschen. De vleierij is het vergif der vriendschap. De hoop is de troosteres der lijdenden. Het geweten is de stem der ziel. De palmtak is het zinnebeeld der overwinning. Sicilië is de graanschuur van Italië. Smyrna is eene koopstad aan de Middellandsche Zee. Het gras der velden is het voedsel der koeien. Een misslag van den éenen mensch is eene les voor den anderen.

Vreugde is 't ware zout des levens,
 Ze is de veerkracht van 't genot,
 Ze is een balsem voor den lijder,
 Ze is een laafdrank voor den strijder,
 Vreugde is een geschenk van God.

B. KLIJN, BZ.

2. Onderstreep in de volgende volzinnen de bij-
 leden.

Ik maak een schuitje. Gij teekent een landschap. Zij borduurt fraaie pantoffels. De vrouw met kersen zingt. Een tuin achter het huis is aangenaam. De steden aan de Zuiderzee zijn stil. Een vat zonder bodem is onbruikbaar. Het haantje op den toren wijst den wind aan. Een braaf kind gehoorzaamt gaarne zijnen ouders. De veldwachter wees den vreemdeling den weg. De koning schonk den misdadiger genade. De knecht mijns ooms brengt uwe brieven naar de post. De verveling dwingt den luiaard tot nuttigen arbeid. De Hunnen werden in eenen bloedigen veldslag door de Romeinen overwonnen.

VRAAG. Zoudt ge de bijbepalingen ook met een dubbel lijntje kunnen onderstrepen?

3. Schrijf 10 volzinnen, waarin een zelfst. nw. het naamw. deel van het gezegde is, en tracht eene bepaling bij dit deel van het gezegde te vinden, als: Het gras is het tapijt der velden. De deugd is een sieraad in den voorspoed.

4. Schrijf 12 volzinnen, waarin verschillende rededeelen als naamwoordelijk deel van het gezegde voorkomen, als: zelfst. nw., bijv. nw., voornw., onbepaalde wijzen, deelwoorden, telwoorden.

5. Bezig de werkwoorden: worden, schijnen, blijven, lijken, gelijken, blijken, heeten als koppelwerkwoorden. — Bezig ook vallen, raken, gaan, staan, zien als koppelwerkwoorden, elk in eenen volzin.

Ontleed. Die maatregel komt mij voortreffelijk voor. Dit plan dunkt mij verkeerd. Het meisje ziet bleek. Al de melk liep uit het vat en ging verloren.

6. Noem in de volgende volzinnen al de lijdende voorwerpen. Die, welke ontstaan dóór de werking, moet ge afzonderlijk vermelden.

De molenaar maalt het graan. Schiet de jager eenen haas? De Romeinen stichtten allerwegen burchten. De timmerman schaafde de planken. De soldaten plunderden de steden, verwoestten de dorpen, vertraptten de velden. Versloegen de Friezen de Romeinen? Deze notaris schreef een testament. De polderjongens groeven een kanaal. Die knaap martelt dat vogeltje. Schilt de meid appels of peren? De storm zal de populieren ontwortelen. De metselaar legt de fondamenten. Deze appelboom draagt heerlijke vruchten. De kleermaker maakt jassen, rokken, vesten en pantalons. De Romeinen legden dijken aan. De dorpelingen wierpen dammen op. De hagelslag vernielde den oogst. Czaar Peter bouwde een schip. De kat at de duif op. Onze smid smeedde hoefijzers, zijn knecht vervaardigde sloten. De knaap snijdt eene fluit van esschenhout. De boerin karnt boter en bereidt kaas. Salomo bouwde eenen tempel. Julius Cesar onderwierp de Galliërs.

7. Ontleed redekundig, d. i. noem onderwerp, gezegde, lijdend voorwerp en bepalingen:

Het zout kruidt de spijzen. God bestuurt de lotgevallen der menschen. De aardappels komen uit Amerika. Een edel man valt geen offer voor het welzijn zijner medeburgers zwaar. Het oog is de spiegel der ziel. De rijke opbrengsten der vogelnestklippen zijn eene baat voor de schatkist. Goede ouders ontwikkelen reeds vroeg de kiemen van deugd in de harten der kinderen. Constantijn de Groote voerde den christelijken godsdienst in zijn uitgebreid rijk in. Gedurende den eersten burgeroorlog voerden de Romeinen eenen buitenlandschen oorlog met Mithridatus. Door herhaalde slagen valt ook de zwaarste eik. In lengte van tijd wordt het moerbeiblad satijn. Na de verovering van Jerusalem in 1099 werden de kruisvaarders door de christenen plechtig ontvangen.

8. Benoem de bijwoordelijke bepalingen:

Negen uren slaat de klok. Door den fellen hagel is de oogst verwoest. Kaïn vermoordde zijn' broeder Abel uit haat en nijd.

Wegens oplichterij gaat hij de gevangenis in. Men kan geen ijzer met handen breken. De beklagde bezwoer met dure eeden zijne onschuld. Met zachtheid moet gij te werk gaan. De voorstelling zal wel drie uur duren. Kinderen, loopt netjes in de rij. Hij ging de trap af, de gang door, het huis uit. Houd uwe oogen derwaarts gericht. De zon verrees statig, snel verlieten de vogels hun nest, en lustig zongen zij hun morgenlied. Uit wanhoop sprong de man in het water. Het buskruit werd bij toeval ontdekt. Zijn rug is gebogen door den last der jaren. Handel wordt vergemakkelijkt door krediet. Tot ons aller leedwezen werd zij afgewezen. De moeder was tot schreiens toe bewogen. Vroeger gaf men prijzen tot aanmoediging. De kunst dient tot veraangenaming des levens. Spijt wind en koude bleef de manschap gezond. Niettegenstaande al zijne pogingen slaagde hij niet. 't Was alles tevergeefs gedaan. Alleen ging hij op reis, en met zijn' vriend keerde hij terug. Het verhoor had plaats met gesloten deuren. Met mooi weer gingen zij op reis, en met wind en regen kwamen zij thuis. Ondanks al mijne moeite ben ik niet verder gekomen. In weerwil van al zijne verzekeringen en beloften geloofde men hem niet. Ik zal het u herhalen tot vervelens toe.

9. Noem de bepaling van gesteldheid in de volgende zinnen:

De meid schuurt het koper blank. De hond liep jankend door de straten. De schipper maakte de zeilen bruin. Moeder kookt de eieren hard. Deze meid kookt het vleesch niet gaar. In den zomer stoven de vruchten rijp in den zonnegloed. De muizen liepen piepend tegen het behangsel op. De knecht maakte den stal schoon. In den winter steken de boomen naakt hunne takken op. De winter kleurt de velden grijs. De jongen dronk het glas in ééne teug leeg. De jager schoot den patrijs vleugellam. Reus Goliath sloeg de mannen bont en blauw. De winter maakt wang en leden stijf en jas en mantel wit. Sufferig en ontstemd stapte de reiziger voort. De vruchten hingen verrot aan den boom. Het kopje lag gebroken op den vloer. Hij keerde treurig naar huis terug. De aardappels worden gekookt gegeten. Sommige wilde stammen eten het vleesch rauw. Ik acht hem mijnen weldoener. De meid maakt

de kamer schoon. Hij dronk de flesch ledig. Hij staarde zijne oogen blind. Hij liep zijne voeten stuk. Hij plukte de noten onrijp af. De vijand schoot de vestingwerken plat.

10. Schrijf bijstellingen in de volgende volzinnen:

De Ruyter, ..., was de zoon van een' bierdrager.

Java, ..., is viermaal zoo groot als Nederland.

De olifant, ..., behoort evenals het varken tot de dik-huidige dieren.

Cicero, ..., werd opgeofferd aan de wraak der partijen in Rome.

Rembrandt, ..., was de zoon van een' molenaar van Koudekerk bij Leiden.

Hugo de Groot, ..., werd op Loevestein gevangen gehouden.

Onderstreep de bijstellingen:

Op de toppen van het hooggebergte vindt men het nest van den lammergier, den schrik der kleinere dieren.

Hildebrand hangt schertsend een tafereel op van eene stoomboot, een vlottend eiland van genoeglijkheden, een betooverd stroompaleis, een hemel te water!

De trekschuit, de geschikte bewaarplaats van alle mogelijke verouderde begrippen, de kweekschool van allerlei leelijke, lage gebreken, deelt al evenmin in zijne gunst.

Ten Kate zegt in zijn gedicht Een Storm:

„Daar schiet onverwachts van het broedende Zuid,

De boô der Vernieling, de Wervelwind, uit!”

„Ei, ziet nu die schepen,

Geharnaste ruiters der waatren weleer,

Uit koperen monden gebiedend van veer!”

Van Lennep begint zijn' zang op het Haagsche bosch aldus:

Heerlijk bosch van 's-Gravenhage! nooit volprezen lustwarand!

Lievingsplek van Hollands Tuinmaagd! pronksieraad van Nederland!

De gletschers, het allermerkwaardigste verschijnsel, dat het hooggebergte oplevert, vindt men in menigte in het Berner Oberland.

Een lief dorpje met roode daken, het beeld van vrede en rust, lag aan onze voeten.

Als de zwaluw, de bode der lente, beemd en gaard doorzwerft, gaat de Winter, „die schrik van vrouw en kind”, het land ruimen.

Meer dan één bezoeker is verdoold in de catacomben van den St.-Pietersberg, dat doolhof van wegen, die aaneenschakeling van doodsche gangen.

11. Schrijf 15 voorbeelden van nevenschikking bij
- a. 't naamwoordelijk deel. v. h. gezegde,
  - b. 't koppelwerkwoord,

als: Hij is mijn vriend en raadsman. De wind was en bleef noord.

12. Zoek in uw leesboek een achttal enkelvoudige volzinnen, waarin nevenschikking voorkomt, vooral van voorwerpen en bepalingen:

't Wintert aaklig! . . . In heur woning
Heeft ze vuur, noch brood, noch licht . . .
Arme moeder!

De val van den beukeboom is ook de val geweest van veel vreugde, veel liefde, veel goeden raad en veel goede lessen.

13. Benoem de nevengeschikte leden in de volgende volzinnen:

Het leven des menschen is kort en onzeker. De onwetendheid is de moeder der dwaling, des bijgeloofs en der vooringenomenheid. De zon, de maan en de sterren zijn hemellichamen. Goud en zilver zijn de afgoden des gierigaards. Lediggang en onmatigheid zijn nadeelig voor de gezondheid. 't Gezicht, 't gehoor, de reuk, de smaak en het gevoel zijn de vijf zinnen. Het Oosten, het Westen, het Noorden en het Zuiden zijn de vier hemelstreken. Eerzucht veroorzaakt dikwijls haat, achterhoudendheid, tweedracht, oproer en oorlog. De Nederlanders zijn vlijtig, geduldig, werkzaam, zindelijk, matig en spaarzaam. Noch Mozes, noch Aäron mochten het Beloofde Land binnentreden. Deze lieden zijn arm maar eerlijk. Eliza droeg een stemmig maar behaaglijk kleed. Wij zullen deze kleine doch geriefelijke en gezonde woning maar huren. Ik zal u niet verlaten in voor- of in tegenspoed!

DERDE HOOFDSTUK.

LEER DER REDEDEELEN.

NEGENDE LES: HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD. SOORTEN.

1. Wat zijn zelfstandigheden, wat zijn zelfst. nw.?
 2. Wat zijn werkelijke zelfstandigheden? Wat zijn concrete substantieven?

3. Wat zijn denkbeeldige zelfstandigheden? Wat zijn abstracte substantieven?

4. Noemt gij de volgende zelfstandige nw. concreet of abstract:

De Rijn, Nederland, Europa, Jan, Hendrik, huis, woud, dag, uur, maand, jaar, regen, storm, Jupiter, Minerva, nimf, draak, kabouter, ambrozijn, nectar, dozijn, paar, koppel, gros, zwerm, droom, bedrog, waarheid, kleinheid, kleinigheid, nieuwhed, nieuwigheid, zoetheid, zoetigheid, hindernis, stellage, pakkage, eigendom, woning, kleeding, drogerijen, woestenijs.

5. Maak eens duidelijk, dat de volgende substantieven concreet en abstract kunnen zijn, bij verschil van beteekenis: loop, val, gang, slag, stroom, opening, weverij, wandeling, schoonheid, gevangenis.

6. Is de grens tusschen concrete en abstracte substantieven altijd wel nauwkeurig te trekken?

7. Hoe worden de concrete zelfst. nw. weer in twee soorten onderscheiden? Noem en verklaar ze.

8. Wat verstaat ge door voorwerpsnamen, en hoe worden ze weer in twee soorten verdeeld?

9. Verklaar de beteekenis van de termen eigennamen en soortnamen.

10. Waarom zijn namen, als: Amsterdam, Schelde, Limburg, De Ruyter, Vondel, Rembrandt, Vesuvius, Tessel, Nederland, Europa, enz. eigennamen?

11. Tot welke soort van zelfst. nw. brengt ge namen van volken, als: de Duitschers, de Engelschen, de Belgen?

En tot welke de namen van gebergten, als: de Alpen, Pyreneeën, Karpathen, de namen van eilandengroepen, als: de Molukken, de Hebriden?

12. In eene klas zitten vele jongelieden, die een zelfden voornaam bijv. Jan dragen. In eene stad, in een land zijn duizenden personen, die dezen zelfden voornaam hebben. Blijft de naam Jan dan nog wel een eigennaam? Is het geen soortnaam? Kan de naam Jan ook een soortnaam, d. i. de naam van eene geheele soort van personen zijn? En Piet, en Klaas, wat bet. zij dan?

13. Eigennamen worden wel eens namen van eene soort van zelfstandigheden (soortnamen). Zij worden dan wel in het meervoud gebezigd, als: de Bourbons, de Nassau's, de Habsburgers, de Merovingers. — Pieter Stastok bleek geen Mingaud (= bekwaam biljartspeler); hij is onze Benjamin; de speelman bleek klein Davidje. (STARING, VAMPYR). Geef andere voorbeelden.

14. Als men zegt: Stofnamen zijn namen van zelfstandigheden, die men zich niet onder bepaalde vormen kan denken, zij omvatten de geheele stof, — hoe komt het dan, dat men kan spreken van: de wijnen, de zouten, de wateren van Nederland?

15. Los dezelfde vraag op voor de verzamelnamen, die in 't meervoud voorkomen, als: de legers, de volken, de troepen, enz.

16. Er viel een steen van den muur.

Dit ijzer is nog gloeiend.

Het glas van de lamp is gebroken.

De knaap sloeg mij met dit hout.

Zijn hier de zelfst. nw. steen, ijzer, glas, hout voorwerpsnamen, stofnamen of verzamelnamen? En hoe noemt gij hout in:

Het hout is tegenwoordig duur.

Hildebrand wandelde met Nurks naar den Hout.

17. Zeg, of het cursieve zelfst. nw. een voorwerpsnaam, een stofnaam of een verzamelnaam is:

In dit winkeltje verkoopt men *peper*, *zout*, *haring*, *stokvisch*, *garen* en *band*. Ik kan dezen *stokvisch* niet gaar krijgen, hij is te taai. De *mansch* van het vaarttuig bestond uit twee personen. De geheele

christenheid stond onder de wapenen. De *ruiterij* joeg de vluchtelingen na. Beschouw van dezen heuvel al die golvende *landerijen* eens! Nurks zond Hildebrand een' *steen*, die dezen dan ook als zoodanig op het hart viel. Het *goud* en *zilver* van Californië lokten duizenden gelukzoekers. In het Rijksmuseum vindt men meer dan zeventienhonderd *doeken*. Deze tent is van *zeildoek*. De arme lijder lag met het hoofd in natte *doeken*. *Tarwe*, *rogge*, *garst* en *haver* groeien in ons land, *rijst* echter niet. *Brood* en *vleesch* zijn gezonde spijzen. *Water* is gezonder voor kinderen dan *wijn* of *bier*. De koning droeg een' mantel van *hermelijn*. Het geluk is geen *hermelijn* of *sabel*. De *hermelijn* leeft in het noorden van Europa en Azië. Dit *vleesch* is te zout, dit *brood* te oud, dit *bier* te zuur. Het *gezelschap* vermaakte zich uitstekend. De *rijkdom* dezer koopsteden reist in den zomer naar het buitenland. De *gezusters Z.* zullen in het huwelijk treden met de *gebroeders A.* Deze reddingsboei is van *kurk*. Doe de *kurk* toch op de flesch. Napoleon riep de *jongelingschap* onder de wapenen. In deze *school* onderwijst men havelooze kinderen. De visscher kwam met zijne pink in eene *school* haringen terecht. Zie eens, wat een *zwerf* bijen! De leden van dit *gezelschap* werden bij *meerderheid* van stemmen gekozen. De vogels verschuilen zich in het groene *loover*. Deze koopman handelt in *papier*. Men vroeg den gevangene naar zijne *papieren*. De tafel lag vol *papieren* en couranten.

18. Zeg, of de cursieven eigennamen of soortnamen zijn:

In een' nederigen stand geboren, werd *Cicero*, door zijn genie, de gelijke der *Cesars* en der *Cato's*. Men noemt Alva wel eenen *Nero*. De *Lappen*, de *Samojeden* en de *Groenlanders* schijnen van hetzelfde ras te zijn. De *Franschen* zeiden van de *Bourbons* na 1813: Ze zijn medegekomen in het reisgoed der *vreemdelingen*. De welsprekendheid werd in Rome eene macht in den tijd der *Gracchussen*. *Apollo* is de god der dichtkunst, de negen *muzen* zijn zijne zusters. De Grieken dachten de geheele wereld bevolkt met allerlei *goden*, *nimfen*, *saters*. *Iris* was de bodin van Jupiter, en *Ganimeed* was de schenker der goden. De beide *Amerika's* hebben den vorm van een' driehoek. Waar liggen de beide *Hengeloo's*?

19. Zoek 10 abstracte zelfst. nw., die eene werking beteekenen (verbale substantieven), als: het schrijven, de wandeling, de komst, de begrafenis, de loop (der bergketens), enz.

En hoe benoemt ge de cursieve zelfst. nw. in:

De *wandeligen* rondom deze stad. Deze *teekening* is zeer fraai. De *vergadering* ging kalm uiteen. Bij deze herberg is een koetshuis met *stalling*. In den St.-Pietersberg vindt men allerlei *versteeningen*.

20. Hoe benoemt ge de volgende zelfst. nw.?

Een hooge ouderdom is eene tweede jeugd. Zij was de lieveling der jeugd. De schooljeugd vermaakte zich om den grafkuil. De ouderdom komt met gebreken. De jager schoot op eene vlucht ganzen. De vlucht van den arend is soms meer dan eenen meter. Op hunne vlucht werden de dieven achterhaald. De gang van uw opstel bevalt mij niet. Wat tocht het in deze gang! De gang van het onderwijs moet niet te snel zijn. Hij zit in de gevangenis. Hij is veroordeeld tot drie jaar gevangenis.

TIENDE LES: HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.
HET GESLACHT.

1. Maak eens duidelijk, dat de geslachtsonderscheiding der zelfst. nw. ten deele op de beteekenis, ten deele op den vorm, ten deele op het gebruik berust.

2. Is het taalkundig geslacht weleens in strijd met het natuurlijk geslacht? Of, waarom zegt men: dat heer, dat mensch, dat vrouwmensch, dat onmensch, het manspersoon, het vrouwspersoon? Denk ook aan verkleinwoorden en aan: Zijne Majesteit, enz.

3. Noem vrouwelijke persoonsnamen, die van mansnamen zijn afgeleid, als: heldin, danseres, winkelierster. En hoe te verklaren: weduwnaar?

4. Noem vrouwelijke diernamen, die van mannelijke diernamen zijn afgeleid. En hoe te verklaren: doffer, kater?

5. Waarom noemt ge: dienstbode, getuige, lidmaat, gids, erfgenaam, kameraad, benevens de meeste afleidingen op -ling en de samenstellingen met genoot (noot), als: vreemde, schepeling, zonderling; landgenoot, speelnoot, gemeenslachtige zelfst. nw.? Is jongeling, hoveling, loteling, ouderling ook gemeenslachtig? Welk middel bezigt men wel bij de woorden op -ling en -genoot (noot) om 't vrouwelijk geslacht meer bepaald aan te wijzen?

6. Verklaar de beteekenis van de gemeenslachtige zelfst. nw.: zotskap, steiloor, slokop, stokebrand, brekespel.

OPMERKING. Denk bij *zotskap* aan de kap of steek met bellen, door de narren der vorsten of de hofnarren gedragen; bij *steiloor* aan den *ezel*; *stokebrand* moest eigenlijk luiden: *brand-* (= twist)stoker, evenzoo: *brekespel*, *dwingeland*, enz.

7. Geef eenige voorbeelden van meerslachtige zelfst. nw., als: namen van dieren, planten, delfstoffen; bijv. schelvisch, noot, steen; baars, pruim, arduin. En is er ook onderscheid tusschen *viol*, v. en *viol*, m.; *bas*, v. en *bas*, m.; en tusschen *tamboer*, v. en *tamboer*, m.?

8. Wat zijn zelfslachtige zelfst. nw.? Arend, haai, olifant, panter, struis zijn altijd mannelijk. Hoe gaat men nu te werk om bepaald het natuurlijk geslacht aan te wijzen? Idem voor de altijd vrouwelijke, als: raaf, slang, enz., en de altijd onzijdige, als: fret, fluwijn?

9. Namen van jonge dieren zijn in den regel onzijdig, als: kalf, veulen, welp, enz. Doch van welk geslacht zijn: bigge, en vaars; idem hokkeling en pink?

10. De stofnamen zijn in den regel vrouwelijk of onzijdig. Noem eenige mannelijke stofnamen.

11. Verklaar het verschil in beteekenis tusschen: het diamant en de diamant (m.); het agaat en de agaat (m.); het doek en de doek (m.); het draad en de draad (m.); het schildpad en de schildpad (v.).

12. Bepaal het geslacht van: fruit, gordijn, hars, mud, maal (keer). Idem van: gaard, stond, schred, tred; gaarde, stonde, schrede, trede. Idem van: keten, baak, spaan, zadel en van: ketting, baken, spaander, zaäl.

13. In deftigen stijl is oogenblik mannelijk; in gemeenzamen stijl onzijdig; — evenzoo is soort vrouwelijk in deftigen stijl, en onzijdig in de gewone spreektaal. — Geef nog eenige dergelijke voorbeelden.

14. Welken regel kent ge voor 't geslacht der samengestelde zelfst. nw., en waarom maken kerkhof en tijdstip eene uitzondering op dezen regel?

15. Samengestelde zelfst. nw., die personen benoemen, welke zich kenmerken door het bezit van het door den naam aangeduide voorwerp, zijn veelal gemeenschlchtig, als: roodhuid, platvoet, lekkerbek. Geef andere voorbeelden. Van welk geslacht zijn: blauwbaard, roodjak, zwartrok, blauwkous? Van welk geslacht is: nachtwacht (persoon) en nachtwacht (al de wachters)?

16. Zeg iets over 't geslacht van namen van steden, provinciën, landen? Vindt ge deze weleens vrouwelijk gebruikt? — Idem over het geslacht van namen van rivieren: Nijl (m.), Schelde (v.), Haringvliet (o.).

17. Noem eenige regels voor 't mannelijke geslacht:

a. naar de beteekenis,

b. naar den vorm.

18. Idem voor 't vrouwelijke geslacht.

19. Idem voor 't onzijdige geslacht.

20. Kent gij ook zelfstandige nw., die vroeger een ander geslacht hadden dan thans?

21. Zijn woorden als: grootvader, grootmoeder, kleinkind, oudtante te beschouwen als woorden, die eene bijzondere soort (d. i. ondersoort) aanduiden van de zelfstandigheid, door het laatste lid genoemd?

OEFENINGEN.

1. Het Nederlandsch kan in sommige gevallen het geslacht aanduiden door verschil van woorden. Schrijf eens de vrouwelijke persoonsnamen naast deze mannelijke:

vader — moeder.

neef —

oom —

zoon —

heer —

man —

jonkheer —

jonkman —

grootvader —

knecht —

broeder —

knaap —

buurman —

bruidegom —

koopman —

scheidsmann —

weduwman —

peetoom —

2. Evenzoo, door verschil van uitgang. — Schrijf het vrouwelijke naast den mannelijken persoonsnaam:

zanger — ¹⁾	echtgenoot —
baron —	bedelaar —
onderwijzer —	winkelier —
leeraar —	herbergier —
neger —	herder —
boer —	held —
keizer —	god — ¹⁾
graaf —	bode —
koning —	landvoogd —
slaaf —	erfgenaam —
baas —	weldoener —
oppasser —	spinner —

3. Plaats de vrouwelijke diernamen naast de mannelijke:

ram —	leeuw —
bok —	beer —
beer (varken) —	reebok —
stier —	waard, woord —
haan —	wolf —
doffer —	ezel —
kater —	manneljeshuipaard —
hengst —	manneljesputter —
tijger —	manneljesvink —

¹⁾ Er is verschil tusschen *zangeres* en *zangster*, evenals tusschen *godin* en *godes*. Eene *zangeres* is eene vrouw, die de zangkunst verstaat en uitoefent; eene *zangster* is elke vrouw, die zingt. Bij dichters bet. *Zangster* echter ook *zangnimf*, *muze*. — Eene *godin* is elke vrouwelijke godheid: *de goden en godinnen van den Olympus*; *Minerva*, *de godin der wijsheid*; — *godes* wordt meer door dichters gebezigd, in den zin van *aangebenede*.

4. Welke zijn hier de vrouwelijke namen?

Gouverneur (onderwijzer) —	Dief —
Abt (hoofd eener abdij) —	Diaken (armmeester) —
Czaar (Tsaar) —	Regent (bestuurder) —
Acteur —	Leeraar —
Directeur —	Agent —
Markies —	Artist —
Sultan —	Hospes —
Profeet —	Marketenter (zoetelaar) —
Geleider —	Voogd —
Bestuurder —	Weduwman, weduwnaar —
Beschermmer —	Scheidsman —
Verrader —	Landheer —

5. Schrijf de volgende zinnen over en plaats achter de cursieve woorden eene **m**, **v** of **o**, om het geslacht aan te duiden.

Alle *want* van een schip wordt onderscheiden in staand en loopend *want*. Eene *beverval* noemt men ook wel trap, vandaar de naam trappers voor bevervangers. De *waterval* van Schaffhausen lokt jaarlijks duizenden reizigers. Waarom zou men dien man zulk een dwaas *figuur* hebben laten maken? De dichter Ter Haar zegt in Eliza's Vlucht: „De *rijm* had alles wit gehuifd”. Wat beteekent dit? En Spandaw zegt in het Haringlied: „Daar komt de *kiel* met goud belaan!” De Atheners stonden in de dagen van Pericles op eenen hoogen *trap* van beschaving. Wat eene prachtige marmeren *trap* is dat? Hoeveel treden telt die *boventrap*? De walvisch geeft ons *traan* en balein. Tollens zegt: „En mengt zich ook een *traan* met d'ingegoten wijn, Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als ze zijn!” Hildebrand zegt van Keesje: „Met een nog dieper *zucht* greep hij den borstel op en begon toen den rok te borstelen”. Bij Simon Stijl lezen we: „Een diegeplante *zucht* doet allen haken naar de vaderlandsche lucht, den vaderlijken grond!” Heeft dit kind de *bleekzucht*? Neen, het is de *geelzucht*. Ook de *waterzucht* is eene ziekte. Valentijn, een aangenomen zoon van Pepijn, zei *hof* en rijk vaarwel en trok de wijde wereld in. Het Hollandsche wapen vertoonde een' leeuw van *keel*. Deze leerling vergeet telkens de *punten* achter zijne volzinnen te plaatsen. Wat beteekent het woord *kerkhof*; past die naam nog voor onze begraafplaatsen? Het woord *hof* voor tuin vindt men nog in *bloemhof*, evenzoo in *hofbloem*. En wat beteekent *hof* in *gerechtshof*, *binnenhof*, *buiten-*

hof, voorhof? Breng deze brieven eens weg, de *post* is hier dicht bij. In onze duinen groeit de *helm*. De *gang* van het paard is bevallig, de *gang* van den olifant plomp. Welke *landstreken* hebt gij in den Harz bezocht. De *gangen* van deze gebouwen zijn wat smal. De *schildwacht* presenteerde het geweer voor de *wacht*, die naar de *hoofdwacht* oprukte. Vroeger heette de *nachtwacht* ook *klepper*, zooals Van Alphen ons leert in zijn bekend kinderversje. Deze koopman heeft veel *fortuin*, de *fortuin* bleef hem steeds gunstig. De soldaat stond op *post*. De *post* van deze deur is van hardsteen. Deze heeren bekleeden verschillende hooge *posten*. In Limburg en Noord-Brabant dragen de veekooplui en boeren meestal blauwe *kielen*. *Elzen* en *esschen* groeien aan den waterkant. Deze knaap heeft allerlei *streken*. Waar zijn mijne *muilen* of pantoffels? De *dammen* bezweken alle bij de jongste overstroming. Niet enkel uit suikerriet, maar ook uit *beeten* wordt suiker gemaakt. Wanneer zegt men, dat iemand bij de *pinken* is? Hier verkoopt men leeren *ballen*, fraaie koperen *blikken*, ook *wanten* en *muilen*. Bezoekt hij al de *bals* dezer stad? De *punten* dezer lansen zijn verroest, en het koper der *helmen* is versleten. Mijn vriend verloor het spel ondanks zijne beide *dammen*. Aan het strand lagen vijf *visscherspinken*.

6. Wijs achter de volgende zelfst. nw. met eene **m**, eene **v** of eene **o** het geslacht aan:

April	halm	jacht (schip)
Mei	uniform	boeier
Hooimaand	scherm	schoener
voorjaar	honing	octaaf
lente	houw	ters
herfst	stoot	viol
zomer	lach	doedelzak
winter	wijn	orgel
visch	inkt	last
paling	mosterd	dienst
perzik	room	twist
beuk	goudenregen	duit
linde	aronskelk	gezelschap
gulden	citroen	personage
stuiver	pompoen	bigge
griffel	limoen	eikel
schoffel	kruiling	kruimel
adem	amandel	trommel

7. Zeg het geslacht van:

pistool (munt), *pistool* (vuurwapen), *keper* (iets op — keper zien), *ladder*, *kluister* (boei), *pleister*, *sikkel* (halvemaanvormig snijmes), *helm* (grassoort), tooneelscherm, vuurscherm, *palm* (der hand), *palm* (maat), *palm* (kruid), *alarm*, *eigendom* (bezit), fret, adder, oester, ekster, mossel, *merel* (zwarte lijster), *snip* (vogel), ledekant (ledikant), microscoop, telescoop, horizon (horizont), telegraaf, vocaal, consonant, triangel, klavier, bekken, getuigenis, gilde, getijde, web (webbe), vrede, rei, dansrei, zangrei, mei (tak), genie, schilderij, uur, ure, ontvang, ontvangst, verkoop, vond, vondst, vont (doopvont), dorst, oogst, twist, korst, spits (punt), spits (hond), spits (— spits afbijten), tortel, crts, schavot, flanel, hokkeling, *pink* (vinger), *pink* (jong rund), *pink* (schuit), *vim* (= 104 bossen), *duin* (heuvel), *flomeel* (nachtgeaal), harpoen, minuut, instituut.

ELFDE LES: HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD. HET GETAL.

1. Wat verstaat men door getal bij de zelfst. nw.? Hoeveel getallen hebben de meeste zelfst. nw.? — Noem zelfst. nw., die alleen in 't meervoud voorkomen. Idem, die alleen naar beteekenis of gebruik in 'tenkelvoud voorkomen.
2. Zeg iets over 'tgetal van eigennamen. Idem van stofnamen. Idem van verzamelnamen. — En wat leert ge uit: doel — doeleinden, hoop — verwachtingen, enz.?
3. Onlust — onlusten hebben bij verschil van getal verschil van beteekenis. Kent gij er nog?
4. Zeg iets over de meervoudsvorming met **s** en **en** (of **n**), *a.* zonder verschil van beteekenis; *b.* met verschil van beteekenis. Voorbeelden.
5. Idem van vreemde woorden op **e**, **ie**, **ier**, **eur**, **or**, **us**, **um**.
6. Idem van militaire titels, ook van samengekoppelde titels, als: gouverneur-generaal, adjunct-commies, enz.

OEFENINGEN.

1. Schrijf in het meervoud:

De lepel, de vlegel, de bliksem, de keten, de kamer, de degen, de ezel, de dronkaard, de winkelier, de lomperd, de koetsier, de hellebaardier, de palfrenier, de kruimel, de droppel,

de bundel, de hoepel, de teugel, de sleutel, de beugel, het boekje, het stoeltje, het bloempje, het torretje, het balletje, de veinzaard, de rijkaard, de gierigaard, de ziekte, de bode, de begeerte, de lente, de getuige, de lade, de vla, de eega, de ra, de maat (om te meten), de maat (makker), de nachtwacht.

2. Schrijf in het meervoud:

De laan, de graat, de graad, de soldaat, de straat, de maan, de zwaan, de naam, de vaan, de schuur, de buur, de huur, de schaduw, de zwaluw, de peluw, de liniaal, de garnaal, het kapitaal, het portaal, de raap, het schaap, de knaap, het uur, de kuur, de muur, de huishuur, de pilaar.

3. Schrijf in het meervoud:

De ree (hert), de schoenmakerij, de dievegge, de rijkdom, de belegering, het kasteel, de zee, de peluw, het gezelschap, de beampte, de grijnzaard, de bruid, de bruijom, de giraffe (dier), het gilde (vereeniging), de gendarme, het fonds (kapitaal), de formule, de freule (jonkvrouw), het hertogdom, de haai, het karwei, de fontein, de stedeling, de kruidenier, de kok, de bunzing, het houweel, het penninkje, het boekske, de onderneming, de zee, het dictée, de dominee, de slee, de slee (pruim), de bij, de (aard)bei, de lei, de bui, de abdi, de zwaai, de rei (dans- of zangkoor), de rij (reeks).

4. Vormen de volgende zelfst. nw. alle hun meervoud zoowel met **s** als met **en**?

De dienaar, de kandelaar, de professor, de keten, de bezem, de engel, de rentenier, de officier, de smid, de advertentie, de provincie, de generaal, de korporaal, de zoon, de oom, de tante, de cadet (militair kweekeling), de deken (overste), het individu.

5. Schrijf het meervoud van:

De akte, de klasse, de vigilante, de diligence, de pommade, de kokarde, de muze, de synode, de republiek, de soeverein, de korporaal, de generaal, de admiraal, de adjudant, de vaandrig, de fourier, de officier, de cipier, de portier, de kamenier, de

banier, het kwartier, het portier, de bandelier, de passagier, de stukadoor, het kantoor, de factor, de factor, het komfoor, de professor, de rector, de curator, de likeur, de odeur, het humeur, de transporteur, de controleur, de visiteur, de executeur, de directeur, de inspecteur, de gouverneur.

6. Schrijf evenzoo het meervoud van:

Het gymnasium, het museum, het album, de datum, het aquarium, het centrum, de circus (renbaan), de rebus (beeldraadsel), de krokus, de omnibus, de cactus, de cursus (leergang), de criticus, de musicus, de geranium (bloem), het panopticum, het erratum (drukfeil), het mortier, het souvenir (gedachtenis), de sfinx (gedrocht), het harmonium (orgel), het observatorium (sterrenwacht), het conservatorium (hoogere muziekschool), het formulier, de violier, het klavier, de anjelier (bloem), de zefier, de zefir, de vizier, het vizier.

7. Schrijf nog het meervoud van:

Het cadeau, het bureau, het motto, het reçu, het menu (spijskaart), de canapé, de coupé, het diner, het souper, het kilo, de nota, het saldo, het individu, de acacia (boom), de agenda, de aloë, het dejeuner, de echo, de firma, de hobo (muziekinstrument), de villa (landhuis), de zebra, de schako, het panorama, de collega (ambtgenoot), het axioma, de portemonnaie.

8. Doe hetzelfde met:

De moskee (Turksche tempel), de phantasie, de harmonie, het genie (vernunft), de tropee (zegeteeken), de tralie, de provincie, de bezie, de lelie, de olie, de bougie, de kolibrie (vogeltje), de advertentie, de academie, de assurantie, de conditie, de decoratie, de kanarie, de natie, de dynastie, het cahier, de genius (beschermgeest), de kubus, het synoniem (zinverwant woord), de basis, de doctor, de dokter, de kakatoe (soort van papegaai), de bandiet (roover), de muskiet (Ind. mug), de parasiet (woekerdier of -plant), de Israëliet, de student, het patent.

9. Schrijf het meervoud van:

De formule, de patrouille, de pyramide, de pendule, de plantage, het personage, de romance, de reclame, de limonade, de pagina, de massa, de opera (zangspel), de optica (kijkglas), de torpedo, de pianino, het diploma, de tarantula, het tempo, het thema, de polka; — het failliet, de parkiet (vogel), de satelliet (maan, wachter), het krediet; — de illusie (droombeeld), de vacantie, de kolonie, de opinie, de monarchie, de parochie (kerkelijke gemeente); — de souspied, de critiek, het decreet (besluit), de fee, de parallel (vergelijking), het tricot (gebreide stof), het traject (weg, afstand), de kathedraal (hoofdkerk), het pleidooi.

10. Schrijf het meervoud van:

Het dagblad, het koffieblad, het schouderblad, het blad eener roos, het blad eener tulp, het blad eener lelie, het blad van den eik, het blad van eenen wijnstok, het tafelblad, het blad eener tafel, het zaagblad, het muziekblad, het theeblad, het presenteerblad; het rund, het kalf, het hoen, het parelhoen, het veldhoen (patrijs), het been (lidmaat), het ei, het ganzenei, het eendenei, het duivenei, het struisvogelei, het schoolkind, het lentelied, het pakgoed, het scheprad (eener stoomboot), de hond kluipt het been, het wagenrad, het molenrad, het schoollied, het krijgslied, het volkslied, het gelid, het gemoed, het weeskind, het pleegkind, het vloerkleed, het wiegekleed, het dekkleed, het dameskleed, het rechterbeen, het linkerbeen, het machinerad, het landgoed, het speelgoed, het reisgoed.

11. Schrijf het meervoud van:

De maan, de man, de taak, de tak, het raam, de ram, de graaf, het graf, de vlaag, de vlag, het pad, de raaf, de schaaf, de brief, de schuif, de duif, de muis, de reus, de neus, de roos, de gems, de hals, de kolf, de wolf, het gewelf, de garf, de korf, de monnik, de leeuwerik, de havik, de kievit.

12. Schrijf het enkelvoud van:

De vleezen, de kleinoodiën, de blinden, de Engelschen, de Franschen, de leenmannen, de sieradiën, de kleinooden, de sieraden, de Gelderschen, de voerlui, de staatslieden, de lemmeten, de dreumesen, de planeten, de magneten, de profeten, de Muzelmannen, de Friezen.

13. Schrijf op: 25 woorden, die den slotmedeklinker in het meervoud verdubbelen.

14. Schrijf 10 woorden, welke in 't enkelvoud op **sch** uitgaan, in 't meervoud.

15. Evenzoo 15 woorden, die de slotletter **s** of **f** in **z** of **v** veranderen, als: baars — baarzen, duif — duiven.

16. Schrijf nog het meervoud van:

De Chinees, de Japannees, de Madoerees, de Portugees, de locomotief, het substantief, het adjectief, het tarief, het archief, de datief, de commissaris, de raadpensionaris, het vonnis, de photograaf, de filosoof (wijsgeer), de triomf, de nimf, de telegraaf.

17. Evenzoo van:

De koe, de aardvloer, de zonneglans, de kerstkrans, de drukpers, de torentrans, de kroonprins, de lampekous, de botersaus, de waskaars; — het lorgnet, de trompet, het kienspel, het schaakspel, het kermis spel, de brekespel (iemand, die het spel stoort); — de tred, het glas, het gelag, het pad, het bergpad; de mof, de karaf, het koraalrif, het paarderif, het rif (klip), het kijkglas; — dal, gat, graf, slag, staf, vat, verdrag, hol, oorlog, slot, schot, verlof, hof, god; — de domheid, de snelheid.

18. Schrijf 15 kleine zinnen, waarin, vóór de namen van maten (ook tijdmaten), munten of gewichten, een telwoord staat, dat de juiste waarde aangeeft, bijv.: De meid kocht drie meter katoen, vier pond rijst en vijf gram saffraan voor twee gulden.

19. Vul in met het meervoud van één dezer woorden: *mid-
del — tafel — vader — studie — heiden — reden — letter — hemel.*

De — der wet. De — van vermenigvuldiging. De — van het
alfabet. De — van schilderijen. De — dezer kinderen. De —
eener evenredigheid. Hij studeert in de —. In antwoord op uwe
— heb ik het genoegen u het volgende te melden. De Grieken
en Romeinen waren —. Hulp—, leer—, genees—, geld—.
Zigeuners zijn —. De — verkondigen Gods eer. De roem der —.
Welke zijn toch de — van uwe stilzwijgendheid?

20. Bij sommige zelfst. nw., die uit hunnen aard geen meervoud
hebben, bezigt men het meervoud van een zinverwant woord,
bijv.: de *hoop*, de *verwachtingen*. Kies nu het meervoud van:

De raad.	De leer.	Het verdriet.
De inleg.	Het bedrog.	Het beleg.
Het gedrag.	De twijfel.	De wanorde.
De kunde.	Het doel.	Het genot.
De kennis.	De zegen.	De eer.
De spot.	Het oordeel.	Het aanbod.

21. En welk is het meervoud van samen Coppelingen,
als:

sergeant-majoor, het Te-Deum (lofzang), de vice-admiraal, de
vergeet-mij-niet, het kruidje-roer-mij-niet, de orang-oetan, de
piano-forte, de spring-in-'t-veld, de schout-bij-nacht, de gouver-
neur-generaal, de luitenant-generaal, de luitenant-kwartiermeester,
de generaal-majoor, de kapitein-directeur van kleeding, enz.

OPMERKING. Bij militaire titels krijgt de hoofdtitel den meervouds-
vorm; staan beide titels niet als bepalingen naast elkaar, maar elk op
zich zelf, dan krijgt elk woord het teeken van het meervoud, bijv. 1°. de
luitenant-generaals, 2°. de kapiteins-kwartiermeesters. — In andere
gevallen krijgt meestal het laatste lid het meervoudsteeken: *de vergeet-
mij-nieten*.

ALGEMEENE HERHALING.

1. Hoe komt het, dat zoo weinig zelfst. nw. op -heid in het
meervoud voorkomen, als: kleinigheden, waarheden, ge-
riefelijkheden, enz.? Zoek er 5, die wel een meervoud op-
heden; alsook 5, die geen meervoud hebben.

2. De uitgangen -eel en -ees alleen behouden in 'tmeervoud de dubbele ee: kasteelen, kameelen, Portugeezen, Chineezen. — Geef van elk geval 10 voorbeelden, in 'tenkel- en meervoud.

3. Woorden als: bibliotheek, magneet, diadeem hebben in 'tmeervoud de enkele e, als: bibliotheken, magneten, diademen. Zoek van dit geval 10 voorbeelden.

4. In landgenooten, huisgenooten, enz. vindt men altijd de dubbelo oo. Geef hiervan 10 voorbeelden. — In alle vreemde woorden schrijft men de enkele o in 'tmeervoud, als: despoten (dwingelanden), filosofen (wijsgeeren), microscopen, telescopen, enz. Geef hiervan ook 10 voorbeelden en 7 uitzonderingen.

5. Schrijf het meervoud van de volgende zelfst. nw.:

De ziekte, de groente, de lade, de lente; de vla, de ra, de eega; de laan, de graat, de graad, de schuur, de schaduw, de huishuur; de ree, de zee, de thee; de haai, de kooi, de lei, de bui, de rei, de rij; de oom, de tante, de zoon, de smid, de korporaal, de keten, de officier; het dagblad, het tafelblad, het schouderblad, het koffieblad, het muziekblad, het blad (eener roos), het blad (van den eik), het rund, het kalf, het hoen, het ei, het veldhoen, het lentelied, het rechterbeen, het gelid, het gemoed, het weeskind, het pleegkind, het wiegekleed, het landgoed, het pakgoed, het speelgoed; de graaf, het graf, de brief, de korf, de golf, het gewelf, de gems, de hals, de baars, de gans; het vleesch, het kleinood, de blindeman, de voerman, het sieraad; de Engelschman, de Franschman, de Gelderschman; de koe, de aardvloo, de leerrede, de troonrede, de drogrede.

6. Schrijf ook het meervoud van de volgende vreemde zelfst. nw.:

De professor, de doctor, de rector, de curator; de provincie, de advertentie, de commissie; het gymnasium, het museum, het album, de datum, het aquarium, het centrum, het erratum; de kubus, de genius, de krokus, de cactus, het circus, de criticus, de musicus, de politicus; de ingenieur, de directeur, de controleur,

het humeur, de likeur, de odeur; de portier, het portier, de winkelier, de mortier, de violier, het klavier, de anjelier, de zefier; de villa, het motto, de kadi (vrederechter), de canapé, de coupé, de kilo, het saldo, het menu, het reçu, het cadeau, het bureau, de portemonnaie; de moskee, de dominee, het dictee, de tropee; de muskiet, de bandiet, de Israëliet, het substantief, het tarief, het adjectief; het kasteel, het houweel, de Chinees, de Japannees; de photograaf, de filosoof, de triomf, de nimf, de telegraaf.

7. Zoek voorbeelden van zelfst. nw., wier onvolkomen klinker in 't meervoud volkomen wordt. — Van elk geval 6 of meer voorbeelden.

8. Schrijf het meervoud naast het enkelvoud:

De rede (toespraak).	De aria (zangwijze).
De lofrede.	De tilbury (rijtuig).
De leerrede.	De hyena.
De drogrede.	Het systeem (stelsel).
De troonrede.	De kroniek.
De lijkrede.	De parkiet (vogel).
De reden (verhouding).	Het diemit (stof).
De reden (oorzaak).	De saucijs.
De dosis (hoeveelheid).	De rondas (schild).
Het drama (treurspel).	Het tempo (maat).
De taxis (heester).	De tombola.
De rhinoceros.	Het folio.
De molik (vogelschrik).	De premie.
De kaaiman (krokodil).	De narcis (plant).
De jaspis (edelsteen).	De pleuris (zijdewee).
De manilla (sigaar).	De sabbat (rustdag).
Het entrepot (stapelplaats).	Het jubilé (jubelfeest).

De dominee (predikant), de domino (vermomde heer), de Jansalie (droomer), de lichtmis (losbol), de jury (gezworenen), de mummie (Egyptisch lijk), de wijsgeer, de rabbi (Israël. predikant), de fee (toovergodin), de theoloog (godgeleerde), de firma.

9. Schrijf het enkelvoud naast het meervoud:

De bases, de theses (stellingen), de kuben, de praefixen (voorvoegsels), de sfinxen (fabelachtige gedrochten), de data, de errata (drukfeilen), de russchen, de lisschen, de lasschen, de drama's, de stereoscopen, de lotussen (bloemen), de ideeën (denkbeelden), de musici, de politici.

10. Noem een tiental zelfst. nw., die alleen in het meervoud voorkomen. Evenzoo een tiental, die uitsluitend in het enkelvoud voorkomen.

11. Bezig achter elk der zelfst. nw.: honderden, duizenden, millioenen 5 substantieven.

12. Plaats het meervoud naast het enkelvoud:

De rollende (*rundvleesch*).

Het rif (*klip*).

Het rif (*geraamte*).

Het rif (*reef*).

De lende (*lichaamsdeel*).

De koe.

De overheid.

De waarheid.

De grootheid.

Het lidmaat (*lichaamsdeel*).

De lidmaat (*medelid*).

De bijleman (bijdrager der oude Amsterd. schutterij).

De visscherman.

De Tienman.

De Oranjeman.

De Drieman.

De kaaiman (*krokodil*).

De doopceel (*doopbrief*).

Het handvat.

Eene handvol (bijv. *kersen*).

De zoo, de zoi (*kooksel*).

13. Schrijf het meervoud van:

De morel, de forel, de tabel, de taptoe, de rommelzoo, de dreumes, het lemmet (pit eener kaars), de ansjovis, de bouquet (ruiker), het mombakkes (masker), de perzik, de havik, de botterik (lomperd), het alphabet, de klarinet, de manchot, het pakket, de kotelet, de omelet (pannekoekje), het palet, de tabouret (stoeltje), de marionet (tooneelpop), de bracelet (armband), het cachet, de bajonet.

14. Schrijf ook het meervoud van:

De abrikoos, de framboos, de commies, de sociëteit, de virtuoos (kunstenaar), de atmosfeer (lucht), de technicus (werktuigkundige), de secretaris, de dromedaris, de biograaf (levens-

beschrijver), de derwisch (Mahom. monnik), het kienspel, het schaakspel, het kermisspel, de brekespel, het kinderspel, het vioolspel, het koraalrif, het paarderif, het rif (klip), het rif (plooi, baan), de magneet, de profeet, de diadeem, de bibliotheek, het systeem (stelsel), de basis, de thesis (stelling), de microscoop, de theoloog, de bibliothecaris, de monnik, de leeuwerik, de kievit.

15. Zoek eenige zelfstandige nw., die op sch eindigen en in 't meervoud de s niet verdubbelen.

16. Geef 10 zelfst. nw., samengesteld met man, die in 't meervoud man niet veranderen in lieden.

17. Bezig in kleine zinnen of uitdrukkingen de meervouden: viziers, portiers, hemels, heidens, mans, middels, redens, studies, tafels, vaders, wapens, wortels, zoons en dochters.

18. Bezig evenzoo van die woorden de meervoudsvormen op en, als: vizieren, portieren, enz.

19. Geef voorbeelden, waaruit blijkt, dat de eigennamen (ook aardrijksk. namen) hun meervoud vormen door 's, s of en.

20. Wat weet ge van 't gebruik van: man, jaar, been, slaag, voet in enkele zegswijzen?

21. Schrijf het enkelvoud van:

De bases, de theses, de kuben, de praefixen (voorvoegsels), de sfinxen, de errata, de data, de gymnasia, de musea, de critici; de examinandi, de musici; — de eegaas, de raas, de vlaas, de bladertjes, de radertjes, de hoendertjes, de eiertjes, de lammer-tjes, de kindertjes, de kleedjes, de kleertjes.

TWAALFDE LES: LEER DER NAAMVALLEN.

1. Hoeveel naamvallen zijn er in onze taal, en hoe heeten zij? Hebben zij ook vreemde namen?

2. Waartoe dienen de naamvallen? Voorbeelden.

3. Heeft de taal dan voor elke van die betrekkingen nog een' KOENEN, *Oefenschool*, 2e druk.

afzonderlijken vorm? Welk rededeeltje dient in dit geval om die leemte aan te vullen?

4. Hebben bijvoeglijk gebezigde woorden ook een' naamval?

5. Hoevelerlei (naamvals)vormen kent ge van de zelfst. nw.: dag, land, huis, volk? En hoevelerlei vormen van zelfst. nw. als: hond, schaap; heer, vorst; lamp, muis?

6. Wanneer is een zelfst. nw. eerste naamval? Noem vier gevallen. — Geef 10 zinnen, waarin een zelfst. nw. het naamw. deel van het gezegde is. Idem 5, waarin een zelfst. nw. als bepaling van gesteldheid 1^e naamval is. Idem 5, waarin een zelfst. nw. als bijstelling 1^e naamval is.

7. Zoek in uw leesboek eenige zinnen, waarin de aanspreking voorkomt. Is de vocatief eigenlijk wel 1^e naamval?

8. Wat duidt de 2^e naamval aan in de zinnen: Vondels gedichten. Rubbens schilderijen. Rembrandts etsen. Huygens' zonen. Roemer Visschers dochters? Evenzoo in: De huizen mijns ooms. De bloemen mijner tante. De vleugels der kapellen. De bladeren der boomen. De gouden randen der avondwolken. De stralen der zon.

9. Hoe heet de genitief in: een hoop volks, een stuk gronds, een oogenblik tijds, een uur afstands, eene homp broods, eene teug wijns? En vindt gij ook een' 2^{en} naamval in: een troep schapen, eene school vischen, een paar handschoenen, een dozijn eieren, eene el laken, een web linnen, of in: veel geld, weinig voorraad, meer geld, wat suiker? En hoe noemt gij den 2^{en} nv. in: wat echts, veel moois, weinig nieuws, genoeg praats, luttel lofs; twee mijner vrienden, vele uwer leerlingen, sommige onzer klanten, enz.? Evenzoo in: een uur gaans, tien minuten stoomens, na drie dagen lijdens, honderden dezer bloemen. enz.

10. In de uitdrukkingen: De bloei der vruchtboomen, het zingen der zangvogels, het geklots der golven, de werking der lucht, de komst des konings, vindt ge den onderwerpsgenitief. Geef ook een stel dergelijke voorbeelden. Leg in uwe voorbeelden uit, wat men hier met den term onderwerp bedoelt.

11. In de uitdrukkingen: De pluk der aalbessen, het inmaken der groenten, het gerammei der poorten, de redding der schipbreukelingen, de vangst der vischen, de begrafenis der dooden, vindt ge den voorwerps-genitief. Handel ook hier als in vraag 10.

12. Hoe heet de 2^e naamval in de uitdrukkingen: 's avonds rusten, daags werken, 's winters lezen, 's nachts slapen, 's middags eten; halverwegen terugkeeren, allerwegen verkondigen; goedsmoeds liegen, vergelijkenderwijze te werk gaan, enz.?

13. Bij welke werkwoorden komt nog wel eens de 2^e naamval van een persoonlijk voornw. voor? En wat blijkt u uit: desgevorderd, desverkiezende, desverlangende?

14. Noem eenige bijv. nw., waarbij de 2^e naamval nog wel eens gehoord wordt. En hoe heet deze 2^e nv. alsook in N°. 13?

15. Geef zinnen met een' derden en een' vierden naamval bij de werkwoorden: geven, leenen, zenden, gunnen, laten, melden, wijzen, zeggen, weigeren, loonen, bieden, antwoorden.

16. Bezig mondeling met een' derden naamval: lusten, smarten, schelen, mangelen, falen, gelijken, slachten, gelukken, heugen, staan.

17. Den derden naamval van bezit vindt ge in zinnen, als: De woede straalde hem uit het oog; het water stond haar tot aan de lippen, enz. Verklaar de beteekenis van dezen naamval, en geef zelf ook een zestal voorbeelden.

18. Geef eenige zinnen, waarin het nw. deel van het gezegde een bijv. nw. is, waarbij een nw. in den 3^{en} naamval voorkomt, als: De taak valt ons moeilijk. Wij zijn onzen ouders dankbaar. Dat verlies viel ons smartelijk, enz.

19. Na sommige voorzetsels vindt men den 3^{en} naamval, als: bij monde, onder eede, na den eten, om den broode. Geef zelf ook eenige voorbeelden.

20. Noem eenige gevallen, dat een zelfst. nw. of zelfst. voornw. in den 4^{en} naamval staat.

21. Hoe ontleedt gij zinnen met eenen dubbelen 4^{en} naamval, als:

Wij noemen De Ruyter den Redder des Vaderlands. Wij vinden uwen broeder een' aardigen jongen. Men heet Amsterdam soms het Venetië van het Noorden. Zij schatten de vrijheid het kostelijkste goed. Deze knaap waant zich den eersten leerling der klas. Zij achten deze onderneming een gevaarlijk werk. De koning benoemde hem tot generaal. Men schold die koopvrouw voor eene bedriegster. Men doodverfde dezen heer als den opvolger des burgemeesters. Zij prijst den nachtegaal een zingend vedertje.

22. Welke naamval is het schuingedrukte naamwoord:

Dit boek kost *eenen gulden*. Deze plank is *eenen voet* breed. Dit meisje is *tien jaar* (oud). Deze brief weegt juist *vijftien gram*. Deze waren zijn *dat geld* niet waard. Is die toren *vijftien meter* hoog? Dit kanaal is *twintig meter* diep en *vijftien uur* lang. Eene kapel vloog *mijne kamer* binnen. De soldaten klommen *den heuvel* op. Het heeft mij *veel moeite* gekost.

23. Noem in de volgende volzinnen den naamval van de verschillende naamwoorden:

Kinderen zullen menschen worden. Dit huis is vol ratten. Vossen zijn listige dieren. Vliegen zijn lastige insecten. Cesar was veldheer, redenaar en geschiedschrijver. Wij beschouwen Napoleon als den grootsten veldheer der nieuwere tijden. Da Costa's gedichten zijn even moeielijk als die zijns meesters. Nederlands bewoners beminnen de vrijheid. Napoleon zond ons zijnen broeder als koning. De Engelschen ontnamen ons in 1803 al onze bezittingen. Het lust mij niet te antwoorden. Het faalde den veldheer niet aan moed. Het rollen des donders werd van verre gehoord. Dit is een goed huis, maar hoe kunt gij het een fraai huis noemen? Portsmouth is eene der veiligste havens van Engeland. Londen is zeker de grootste stad der wereld. Houdt gij van een glas bier? Hier is een glas melk voor u. Onder het leenstelsel was de toestand des volks ellendig. De tong is een klein lid, doch het zegt soms groote dingen.

24. Dezelfde taak:

Een tuin is een stuk gronds, door eene haag omringd. Mijn vader kocht twintig el laken, vijftig meter linnen en twee stukken katoen. Deze jongen heeft genoeg praats voor zijn' leeftijd. Menig Romein offerde het vaderland zijn leven. De Engelschen trachtten onzen handel afbreuk te doen. Dit geneesmiddel zal dien man niet baten. Wij zullen hem morgen betalen. Wij zullen hem die rekening vast betalen. Zullen wij die rekening nu al betalen? Deze leerling matigt zich te veel vrijheden aan. Grijsze lokken hingen hem op de schouders. Haar stonden de tranen in de oogen. Jan, blijf me daar toch van daan! Dat was me daar een leven! Salomo bouwde den Heer een' prachtigen tempel. Is dat stuk linnen honderd meter lang? Weegt dat pakket nog geen vijf kilogram? Deze heer heeft de geheele reis geslapen. De Edelen brachten Floris, der keeren God, om het leven. De Grieken verklaarden Themistocles eenen vijand des vaderlands. Dit kind maakt zijne ouders gelukkig. Zij beschouwen ons als de verspreiders van dit gerucht. De soldaten trokken de vesting binnen, de blanke sabel in de hand, het geweer geladen, den bloeddorst in het oog! Hij liep het bosch uit en klom den berg op.

25. Dezelfde taak als in Opgave 23 en 24:

Leonidas en zijne dappere soldaten stierven eenen roemvollen dood. De oude Grieken waren harde meesters voor hunne slaven. De hertog Van Marlborough behaalde schitterende overwinningen op de Franschen bij Ramillies en Malplaquet. De oudste bewoners der Britsche eilanden waren verschillende stammen der Kelten. Er is slechts ééne zon in ons planetenstelsel. Van vele uitvindingen van algemeen nut kennen wij zelfs den naam des uitvinders niet. Napoleon, de grootste veldheer zijner eeuw, stierf als balling op het rotsachtige eiland St. Helena. De Schepper heeft den verschillenden dieren verschillende wapenen gegeven. De oude Germanen aanbaden de hemellichten en het vuur, zij offerden hunnen denkbeeldigen goden zelfs hunne krijgsgevangenen. Parijs en Londen noemt men met alle recht wereldsteden. De kleine steden aan de Zuiderzee worden door den Franschen schrijver Henri Havard doode steden genoemd. Nog heden ten dage prijkt

in eene der zalen van het hospitaal te Greenwich De Ruyters borstbeeld onder die van de eerste Engelsche zeehelden. Moge uwe pen, o schrijvers, de ware tolk van uw hart wezen! Ik vond in deze pakhuizen en magazijnen allerlei waren: Engelsche kramerijen, Fransche lakens, Turksche tapijten en Silezische lijnwaden. Ik bracht een groot gedeelte van de maand Maart in de stad Amsterdam, eene der rijkste van Nederland, door; in het begin van April scheepte ik mij in naar Londen. Ik kwam hier Paaschmaandag aan. Den volgenden Vrijdag deed ik een uitstapje met den spoorrein naar Windsor. Aanstaaenden Zondag zal ik u het vervolg van mijn reisverhaal zenden. De lauwerkrans des dichters is maar al te dikwijls eene martelaarskroon. Weet ge wat nieuws? Robertus Nurks riep nog uit de diligence: „Niet veel zaaks!” Een glas goede wijn zal u verkwikken; kom, drink een glas Bordeaux! Wij zagen eene menigte kinderen in eene lange rij door den dierentuin trekken. Eene menigte menschen was reeds op de been.

DE TIENDE LES: HET LIDWOORD EN ZIJN DIENST.

1. Welke twee soorten van lidwoorden kent gij? Kunt ge ook de beteekenis van beide soorten uit voorbeelden verklaren?
2. Verbuig mondeling de beide soorten van lidwoorden voor het mannelijke geslacht, enkel- en meervoud. — Idem voor het vrouwelijke en het onzijdige geslacht.
3. Bezig den (onzijdig enkelv., 3^e naamval) in 10 uitdrukkingen.
4. Ten (= te den) vindt men vóór mannelijke en onzijdige enkelv. zelfst. nw. Geef van elk geval 6 voorbeelden.
5. Ter (= te der) vindt men vóór vrouwelijke enkelv. zelfst. nw. Geef hiervan 15 voorbeelden.
6. Maak eens duidelijk, waarom men eigenlijk niet schrijven mag: ten uwen huize, ter uwer eer, ten onzen grieve. Hoe is men hiertoe dan gekomen?
7. Waarom nemen eigennamen en verwantschapsnamen geen lidwoord vóór zich? En wanneer nemen zij wel een lidwoord voor zich? Voorbeelden.

8. Wanneer missen stofnamen het lidwoord? Voorbeelden.

9. Kunnen stofnamen ook een lidwoord vóór zich hebben? Voorbeelden.

10. Wanneer kunnen abstracte zelfst. nw. een lidwoord vóór zich hebben? En titels?

11. Geef voorbeelden van paarsgewijze verbonden zelfst. nw., waarbij de voegw. en, of en noch dienst doen. — Komt hier een lidwoord bij te pas, als: huis en hof, kind noch kraai, enz.

12. Hoe verklaart ge, dat men zegt: Nederlands bodem en: **de** bodem van Nederland; Willems konijnen en: **de** konijnen van Willem?

13. Waarom bezigt men bij de aanspreking nooit het lidwoord?

14. Krijgt een eigennaam, voorafgegaan door een bijv. nw., altijd het lidwoord vóór zich?

15. Waar is de plaats van het bijv. nw. bij namen van steden, als: Den Bosch, Den Helder, enz., en waar bij namen van landstrekken, als: De Veluwe, de Baronie, de Krim, de Meierij?

16. En wanneer drukt men bij opsommingen het lidwoord wel uit?

VEERTIENDE LES: HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.
DE VERBUIGING.

1. Hoevelerlei verbuiging onderscheidt men bij de zelfst. nw.? Heeft het meervoud ook eene verbuiging?

2. Wat is het kenmerk der zwakke verbuiging? Welke zelfst. nw. behooren er toe? Bewijs uit voorbeelden, dat vroeger ook vrouw. zelfst. nw. zwak verbogen werden.

3. Verbuig eens mondeling in 'tenkelvoud: de graaf, de bode, de rijke (mannelijk).

4. Wat is het kenmerk der sterke verbuiging? Welke zelfst. nw. behooren tot deze verbuiging?

5. Hoe worden samenstellingen van de woorden heer en graaf verbogen, sterk of zwak?

6. Welke zelfst. nw. vormen hunnen 2^{en} nvl. enkelv. met *es*? En van welke wordt de 2^e nvl. altijd omschreven?

7. Wat blijkt u uit: Tantes breiwerk, moeders japon, grootmoeders bril; armeluis kinderen, rijkeluis wensch?

8. En wat ge merkt ge op over de vorming van den 2^{en} nvl. van voornamen, als: Willems boek, Gerrits pen, Johans liniaal; Otto's mes, Anna's brief; Cato's hoed; Emiles passer, Louises haakwerk, Doortjes breikous, Julius' potlooden, Felix' konijnen?

9. Idem bij die van familienamen, als: Vondels gedichten, Bilderdijks werken, Borgers leerredenen; Da Costa's verzen, Anslo's gedicht: De pest te Napels, Bredero's kluchten; Huygens' Costelick Mal, Tollens' Overwintering; Ten Kate's De Schepping, J. P. Heye's Kinderdichten?

10. En wat merkt ge op over de vorming van den 2^{en} nvl. van aardrijkskundige namen, als: Frankrijks steden, Duitschlands wouden, Nederlands handel; Java's bergen, Borneo's rivieren, Capri's rotsen, Korfu's schoonheid; de ligging van Napels, het meer van Constanz, enz.?

11. Wat blijkt u uit: te rade, onder eede, in geschrifte, te velde, ten bewijze, ten gebruike, uit hoofde, enz.

12. En hoe de volkomen *a en e* te verklaren in: des daags, vandaag, zijns weegs (gaan), scheepgaan?

13. Bezig 15 aardrijkskundige benamingen in uitdrukkingen in den 2^{en} naamval, als: Englands handel, Sumatra's kusten.

14. Bezig met behulp van een voorzetsel den ouden datief enkelvoud (deze gaat op *e* uit) van de volgende mannelijke of onzijdige zelfst. nw.:

dag, raad, mond, geschrift, huis, gebed, land, hof, graf, deel, gebrek, weg, gemoed, eed, getal, veld, slot, grond, hoofd, bloed.

Geef ook 15 uitdrukkingen, waarin *ten* vóór een zelfst nw. staat; idem 10 met *ter*.

15. Wat blijkt u, met het oog op het geslacht, uit de volgende uitdrukkingen:

Ter harte nemen, ter wille zijn, ter oore komen, ter dood veroordeelen, ternauwernood, mettertijd, ten bate, vlug ter been, iets ter leen vragen, terloops, te goeder naam en faam, 's werelds loop, de beest spelen, ter feest gaan, uiter ooge, uiter harte, terstond.

16. De volgende omschreven 2^e naamvallen telkens door een' genitief te vervangen:

Het boek van Dora, de pen van Arnold, het mes van Otto, de atlas van Dorus, het potlood van Lodewijk en de liniaal van Emile. — De gedichten van Vondel. De werken van Van Lennep. De Overwintering van Tollens. De vlucht van Eliza door Ter Haar. De geschiedenis van Bilderdijk. De regeering van Philips. De dwingelandij van Alva. Het veldheerstalent van Parma. De heldendegen van Maurits. De bewoners van Nederland. De wijnbergen van Frankrijk. De kusten van Spanje. De havens van Portugal. De spoorwegen van Italië. De rozenvelden van Turkije. — De wouden van Sumatra. — De bergen van Java. — De rivieren van Borneo. De regeering van koningin Victoria. De verbanning van keizer Napoleon. — De dood van graaf Floris.

17. Dezelfde taak:

Uit den grond van mijn hart. — De regeering van onzen vorst. De woorden van den krankzinnige. — De landgoederen van den prins. — De ontwikkeling van den geest. — De nood van den behoeftige. — De kasteelen van den hertog. — De bede van den blinde. — Het recht van den sterkste. — In den naam van God. — De plichten van den veldheer. — De heer van het huis. — De breikous van tante. — De plichten van den beampte. — De woorden van den profeet. — De onhandigheid van den bediende. — De vriendin mijner zuster. — De dood van den graaf. — De taak van den dijkgraaf. — De bosschen van den markgraaf. — De armen van het kruis. — Het boek van mijnheer. — De vriendelijkheid van den gastheer. — De fraaie kleeding van den kamerheer. — Het leven van den mensch. — De stem van den

bode. — De taal van den getuige. — De klacht van den arme. — De mantel van grootmoeder. — Kinderen van armelui. — Wenschen van rijkelui.

18. Omschrijf in de volgende uitdrukkingen den genitief door middel van het voorzetsel *van*:

Sophia's boek, Philippus' pen, Lodewijks griffels, Louises naalden, Nederlands vaarten, Frankrijks rivieren, Julius' linialen, de zegeningen des vredes, de potlooden van Emiles broeder, de paarden van Maria's vader, de koetsen van Otto's oom, de woorden des krankzinnigen, de goederen des rijken, de plichten des beambten, de nood des behoeftigen, de goedheid des Heeren, de moed des veldheers, het geluk des stoutmoedigen, de vlugheid des bedienden, het recht des sterksten, de bede des blinden, de regeering des vorsten, in Gods naam.

19. Bewijs uit voorbeelden, dat van mannelijke en onzijdige zelfst. nw., eindigende op een' sisklank of op *st*, de 2^e nvl. welluidendheidshalve omschreven wordt. Idem voor de onzijdige zelfst. nw. op *te*. En wat weet ge in dezen van onzijdige eigenschapsnamen?

20. Vul in met **het**, **den** of **de**:

Met — zwaarde. Om — broode. Prins van — bloede. In — gebede voorgaan. Het was in — jare 1572. Het ga u naar — vleeze. Hij woont in — Haag. Na — eten. Na — ontbijt. Broeders van — gilde. Verlos ons van — kwade. Hij woont op — Veluwe. Zij reizen naar — Bosch. — welvarende Den Helder: — stille De Willemstad. Zij wonen in — vruchtbare Betuwe. Zij logeert in — welvarende Den Bosch. Zij zwerft in — vreemde. De barones woont op — huize Zorgvliet. Groote dieven werden gestraft met — koorde.

VIJFTIENDE LES: HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD.

1. Hoe heeten de woorden, die de (niet zelfstandig gedachte) eigenschappen, hoedanigheden, in 'talgemeen de kenmerken der zelfstandigheden benoemen?

2. Hebben de bijv. nw. groot, hoog, duur, zwaar, smal, vlug, enz. eene volstreckte of eene betrekkelijke beteekenis? Met andere woorden: Is de bet. van groot dezelfde of standvastig in: Een groot kasteel, een groot huis, eene groote kamer, eene groote kachel, eene groote tafel, een groote schotel, een groot mes, een groote aardappel, eene groote erwt, eene groote peperkorrel?

3. De bijv. nw.: Fransch; wiskundig, vaderlandsch; gouden, lakensch; bloedrood, grasgroen, ijskoud; volmaakt, almachtig; blind, stom; ouderloos, aartsdom; recht, vierkant, evenwijdig; voormalig, heden-daagsch; zijdelingsch, wekelijksch, achterwaartsch hebben eene volstreckte beteekenis. Wat drukken deze bijv. nw. uit?

4. Noem 10 bijv. nw., die een' persoon of eene plaats te kennen geven, als: Duitsche bieren, Engelsche scharen; de Bilderdijksche spelling, de Mozaïsche wetgeving.

5. Noem 10 bijv. nw., die de wijze benoemen, waarop eene werking geschiedt, als: Een plótselinge dooi, een zijdelingsche blik, eene schriftelijke verklaring.

6. Noem 10 bijv. nw., die eene betrekking van plaats of tijd benoemen, als: bovenste, achterwaartsch, jaarlijksch.

7. Noem 15 bijv. nw., die eene vergelijking in zich bevatten, als: loodzwaar, potdicht, aschgrauw.

8. Bezig eenige voornw., telwoorden, deelwoorden (tegenw. en verleden) als bijv. nw., als: die boom, dat huis, deze tuin, dit kasteel; drie paarden, de vijfde bank; een rookende schoorsteen, een geschoren schaap.

9. Maak duidelijk, wat het zeggen wil: De bijvoeglijke nw. worden attributief en praedicatief gebezigd. Zijn er niet van elk twee gevallen?

10. Noem adjectieven, die alleen praedicatief gebruikt worden.

11. Welke adjectieven komen alleen attributief voor?

12. De bijv. nw.: bedacht, bereid, getroost, gewoon, gelegen, gereed, gezeten, leed komen met verschil van beteekenis praedicatief en attributief voor. Leg dit uit.

13. Hoe worden de bijv. nw. braak, pal, schrap, gestand en afhandig gebruikt? Geef voorbeelden.

14. Wat verstaat ge door trappen van vergelijking; wat is de stellende trap (positief), wat de vergrootende trap (comparatief), wat de overtreffende trap (superlatief)?

15. Zeg alles, wat ge weet van de vorming van den comparatief.

16. Idem van de vorming van den superlatief.

17. Welke bijv. nw. hebben geen trappen van vergelijking (zie eens bij vraag 3). Kan blinder, blindst; stommer, stomst; volmakter, volmaaktst dan niet gebruikt worden; zoo ja, in welke beteekenis?

18. Wat leert ge uit zinnen, als: Deze knaap is meer lichtzinnig dan ondeugend. Deze vruchten zijn meer geurig dan smakelijk, met het oog op den comparatief?

19. En wat blijkt u uit zinnen, als: Van deze twee jongens is hij de vlugste. Van onze twee groote koopsteden is Amsterdam de rijkste, — met betrekking tot het gebruik van den superlatief?

20. Wat leert ge uit de uitdrukkingen: Hooger en lager onderwijs, grootere en kleinere uitgaven, meerdere en mindere aanspraken, voor 't gebruik van den comparatief?

21. Wat blijkt u uit de uitdrukkingen: Beste Vader, allerliefste Moeder, ons eenigst kind, voor 't gebruik van den superlatief? Heeft deze hier ook een' afzonderlijken naam?

22. Kent gij ook superlatieven, die van bijwoorden gevormd zijn en als bijv. nw. gebezigd worden?

23. Hebben de adjectieven: moede, spade (laat), beu (afkeerig), ook trappen van vergelijking? En wat blijkt u uit de woorden rechter en linker? En uit de bijv. woorden op -lei en -hande?

24. Noem eenige deelwoorden (tegenw. en verleden), die zoo geheel en al bijv. nw. zijn geworden, dat zij trapvormen hebben,

als: uitstekend werk, een oplettend kind, een beschaafd, een geleerd man.

25. Noem de adjectieven, die zelf geen trapvormen hebben en hunnen comparatief en superlatief vormen van een ander bijv. naamw.

26. Hebben de bijv. nw. uit zich zelf een geslacht, een getal, een' naamval? Helder dit eens nader op.

27. Na het lidwoord van bepaaldheid, na het bijv. bezittelijk voornw., na het bijv. aanw. voornw. hebben de bijv. nw. eene verbuiging, die de zwakke heet. Zeg de uitgangen dezer verbuiging in de verschillende gevallen.

28. Naast de zwakke verbuiging bestaat er in den 1^{en} en 4^{en} naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht enkelvoud nog eene sterke verbuiging. Voor den 2^{en} en 3^{en} naamval der drie geslachten enkelvoud is deze sterke verbuiging enkel nog bewaard in vaste, min of meer antieke, uitdrukkingen. Voorbeelden? — Zeg nu, wanneer bij persoonsnamen in den 1^{en} en 4^{en} nv. de sterke verbuiging van het adjectief voorkomt.

29. Wanneer kan een bijv. nw. niet verbogen worden? En wat weet ge van de verbuiging der bijv. nw., die van plaatsnamen zijn afgeleid en op **er** eindigen, als: de Rotterdammer schipper?

30. Is het goed te zeggen: De stoffelijke bijv. nw. worden niet verbogen? En wat weet ge van de van plaatsnamen afgeleide op **sch**, als: Haarlemsch, Goudsch?

31. Welke bijv. nw. worden welluidendheidshalve niet verbogen?

32. Hoe is de verbuiging van bijv. nw., die als mannelijke persoonsnamen (op eene toonlooze **e**) voorkomen? Idem, als vrouwelijke namen; idem, als onzijdige zelfst. nw.

33. Welke verbuiging hebben de bijv. nw., die zonder **e** als zelfst. nw. voorkomen, als: de gek, de zot, het ruim, het leed, het diep. En hoe te verklaren: wat moois, iets nieuws, niet veel goeds, weinig bijzonders? Is hier mooi, nieuw, goed, bijzonder nog een bijv. nw.?

34. Wat is u bekend van de verbuiging der deelwoorden en ranggetallen, die als bijv. nw. gebezigd worden?

35. Men mag zeggen: Het prachtig huis en niet: het fraai huis; Dat fraai gebouw en niet: dat fraai schip.

In de beide laatste gevallen eischt de welluidendheid: Het fraaie huis, dat fraaie schip. Hoe dan de beide eerste gevallen te verklaren?

36. In: Van alle leerlingen zijn dit de vlugste, is de vlugste een attributief bijv. nw.; de bet. is: Van alle leerlingen zijn dit de vlugste leerlingen. Evenzoo: Wij zagen eenen witten beer en eenen bruinen. Doch is dit ook het geval in zinnen, als: De vlugsten zijn niet altijd de vlijtigsten; de zwarten wonen in Afrika?

OEFENINGEN.

1. Schrijf de zwakke verbuiging van het bijv. nw. goed eens op, en onderstreep zeer nauwkeurig de uitgangen.

2. Idem, de sterke verbuiging (naar het voorbeeld van een bijv. bezittelijk voornw.).

3. Na welke rededeelen bezigt men de zwakke verbuiging van het bijv. nw.?

4. De 1^e en 4^e naamval der sterke verbuiging van het adjectief leven nog in de taal, voor 't mannelijke geslacht bij persoonsnamen, in bepaalde beteekenis. Door welke woordjes moeten de bijv. nw. dan voorafgegaan worden, en welke is die beteekenis? Voorbeelden.

Zeg hetzelfde voor 't onzijdige geslacht. En als in dit geval het bijv. nw. door geen bepalend woord wordt voorafgegaan, hoe is dan de verbuiging?

5. Geef voorbeelden voor den sterken 2^{en} naamval mannelijk enkelv. van het adjectief.

6. Idem voor den 3^{en} naamval.

7. Geef voorbeelden voor den sterken 2^{en} naamval vrouwelijk enkelvoud van het adjectief.

8. Idem voor den 3^{en} naamval (liefst vele voorbeelden).

9. Kunt ge ook voorbeelden geven voor den 2^{en} en 3^{en} nvl. onzijdig enkelvoud van het adjectief?

10. Bestaan er nog voorbeelden voor de sterke verbuiging van het adjectief in het meervoud?

11. Verbuig eens mondeling: de rijke, de vrome, de ge-

vangene. Deze zelfst. nw. zijn mannelijk. — Idem: het goede, het schoone, het verhevene. — Idem: de rijke, de vrome, de gevangene. Nu zijn deze zelfst. nw. vrouwelijk. — Verbuig ook: de zot, de gek, het ruim (van een schip).

12. Zeg of schrijf in het enkelvoud:

Het lot der armen is dikwijls hard. Mijd het gezelschap der dwazen en der lichtzinnigen. In de kerk knielen de rijken naast de armen, de aanzienlijken naast de geringen. De vlijtigen werden beloond, de tragen gestraft. Geef uwe aalmoezen aan de blinden, de kreupelen, de lammen en de behoeftigen. De watervloed verzwoeg de armen en de rijken, de gezonden en de zieken, de jongen en de ouden. God laat zijne zon schijnen over boozen en goeden, over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Karel de Groote prees de vlijtigen en strafte de tragen. Troost de bedroefden en spreek den gevangenen moed in.

13. Soms schijnt het bijv. nw. zelfstandig voor te komen, doch het is niet zoo. Het is dan, als er een voorafgaand zelfstandig naamwoord achter geplaatst kan worden, bijv.:

Welken tuin hebt gij gezien, den *grooten* (tuin) of den *kleinen* (tuin)?

Op dit dak zitten vele duiven: *wilde* (duiven) en *tamme* (duiven), *witte* en *blauwe*, *oude* en *jonge*.

Houdt gij van *zure* appels of van *zoete* (appels)?

Mijn vader heeft twee honden gekocht, eenen *jongen* (hond) en eenen *ouden* (hond).

OPGAVE. Bedenk zelf ook een zestal van deze voorbeelden.

14. Vul aan: Op welken ezel wilt gij rijden, op den *oud...* of op den *jong...*? Welken os wil de slager koopen, den *roodbont...* of den *zwartbont...*? In de weide tieren allerlei bloemen: *wit...*, *gel...*, *rood...* en *paars...* Met welke pennen wilt gij schrijven, met de *oud...* of de *nieuw...*? Van welke boeken spreekt gij, van *Fransch...* of van *Engelsch...*? Op welken toren zijt gij geweest, op den *oud...* of op den *nieuw...*; men

zegt, dat de *oud*... bouwvallig is en dat de trappen van den *nieuw*... te hoog zijn. De onderwijzer vertelde iets van de olifanten, zoowel van den *Afrikaansch*... als van den *Aziatisch*... Aan welke schilderijen geeft gij de voorkeur, aan *oud*... of aan *modern*...? Hier zijn twee appels, wilt gij den *zoet*... of den *zur*...? Er zijn kinderen van allerlei aard: *goed*... en *brav*..., *vreedzaam*... en *plaagziek*..., *leerzaam*... en *trag*... Spreekt gij van den *Fransch*... of van den *Engelsch*... brief? Ik spreek van geen van beide, maar van den *Duitsch*... Welken hoed zullen wij nemen, den *grijs*... of den *zwart*...? Kies den *hoog*... of den *lag*..., den *dur*... of *goedkoop*... In den dierentuin zagen wij twee beren, een' *wit*... en een' *bruin*... De *wit*... heet ijsbeer, de *bruin*... landbeer. Onder alle bloemen is de roos de *fijnst*... en de *geurigst*... Van al onze provinciën is Utrecht de *kleinst*... en Noord-Brabant de *grootst*... Onder de winden is de noordenwind de *koudst*..., de oostenwind de *droogst*..., de zuidenwind de *zachtst*... en de westenwind de *vochtigst*... Welken winter vindt gij het prettigst, een... *streng*... of een... *zacht*...? Onder de steden van ons land is Amsterdam de *rijkst*... en de *grootst*... De takken van deze beide eiken zijn dik, doch die van den *oud*... zijn veel dikker dan die van den *jong*...

15. Verbuig eens: de gouden ring, de lakensche jas, het zijden kleed — in het enkel- en meervoud. Idem: de Deventer schipper, de Amsterdamsche beurtman.

16. Bezig 25 stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden naast verschillende meervoudige zelfstandige naamwoorden, als: De kanten gordijnen, de marmeren schoorsteenmantels, enz.

17. Schrijf naast de volgende bijv. nw. den comparatief en den superlatief: vrij, hoog, breed, schuin, diep; laag, ruw, schraal, kaal; klein, rein, schoon, groen; warm, krom, dom, smal, dun, druk, net, zwak, dik, dof, grof; broos, paars, grijs, wijs, loos, bits, spits, kras; zwaar, donker, helder, zuiver, duister, dor, klaar, gaar, zuur, duur, guur, frisch, malsch, valsch, rasch, barsch; zwart, noest, gepast, juist, verroest, woest.

18. Schrijf een 10-tal zinnen van dezen vorm:

Van alle vogels is de pauw de fraaiste.

Van alle torens is de Eiffeltoren de hoogste.

En is hier het bijv. nw. praedicatief of attributief ge-
bezigd?

19. Zoek een zestal zinnen van dezen vorm:

Fruit is meer smakelijk dan voedzaam.

20. Bezig de comparatieven en de superlatieven van: goed,
slecht, veel en weinig in kleine voorbeelden.

21. Schrijf een achttal zinnen van dezen vorm:

Des morgens zijn de arbeiders het vlugst.

En is hier het bijv. nw. attributief of praedicatief ge-
bezigd?

VOORNAAMWOORDEN.

ZESTIENDE LES: PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. Bezig de verschillende naamvallen van het persoonlijk
voornw. hij, enkel- en meervoud, in kleine zinnen.

2. Geef verschillende voorbeelden, waarin de 2^e naamvallen
van persoonlijke voornw. in 'tenkel- en meervoud voorkomen.

3. Hoe noemt ge het voornaamwoord zich, en in welken
naamval kan dit voornw. voorkomen?

4. Zeg hetzelfde van elkander. Hoe noemt ge dit voornw.,
en in welke naamvallen komt het voor?

5. Met welk zelfstandig nw. worden in 'tmeervoud de per-
soonlijke voornw. weleens versterkt? En welke woorden ontstonden
daardoor in de taal? Wordt de genitief van ulieden, haar-
lieden en hunlieden ook gebezigd?

6. Wat dient men te schrijven: U hebt, of u heeft; u zult,
of u zal? En: U (tot meer personen) zult of zullen uw (of
hun) werk afmaken? En: U herinnert u niet, of zich niet?

7. Het pers. voornw. het wijst niet enkel eene zelfstandigheid
aan, maar ook eene hoedanigheid, eene werking, den
inhoud van een' volzin. Maak dit met voorbeelden duidelijk.

8. Hoe noemt ge er in zinnen, als: Hoeveel kinderen

zijn er nog. Ik zie er nog drie. Er zijn er nog vijf? En uit welk woord is dit er of 'r ontstaan?

9. Hoe noemt ge het in zinnen, als: Het is goed, dat gij komt. Het spijt mij wel, dat gij vertrekt. Ik het u wel gezegd. Het zijn mooie boeken. Het is koud. Het is elf uur.

10. Zeg iets over den dienst van zelf, dat dikwijls na persoonlijke voornw. gebruikt wordt, om de gedachte aan elke andere zelfstandigheid uit te sluiten.

11. Hoe noemt ge ons, uw, hun, haar in zegswijzen, als: Ons beider vriend, ons aller weldoener. Uw of u beider leermeester. Uw of u aller verlangen. Hun beider oom. Haar aller bestemming?

12. Welk was oudtijds het pers. voornw. van den 2^{en} pers. enkelv., en hoe was zijne verbuiging?

13. Zijn er ook persoonlijk-voornw. bijwoorden? Voorbeelden.

14. Bezigt men het ook, voorafgegaan door een voorzetsel? Waarom niet?

15. Welk voornaamw. bezigt men thans voor het verlorene du? Zeg zijne verbuiging in 't enkel- en meervoud. Benoem jes in: Ga om met jes gelijken.

16. Wijs met een cijfer den naamval der persoonlijke voornw. aan:

Zij helpen elkaar. Gedenk onzer. Ik zeide het u. Wie hunner zeide het? Zij vergisten zich. Mij dunkt, dat zij u bedriegen. Ga toch met uws gelijken om! Doe het om uws zelfs wil. Ontferm u onzer. Hoe maakt gij het? Ik hoor hem zingen. Het komt mij voor, dat zij zich uwer schamen. Volg mij. Verdraag elkanders gebreken. Hebben zij zich uwer ontfermd? Hebben zij zich over u erbarmd? Ons aller vriend is ver van hier. Zij hebben elkaar eenen brief geschreven. Zij heeft zich in den vinger gesneden. Wij hebben u op die fout meermalen gewezen. Wij hebben u den weg gewezen. God loone het u! Zij ontzegden zich alle vermaken. Mij is verteld, dat gij u zijner niet meer herinnert. Ik beveel het u. Hij nam zich voor, u de zaak op te helderen. Wie uwer eigende zich de winst toe? Ik ben het niet. Hoe gaat het met u? Zijt gij het wel? Het verheugt mij, dat hij zich niet te veel aanmatigte. Ik nam mij voor, hem alles te bekennen. Eenigen onzer werden reeds bevreemd. Velen hunner zijn omgekomen. Wij hebben u met elkaar zien spreken.

ZEVENTIENDE LES: ONBEPAAALDE VOORNAAMWOORDEN.

1. Welk onderscheid bestaat er tusschen persoonlijke en onbepaalde voornw.? Zijn er ook onbepaalde voornw. van den 1^{en} en den 2^{en} persoon? Noem die, welke enkel zelfstandig voorkomen. Ook die, welke enkel bijvoeglijk voorkomen. Ook die, welke èn zelfstandig èn bijvoeglijk gebruikt worden.

2. Zelfst. onbepaalde voornw. zijn: men, iemand, niemand, iets, niets. In welken naamval kunnen deze voorkomen?

3. Kunt ge wat ook als onbepaald voornw. bezigen, zelfst. en bijv.? En wie? En welk, welke?

4. Hoe noemt men de uitdrukkingen: deze en gene, deze of gene, de een of ander, het een of ander? Bezig ze zelfstandig en bijvoeglijk in kleine zinnen.

5. Kan een, kan geen ook als onbepaald voornw. voorkomen? Voorbeelden.

6. Kan het ook onbepaald voornw. zijn? Bewijs, dat dit voornw. dan 1^e of 4^e naamv. kan zijn.

7. Bezig zeker en eenig als onbepaalde voornw., en laat hunne verbuiging goed uitkomen.

8. Zijn er ook onbepaald-voornw. bijwoorden? Voorbeelden.

ACHTTIENDE LES: BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. Wat duiden de bezittelijke voornaamw. aan, en hoe worden zij gebruikt? Met welke voornw. zijn ze verwant?

2. Noem al de bezittelijke voornw.; de zelfstandige eerst en dit wel in twee gevallen.

3. Bezigt men je, jouw, jullie ook als bezittelijke voornw.? Kleine volzinnen als voorbeelden.

4. Wat is de toonzwakke vorm van het bijvoeglijke mijn, zijn?

5. Wat verstaat men door subjectief geslacht en getal? Voorbeelden en verklaring.

6. Wat verstaat men door objectief geslacht en getal? Voorbeelden en verklaring.

7. Welke verbuiging hebben de bijvoeglijke bezittelijke voor-naamwoorden, die onmiddellijk vóór hun zelfst. nw. staan? Verbuig mondeling: zijn hond, uwe lamp, hun kasteel, in 't enkel- en meervoud.

8. Evenzoo: onze dappere graaf, hun voorzichtige veldheer, hare oude moeder, zijn dankbaar hart.

9. Hoe is de verbuiging van: de mijne, de zijne, de hunne mannelijk? Idem in het vrouwelijk, idem in het onzijdig geslacht, altijd als zij betrekking hebben op een vooraf gebruikt zelfst. nw.?

10. Bezig ook in kleine zinnen de verschillende naamvallen van: de uwe, mannelijk, enkel- en meervoud, bijv.:

Mijn hond en de uwe gaan mede op jacht.

Het geblaf mijns honds en dat des uwen klinkt vroolijk.

11. Geef voorbeelden van het gebruik van: de uwen, de onzen, de zijnen, enz. in alle naamvallen van het meervoud? En komt van dit geval ook het enkelvoud voor?

12. Is het goed te schrijven: ter uwer eere, ten hunnen behoefte, ter hunner gedachtenis, ten mijnen huize? En hoe ontstonden uitdrukkingen, als: te mijnent, te zijnent, te hunnent? enz.

13. Vul aan:

Grootvader zat te midden van de zijn... Ook grootmoeder zat te midden van de har... Uwe moeder vierde feest met al de h... Uw vader vierde feest met al de z... De ouders vierden feest met al de h... Zijn dit uwe kinderen? Ja, het zijn de —. Geef uw... paarden en ook den h... wat haver. Wij zullen uwe koeien en ook de onz... verkoopen. Uwe opstellen waren beter dan de har..., maar hunne brieven waren netter dan de uw... Deel de tijding mede aan uwen zoon en aan den mijn... Schrijf eenen brief aan hare dochter en aan de onz... Verkoopt gij uwen os, dan verkoop ik ook den mijn... Ik ontmoette gisteren mijnen vader en den uw... Spreekt gij van uwen vader of van den mijn...? Spreekt gij van uwe zuster of van de mijn...? Denk eens aan uwe broeders en ook aan de hun... Mijne vrienden zijn verstandiger dan de zijn... Dit is het tuig van mijn paard, dat is het tuig van het uw... Onze paarden zijn vlugger dan de uw...

NEGENTIENDE LES: AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

1. Wat duidt het aanwijzend voornw. die (dat) aan, wat deze (dit) en wat gene? Duidt gene altijd eene zelfstandigheid aan, die zich aan de overzijde bevindt? Kunnen deze voornw. zelfst. en bijvoeglijk voorkomen?

2. Welk van de twee aanw. voornw. die (dat) of deze (dit) wordt het meest in de spreektaal gebezigd?

3. Verbuig mondeling: die boom, die kamer, dat konijn, in 'tenkel- en meervoud.

4. Evenzoo: deze beroemde vorst, deze gevierde kunstenaars, dit adellijke slot.

5. Wordt gene ook in de spreektaal gebezigd? Met welk reedeel komt overigens gene in verbuiging overeen?

6. Bezig in kleine zinnen of uitdrukkingen verschillende vormen van gene, als: aan genen kant der sloot, aan gene zijde van het graf, enz. Kan gene ook als tegenstelling van deze voorkomen en wel zelfstandig?

7. Welke is de oude 2^e nvl. van dat? Bezig hem eens. Hoe verklaart ge de woorden: deskundige, desbewust, desgevraagd, desbevoegd, desverlangende? enz.

8. Welke is de oude 2^e nvl. vrouwelijk enkelvoud van die? Wordt zij nog in de taal gevonden?

9. Hoe verklaart ge der in dergelijke (boeken), en in: Ik heb der velen zien voorbijkomen (bijv. soldaten)?

10. Kunt ge den ouden 3^{en} nvl. vrouwelijk enkelv. van die ook bezigen? als: in dier voege. Idem den ouden 3^{en} nvl enkelv. van dat als: uit dien hoofde? Ook zelfstandig?

11. Komt de 2^e naamval van dit ook zelfst. voor? Idem de 3^e nvl.? Voorbeelden. En bezig bijvoeglijk den ouden 3^{en} naamval vr. enk. van deze.

12. Hoe komt het aanwijzende zelf altijd voor, en wat weet ge van zijne verbuiging?

13. Kan dit of dat nog iets anders aanwijzen dan eene zelfstandigheid? Wat dan? Voorbeelden. En door welk aanw. voornw. kan dit of dat dan vervangen worden?

14. Noem eenige aanwijzend-voornw. bijwoorden, en bezig er eenige in kleine zinnen.

15. Kan eenig aanwijzend voornw. ook in beteekenis overeenkomen met een persoonlijk voornw.? Kan er soms ook eene minachtende beteekenis in liggen?

TWINTIGSTE LES: BEPALINGAANDUIDENDE VOORNAAMWOORDEN.

1. De aanwijzende voornw.: degene, diegene, dezelfde, diergelijke, dergelijke, zulk, zoodanig en dusdanig noemt men wel bepalingaanduidende of bepalingaankondigende voornw. Waarom? Hoe kunnen zij voorkomen?

2. Kunnen de persoonlijke voornw. hij en zij ook als bepalingaanduidende voornw. voorkomen? En de aanwijzende die en dat?

3. Bezig in kleine zinnen de naamvallen van degene, mannelijk, enkel- en meervoud. — Hoe wordt het tweede lid van dit degene dus verbogen? Verbuig mondeling ook degene (vr.) en diegene, enkel- en meervoud.

4. Wat beteekent datgene; verbuig het en bezig het eens in een paar volzinnen.

5. Hoe kan dezelfde gebruikt worden? Is de verbuiging in beide gevallen gelijk?

6. Zeg iets van de verbuiging van zulk, gevolgd door een, eene. Kan zulk ook onmiddellijk vóór een mannelijk of vrouwelijk zelfst. nw. staan? Hoe is dan de verbuiging? En hoe is de verbuiging van zulk vóór een meervoudig zelfst. nw.? Beantwoord dezelfde vragen voor: zoodanig, dusdanig. Hoe is de verbuiging van dergelijke?

7. Hoe worden dezulke en de zoodanige gebruikt en verbogen?

EEN EN TWINTIGSTE LES: VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

1. Hoe worden de vragende voornw. wie, wat, welk, hoedanig, wat voor (een) gebezigd, zelfstandig of bijvoeglijk?

2. Kan wat ook bijvoeglijk voorkomen? Kan wat ook naar eene werking vragen? Kan wat ook naar een meervoud vragen?

3. Wat te zeggen: Wat voor een hond is dat, of: Wat voor eenen hond is dat? Wat voor eenen hond hebt gij daar, of: Wat voor een hond hebt gij daar?

4. Bezig in kleine zinnen de verschillende naamvallen van wie, mannelijk en vrouwelijk; enkel- en meervoud.

5. Welke is de oude 2^e nvl. van wat, en bestaat hij nog in de taal? Wat merkt ge op in zinnen, als: Wat nieuws is er?

6. Wat zegt men voor: van wat, aan wat, door wat, met wat, over wat? Hoe heeten deze woorden dan?

7. Hoe is de verbuiging van welk, welke, en wordt de 2^e nvl. ook gebezigd? Is er onderscheid tusschen: Welk vorst en welke vorst, bijv.: Welke vorst vernietigde het Groot-Privilegie? Welk vorst was Karel de Stoute?

8. Kan hoedanig ook als bijv. vragend voornw. gebezigd worden? Verbuig het als een zwak bijv. nw., en bezig enkele naamvallen in voorbeelden. Wordt hoedanig ook vóór meerv. zelfst. nw. gebezigd? Heeft het dan ook een' tweeden naamval?

9. Zeg iets over de beteekenis en het gebruik van wat een (uitroepend), welk een en wat voor (een). Heeft het partikel voor in wat voor een nog de kracht van voorzetsel? Kan wat een ook vóór een meervoudig zelfst. nw. staan? Wat beteekent het dan?

10. Vul in:

Van wie... hebt gij dit boek gekregen? Van uwen broeder. Wie... hebt gij geroepen? Uwe zuster. — W... hebt gij te Brussel gezien? Mijnen oom? Welk...? — W... boek is dit? Dat van mijnen neef. Over w... paard spreekt gij? Over dat van den generaal. Van welk... honden houdt gij het meest? Bij welk... kruidenier koopt gij uwe thee? Hoedan... schoenen geeft gij de voorkeur? Wat voor een... man wenscht mij te spreken? Wat voor een... man hebt gij weggezonden? Wie... hebt gij den weg gewezen? Aan deze boerinnen. Wi... schuld is het? Die van uwen neef. W... hebt gij gevonden? Waar... spreekt gij? Waar... denkt gij? Waar... houdt gij u bezig? Wel... keizer van Rome was zeer wreed? Wel... keizer was Karel V van Duitschland? W... hebt gij op uwe reis ontmoet? Mijne tante? Welk...? — Welk... van deze kinderen geeft gij eenen prijs? Welk... van deze kinderen ontvingen eenen prijs? Welk... geschenken hebt gij gekocht? Van welk... koopman ontvingt gij deze stoffen?

TWEË EN TWINTIGSTE LES: BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. Wat zijn betrekkelijke voornw., en hoe komt men tot de verdeling in bepaalde en onbepaalde?
2. Wat verstaat ge door het antecedent; wat is de eigenlijke beteekenis van dit woord, en is dit antecedent altijd een naamwoord?
3. Na welke rededeelen als antecedent wordt wat als betrekkelijk voornw., gebezigd in plaats van dat?
4. Bezigt hetgeen, alsmede wat, zoodanig als betrekkelijke voornw., dat zij terugwijzen niet op een voorafgaand naamwoord, maar op den inhoud van een' geheelen volzin.
5. Hoe noemt ge wie, wat in zinnen, als: Wie niet hooren wil, moet voelen. Wat men jong leert, zal men oud kennen. Welke beteekenis hebben in dergelijke zinnen wie en wat? En zijn het geen vragende voornw.?
6. Verbuig het betrekkelijk voornw. die, voor de drie geslachten, enkel- en meervoud. In welk geval bezigt men in den 4^{en} nvl. mannelijk en vrouwelijk, alsmede in 't meervoud, de vormen wien, wie, wie?
7. Mogen de 2^e naamvallen wiens en wier ook op zaaknamen terugslaan?
8. Verbuig het betrekkelijk voornw. welke, hetwelk ('twelk) in 'tenkel- en meervoud, en bezig de 2^e naamv. in kleine zinnen.
9. Is het goed hetgeen in plaats van hetwelk te bezigen en bijv. te schrijven: Het paard, hetgeen ik gekocht heb, is zeer sterk. Het kasteel, hetgeen gij daar ziet, is dat niet van den graaf?
10. Welk voornw. kan als bijv. betrekk. voornw. gebezigd worden? Voorbeelden.
11. Bezig het onbep. betrekk. voornw. wie in kleine zinnen in verschillende naamvallen.
12. Benoem het voornaamw. wie of die in de volgende zinnen naar zijne beteekenis en zijn' dienst. Zeg ook geslacht, getal en naamval:

De heer, over wien gij spreekt, is mijn oom. Hij is het, wien wij alles te danken hebben. Ik zal, wie mij helpt, goed beloonen. Wie gij

ook zijt, wees bescheiden. Wees wie ge zijt. Wie vergeeft, dien zal vergeven worden. Wie hij is, dat is mij onbekend. Hij is het, van wien wij alles te duchten hebben. Wie dat gedaan heeft, die zal er zwaar voor boeten. Die dat zegt, mocht wel zwijgen. Wie niet hooren wil, moet maar voelen. Wien gij aanwijst, die zal de schuldige zijn. Tot wien hij zich wende, nergens vindt hij steun. Wie die studie moge behagen, mij niet. Wie zijt gij, die daar zoo'n hoogen toon voert? Hij sprak, tot wie er om hem stonden. Wien de schoen past, trekke hem aan. Wie de schuldige is, zal spoedig blijken. Wie gij ook zijt, wees die ge zijt. Ik noem, wie dat durft zeggen, een' leugenaar. Wie het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus. Wie van harte vergeeft, dien zal vergeven worden. Twijfelt gij nog, wie de ware schuldige is?

13. Bewijs door voorbeelden, dat voornw. bijwoorden den dienst kunnen verrichten van betrekkelijke voornw., en zeg iets over het gebruik van die voornw. bijw.

14. In welke opzichten komen de betrekkelijke voornw. en hunne antecedenten met elkander overeen, in welke opzichten kunnen zij verschillen? Bestaat er altijd overeenkomst in geslacht?

15. Vul aan met één der vormen van de betrekkelijke voornw.:

Den hond, d... gij verkocht hebt, heb ik zien verdrinken. De Drentsche bijker verkoopt den honig, d... de bijen hem verzamelen. Hoe heet een driehoek, — zijden gelijk zijn? Hoe heet eene stad, — inwoners veel handel drijven? Hebt gij van Hannibal gelezen, — soldaten de Alpen overtrokken? Kent gij Scipio, w... de Romeinen de overwinning op Hannibal te danken hebben?

Den brief, — gij spreekt, heb ik verloren. De brief, — ik verloren had, is teruggevonden. Vondel is de grootste dichter, d... wij bezitten. Tollens en Cats zijn dichters, d... bij het volk bekend zijn. Men zegt weleens: Het geld, — stom is, maakt recht, — krom is. Hij, — veel bezit, is niet rijk, maar hij, — niet meer begeert. De roos, uit — bladen fijne olie geperst wordt, wordt in Turkije en Perzië in het groot aangekweekt.

Alles, — blinkt, is nog geen goud. Doe altijd datgene, — plicht u gebiedt. Dat, — eenvoudig is, kan in den regel schoon heeten. Het kasteel, — wij de torens zien blinken, is zeer oud. De Ruyter, — het vaderland veel te danken heeft, kreeg den eernaam van Redder des Vaderlands. De helden, — gij spreekt, leefden nog vóór Christus. De kunst kan nooit de natuur, — werken zoo volmaakt zijn, evenaren.

Er is in de nieuwe geschiedenis geen vorst, — krijgsroem haalt bij dien van Napoloon. Wie, — een gevoelig hart bezit, kan zooveel ellende aanschouwen?

Tollens begint zijn fraai gedicht, Kinderhulde aan God, aldus:
 o Vader, — mijne ouders vreezen,
 Voor — mijn vader 't hoofd ontdekt,
 Tot — mijn moeder de armen strekt,
 Geducht en weldoend Opperwezen!

De tegenspoed leert ons dikwijls, — de voorspoed ons nooit leeren zou. Ziedaar eene stelling, — waarheid nog bewezen dient te worden. De theeboom, — bladeren zulk eene groote waarde bezitten, wast in China en Japan. Kent gij een voorschrift, — allen dienden in acht te nemen? De kameel, — men het schip der woestijn noemt, is een zeer leelijk dier. De koe, — vleesch wij eten en — melk wij drinken, is een zeer nuttig huisdier.

Het spreekwoord zegt: — gij niet wilt, — u geschiedt,
 Doe — ook een ander niet.

Ons land werd ontwoekerd aan de baren; het ligt ter plaatse, — eens de zeemeeuw vloog. Menig landman kon na de overstroming zeggen: Wijs mij de plaats, — ik gezaaid heb! Kent gij eenen regel, d... niet allen bij hunnen stijl in het oog houden. Tollens zegt van Nova-Zembla:

't Zijn vlokken anders niet, — hier de wolken strooien,
 Het doodlijk wit alleen, — op den omtrek kleeft,
 Is 'tonverwisseld kleed, — hier de schepping heeft.

In de zee leven nog wel dieren, — vorm en levenswijze ons niet bekend zijn. De pen, — de vrede van Versailles geteekend werd, was geheel van goud. Zeg mij, met — gij omgaat, en ik zal u zeggen, — gij zijt. Al, — geboren is, zal eens sterven; al, — geschapen is, zal eens vergaan.

DRIE EN TWINTIGSTE LES: HET TELWOORD.

1. Wat zijn telwoorden, en wat kunnen zij uitdrukken? Hoe worden zij dus verdeeld?

2. Tot welke soort van telwoorden behooren: twee, drie, honderd, duizend, millioen; beide, half, geen; alle, eenige, sommige, vele, weinige, ettelijke, menig, ieder, elk: eerste, tweede, ander, derde, vierde,

tiende; middelste, laatste, hoeveelste, zooveelste; ander?

3. Wat weet ge van de schrijfwijze der bepaalde hoofdtelwoorden? Schrijf eens in letters: 18, 45, 102, 201, 865, 999, 2418, 16245, 8946823.

4. Bezig de hoofdtelwoorden honderd, duizend en miljoen als zelfstandige nw., in het enkel- en meervoud. Kent gij voorbeelden, dat er een 2e naamv. achter komt?

5. Bezig ook eenige hoofdtelwoorden als meervoudige zelfstandige woorden, als: Hij is van zessen klaar. Hij wierpt twee vijven. Bij tien en verkoopen.

6. Hoe worden de bepaalde hoofdtelwoorden één, beide, half verbogen? En geen?

7. Hoe is de verbuiging van alle, vele, sommige, eenige, indien ze bijvoeglijk gebruikt worden? Verbuijg bijv. eens: alle menschen.

8. In welk geval krijgen deze onbepaalde hoofdtelwoorden in den 1^{en} en 4^{en} nvl. eene n?

9. Verbuijg eens: wij allen, zij beiden, en tracht de naamvals vormen in kleine volzinnen te bezigen. Evenzoo: gij allen.

10. Schrijf in letters de volgende ranggetallen: 1^e, 19^e, 25^e, 49^e, 76^e, 101^e, 206^e, 618^e, 2415^e. Welke schrijfwijze heerscht hier dus?

11. Maak eens uit, of de telwoorden in de volgende zinnen bijvoeglijk of zelfstandig gebezigd zijn:

De oorlog maakt velen ongelukkig. Wij beiden gaan een reisje doen. Mijne beide vogels zijn gestorven. Mijne paarden beide lijden aan influenza. Geef uwen broeders beiden een boek. Waren er veel kijkers? Neen, er waren er maar ettelijke. Sommigen meenen nog, dat de aarde stilstaat. Velen gelooven nog aan spoken. Den hoeveelsten April werd Den Briell ingenomen? Jan en Hendrik rijden beiden goed schaatsen, het rijden van den eerste is echter lossen dan dat van den tweede. Van de visschen zwemmen eenige tegen den stroom op. Wij kunnen niet allen geleerd zijn. Ik heb reeds eenige uwer boeken gelezen. Huis en inboedel zijn beide verbrand. Onder de vogels leven eenige van vleesch, andere van zaden, vele van beide. De tijding kwam ter elfder ure. De sterren schitterden bij millioenen aan het uitspansel. Van die hazelnoten zijn de meeste al bedorven. Hij was de laatste van het examen, maar is lang

de minste niet. Velen spreken doch weinigen denken. Vele dier appels waren maar half rijp. Duizenden krijgers verloren het leven in den oorlog. De helft van twintig is tien. Geen kind van die allen zal vergeten worden. Het was den zooveelsten keer reeds, dat hij niet slaagde. Hij wierp drie keer twee zessen. Elk vogeltje vindt zijn aas. Een iegelijk zij op zijne hoede. De noten worden bij het honderd verkocht. Een half ei is beter dan geen ei. Het is al bij elven. Ik las dit in hoofdstuk tien. Ik heb uwe opstellen en uwe brieven nagezien, de eerste zijn goed, de laatste niet. Kent gij de geschiedenis van koning Willem den Derden? Het was op den laatsten dag der maand.

12. Hoe dient ge te schrijven: Een geheel heeft acht achtste of acht achtsten? Ik heb vijf en een derde of vijf en een derden gulden. Een derde en een vierde is zeven twaalfde of zeven twaalfden. In de muziek heeft eene heele noot twee halve of twee halven, vier kwarte of vier kwarten, enz.?

13. Bezig eenige ranggetallen zelfstandig in kleine voorbeelden. Hoe is hunne verbuiging?

14. Bezig aller, veler als bijv. bepaling bij een zelfst. nw. of na een pers. voornw. in een paar voorbeelden, ook zelfstandig naast een zelfst. nw.

15. Noem eenige bepaalde herhalingsgetallen, en bezig ze als bijv. nw.; ook als bijwoord. Zijn er ook onbepaalde?

16. Noem eenige verdubbelgetallen, en hoe kunt ge ze bezigen? Dezelfde vraag voor de soortgetallen.

VIERDE HOOFDSTUK.

VIER EN TWINTIGSTE LES: HET WERKWOORD.

1. Het werkwoord drukt een zijn, een worden, een doen of een gedaan worden uit.

Het werkwoord noemt eene openbaring van bestaan van eene of andere zelfstandigheid.

Het werkwoord is een woord, dat eene werking te kennen geeft, die als werking wordt voorgesteld.

Dit drietal bepalingen te verklaren. Welke definitie zoudt ge verkiezen?

2. Waarom noemt ge verbale substantieven, als: de bloei, het zingen, het geloop, de komst, de belijdenis, de belegering geen werkwoorden? Zij beteekenen toch een doen?

3. Wat zijn persoonlijke, wat onpersoonlijke werkwoorden? En op welken grond rust deze indeeling?

4. Wat zijn overgankelijke ww., wat onovergankelijke werkwoorden? Wat is hier de maatstaf?

5. Wat zijn zelfstandige werkwoorden? Wat zijn hulpwerkwoorden? Op welken grond rust deze indeeling?

6. Noem hulpwerkwoorden. Welke soorten onderscheidt ge?

7. In welken vorm kunnen de overgankelijke ww. (transitieven) voorkomen? En welken vorm hebben al de overige?

8. Kunnen de onovergankelijke w.w. (intransitieven) ook in den lijdenden vorm voorkomen? Hoe verklaart ge dan: Er wordt gelachen. Hier wordt niet gedanst?

9. Zijn er ook werkwoorden, die met verschil van beteekenis transitief en intransitief kunnen voorkomen?

10. Kunnen intransitieven ook met een (schijnbaar) lijdend voorwerp voorkomen? Voorbeelden.

11. Op welken grondslag rust de verdeeling der w.w. in reflexieve en niet-reflexieve w.w.?

12. Kent ge ook eene verdeeling van de reflexieve ww.?

13. Weke koppelwerkwoorden kent ge? Kunnen vallen, raken, zitten, liggen, zien ook als koppelw.w. voorkomen?

14. Wat zijn hulpwerkw. van tijd, en welke kent gij?

15. Wat zijn hulpwerkw. van het lijdend geslacht, en welke kent gij?

16. Wat zijn hulpwerkw. van wijze, en welke kent gij?

17. Wanneer noemt men: kunnen, mogen, zullen (= moeten), durven, moeten, willen wel hulpbehoevende werkw.? Hoe is de ontleding van volzinnen, waarin deze voorkomen? b.v. Ik kan schrijven. Ik kan een' brief schrijven.

18. Hoe verdeelt ge de werkwoorden naar hunne vervoeging?

19. Hoe worden de sterke w.w. ook wel genoemd?

20. En hoe de zwakke w.w.?

21. Hoeveel klassen van sterke w.w. onderscheidt men, en waarop berust deze klassenindeeling?

22. Welk is het kenmerk der sterke werkw., welk dat der zwakke?

23. 1^e KLASSE. Merk iets op over de vervoeging van: helpen, bederven, sterven, werpen, zwerven. — Wat bet. rinnen, en hoe verklaart ge geronnen in: Zoo gewonnen, zoo geronnen; geronnen melk? Hoe is de vervoeging van: belgen, bersten, barsten, schrikken (= doen schrikken), verschrikken? Is er ook een kenmerk voor deze klasse?

24. 2^e KLASSE. Hoe is de vorm kwam te verklaren? Zeg de vier stammen van: scheren en zweren. Idem van: wreken en helen. Idem van: scheren (snijden), scheren (vliegen), zich wegscheren, gekscheren? Wat bet.: Dat lot is mij beschoren?

25. 3^e KLASSE. Waarom is plegen (= gewoon zijn) een gebrekkig ww.? Wat merkt ge op bij de vervoeging van eten en weven? Wat bijzonders vindt ge in de vervoeging van wegen en bewegen? Zeg de vier hoofdvormen van de w.w. zien, bidden, liggen en zitten.

26. 4^e KLASSE. Zeg de vier stammen van: grijnen, hijgen, krijnschen, vrijen, bezwijmen. Welke vormen komen hier het meest voor, de sterke of de zwakke? Dezelfde opgaven voor: tijgen (aantijgen = valsch beschuldigen) en pijpen (= fluiten). Krijgen, prijzen, stijven worden met verschil van beteekenis sterk en zwak vervoegd. Verklaar dit eens. Wat bet. gewijsde, en welke bet. kan het w.w. wijzen, verwijzen hebben?

27. 5^e KLASSE. Noem de vier hoofdvormen van schuilen, spugen, kruien, zieden, kluiven, klieven. Idem van tiegen (= reizen, trekken), pluizen (uitrafelen). Wat valt op te merken bij de vervoeging van: kiezen, verliezen, vriezen? Noem de vier hoofdvormen van rieken, ook die van ruiken.

28. 6^e KLASSE. Zeg de vier hoofdvormen van: bakken, laden, wasschen, lachen, staan (standen), zweren (eenen eed doen). Hoe is de vervoeging van: malen (fijn maken), malen (zeuren), malen (schilderen)? Hoe die van scheppen

(opscheppen, putten, nemen), hoe die van scheppen (voortbrengen)? Noem de vier hoofdvormen van jagen (wegjagen), vragen, waaien. Hoe is de vervoeging van jagen (op jacht zijn)?

29. 7^e KLASSE. Zeg iets over de vervoeging van: gaan (gangen), houden (halden), bannen, spannen, spouwen (spalden = splijten; tweespalt, waarom met t als slotletter?), vouwen (valden) en zouten (zalten). Hoe is de vervoeging van ontvouwen?

30. 8^e KLASSE. Noem de vier hoofdvormen van braden en raden. Wat beteekent zich gelaten, bezig het eens in zijne hoofdvormen.

31. 9^e KLASSE. Zeg iets over de vervoeging van brouwen (bier maken), brouwen (veroorzaken), brouwen (de letter r met de keel uitspreken). Noem de vier stammen van loopen, stooten en houwen (slaan).

32. 10^e KLASSE. Welke zijn de vier stammen van heeten en scheiden?

33. Welk is het eenige werkwoord, dat wel tot de elfde klasse gerekend wordt?

34. Tot welke van de klassen behoort doen, en noemt ge de vervoeging van doen sterk of zwak? Zeg de hoofdvormen.

35. Hoe werd in vroeger tijd de onvoltooid verleden tijd der zwakke ww. gevormd? Blijkt deze wijze nog niet uit de vervoeging der werkwoorden: putten, vatten, zetten? Hoe handelt men met deze vormen bij 't schrijven?

36. Hoe verklaart ge het ontstaan van den uitgang de in zaagde (uit zagede), boorde (uit borede)? enz. En volgens welken regel moest de uitgang de in te overgaan achter scherpe slotmedeklinkers, toen de e vóór -de wegviel en dus -ede, -de werd?

37. Achter welke slotmedeklinkers van den stam ging de uitgang -de in -te over? En hoe verklaart ge de schrijfwijze: vreesde, reisde, schaaftde, loofde?

38. Zeg iets over de vorming der verleden deelwoorden van zwakke ww. Waartoe dient het voorvoegsel ge?

39. Wanneer missen sterke zoowel als zwakke ww. dit voorvoegsel in het verleden deelwoord?

40. Hoe worden de onbepaalde wijzen der sterke en der zwakke w.w. gevormd? Hoe de tegenwoordige deelwoorden?

41. Noem bij de sterke vervoeging de persoonsuitgangen van den onvolt. tegenw. tijd en van den onvolt. verleden tijd. Idem bij de zwakke.

42. Wat leert ge uit vormen, als: Ik zegge. Zegge *f*1000. Verblijfve met alle achting? enz.

43. Hoe komt het, dat men zegt: hij kan, en niet: hij kant; hij zal, hij mag, en niet: hij zalt, hij magt? En hoe te verklaren de verschillende stamklinkers in: ik kan — wij kunnen; ik zal — wij zullen; ik mag — wij mogen? Hoeveel w.w. met een verschoven verleden tijd zijn er? Behooren deze w.w. tot de regelmatige vervoeging? Tot de sterke of de zwakke?

44. Zeg de vervoeging van: kunnen (vroeger konnen, ontstaan uit kinnen, 1^e klasse). Is er eene gebiedende wijs?

45. Zeg de vervoeging van zullen (voorheen zollen, ontstaan uit zelen, 2^e klasse). Is er eene gebiedende wijs? Is er een onvolt. tegenw. tijd der aanv. wijs? Is er een verleden deelw.?

46. Zeg de vervoeging van mogen (ontstaan uit magen, van megen, 3^e klasse). Is er eene gebiedende wijs? Is er een aanv. wijs? Is er een verleden deelwoord, en wordt dit veel gebruikt? Kunt ge soms het ontstaan van mocht uit mogede verklaren?

47. Zeg de vervoeging van weten (ontstaan uit witten). Noem de gebiedende wijs. Is de onv. verleden tijd sterk of zwak, als ge opmerkt, dat wist staat voor wiste uit witte? Heeft het woord wittig, dat in verwittigen gevonden wordt, ook iets met weten uit te staan?

48. Zeg de vervoeging van moeten (ontstaan uit de vervoeging van maten, 6^e klasse). Is er eene gebiedende wijs? Noem het verleden deelwoord. Is de onv. verleden tijd sterk of zwak, als ge opmerkt, dat moest ontstond uit moeste, dat weer staat voor moette?

49. Aan welken vorm uit den eersten onvolt. tegenw. tijd is de infinitief der w.w., ook met opgeschoven onv. verleden tijd, gelijk, bijv.: Ik kan, hij kan, wij kunnen (vroeger konnen), enz.

Hoe zijn van dezen nieuwen infinitief (met enkele onregelmatigheden) de nieuwe tijden der verschillende wijzen gevormd?

50. Hoe is de vervoeging van durven? Van welk w.w. komen de vormen: Ik dorst, hij dorst, wij dorsten, gij dorst, zij dorsten? Is dit niet de onv. tegenw. tijd van dorren (voor dorsen)? Is dorst dan de verleden tijd wel van durven?

51. Is willen ook een werkwoord met opgeschoven verleden tijd, omdat men zegt: hij wil? Hoe is deze onregelmatigheid dan te verklaren in dit zwakke ww.? Hoe te verklaren wou, woude?

52. Brengen, denken, dunken, zoeken, koopen zijn onregelmatige zwakke w.w. — Van brengen, denken, dunken, zoeken, koopen was de onvolt. verleden tijd: brachte, dachte, dochte, enz. Wat is dus geschied? Hoe zijn de verleden deelw. dezer werkw.?

53. Het w.w. hebben is onregelmatig zwak. De oude vormen zijn haben (habjen), met den wisselvorm haven. Welke vormen, woorden, of achtervoegsels herinneren nog aan den bijvorm haven? De onvolt. verleden tijd was: habede (havede), hab-de (hav-de), had-de, had. Wat is nu onregelmatig in dezen vorm had? Hoe te verklaren het verleden deelw. gehad?

54. De vervoeging van zijn is onregelmatig sterk. De verschillende vormen zijn ontleend aan meer dan één werkw. Welke vormen zijn ontleend aan het sterke wezen? Welke opmerkingen hebt ge te maken over de vormen: waren en geweest? Waarom schrijft men niet geweest evenals gereisd? Noem de vormen der gebiedende wijs. Idem van den onvoltooid tegenw. tijd; welke stammen merkt gij hierin op? Noem den onvoltooid tegenw. tijd der aanv. wijs. Evenzoo den onvoltooid verleden tijd.

55. Wat hebt ge op te merken over de vervoeging van leggen en zeggen? Bezigt die vormen eens.

56. Hoe is de vervoeging van sterke en zwakke w.w., die door middel van de voorvoegsels: be-, ge-, er-, her-, ont- en ver- zijn afgeleid?

57. Hoe is de vervoeging van de samengestelde w.w., als: ademhalen, gadeslaan, gekscheren, hoogachten, ondergaan, mishandelen, overschrijven? enz.

58. Vormen de w.w. beeldhouwen, dwarsdrijven, pluimstrijken eene uitzondering op den regel van vraag 57 of niet? En wat dunkt u in dit opzicht van: glimlachen, schaterlachen en herbergen?

59. Hoe worden vreemde werkwoorden, als: dineeren, soupeeren, feliciteeren, inviteeren, incasseeren, adverteeren, changeeren, enz. in onze taal vervoegd?

60. Wat verstaat ge door de wijzen der werkwoorden, en hoeveel wijzen onderscheidt ge? Verklaar eens de aanvoegende wijs.

61. Wat drukt de onbepaalde wijs (infinitief) uit? Is dit wel eene wijs? Heeft de onbepaalde wijs ook tijden? Noem ze.

62. Wanneer bezigt de spreker de aantoonende wijs (indicatief)? Hoeveel tijden zijn er in deze wijs?

63. Wanneer gebruikt de spreker de aanvoegende wijs (conjunctief)? Hoeveel tijden bezit deze wijs? Waarom bezit zij er ook geen acht?

64. Komt de conjunctief wel eens voor in zinnen, die op zich zelf staan (hoofdzinnen)?

65. Door welke hulpwerk.w. van wijze kan de conjunctief omschreven worden?

66. Kan de conjunctief ook als voorwaardelijke wijs (conditionalis) dienst doen? Idem de indicatief?

67. Hoe stelt de gebiedende wijs (imperatief) de gedachte voor? Door welke werkwoorden wordt zij wel omschreven?

68. Welke andere vormen van het w.w. kan de spreker bezigen om zijne gedachte als een gebod, een bevel te doen opvatten?

69. Verklaar, van een voorbeeld uitgaande, elke der acht tijden van de aantoonende wijs.

70. Waarom bestaat er slechts één tijd voor den imperatief?

71. Wat zijn enkelvoudige tijden?

72. Wat zijn samengestelde tijden?

73. Heeft een lijdend werkwoord ook enkelvoudige tijden?

74. Welke werkwoorden worden met hebben vervoegd?

75. Welke intransitieven worden altijd met hebben vervoegd?

76. Welke intransitieven worden met zijn vervoegd?

77. Zijn er ook intransitieven, die nu eens met hebben en dan weer met zijn vervoegd worden? Waarvan hangt dit dan af?

78. Welke werkwoorden worden altijd met zijn vervoegd?

79. Wanneer wordt vergeten met zijn vervoegd, en wanneer met hebben?

80. Zeg hetzelfde van volgen, opvolgen, beginnen.

81. Wat verstaat men door de naamw. vormen des werkwoords? En waarom heeten ze aldus? Voorbeelden.

82. Geef een paar voorbeelden, waarin de infinitief onderwerp is. Idem, naamw. deel van 't gezegde. Idem, voorwerp? Idem, bijv. of bijw. bepaling. Kan de infinitief ook in den 2^{en} naamval voorkomen?

83. Gebeurt het wel, dat een infinitief gebezigd wordt in plaats van een verleden deelwoord? Beschouw eens zinnen, als: Ik heb hem niet kunnen vinden. Ik ben de schilderij gaan zien. Ik heb haar laten praten.

84. Kunt ge nog andere infinitieven in plaats van verleden deelw. bezigen, nl. vóór een tweeden infinitief? Denk eens aan: vermogen, weten, behooren, gelieven, plegen. — En in welke tijden heeft dit plaats, ook in vraag 83?

85. Wat leert u het gebruik in dit opzicht omtrent de w.w.: trachten, pogen, zoeken, begeeren, verlangen, verkiezen, vreezen, meenen, denken, beginnen.

86. Welke beteekenis heeft het tegenwoordig deelwoord? Welke is die bet. in uitdrukkingen, als: in vliegende haast, de valende ziekte, eene stilzwijgende voorwaarde?

87. Welke beteekenis heeft het verleden deelwoord van transitieve werkwoorden, als bijv. nw. gebezigd? En wat merkt ge op in uitdrukkingen, als: een gestudeerd persoon? Noem er van deze nog een paar.

88. Wanneer worden tegenw. en verleden deelwoorden zóó geheel en al als bijv. nw. opgevat, dat zij zelfs trappen van vergelijking hebben? Geef tal van voorbeelden.

89. Bewijs door voorbeelden, dat de deelwoorden den dienst kunnen verrichten van zelfst. nw., bijv. nw. of bijwoorden.

90. Gaat de overgang van tegenw. deelwoord tot bijv. nw. soms ook vergezeld van verandering van klemtoon? Is dit ook het geval bij enkele verleden deelwoorden? (bv. uitgelaten.)

OEFENINGEN.

1. Benoem de wijzen der werkwoorden in de volgende stukjes, d. i. zeg, of het de aantoonende, de gebiedende of de aanvoegende wijs is. Ook kunt ge de onbepaalde wijs (indefinitief) wel noemen.

MIDDEL TOT GELUK.

Voeg goede Trouw bij Werkzaamheid,
 Wellevendheid bij Deugd;
 Wees spoedig tot elks hulp bereid;
 Paar Zedigheit aan Vreugd;
 Beschouw de menschen niet te zwart;
 Maar ook niet al te wit;
 Doorzoek altoos uw eigen hart;
 Eer gij op and'ren vit;
 Dat nooit, door wederwaardigheên,
 Uw Kalmte gansch verdwijn';
 Wees met een matig Deel tevreên: —
 Gij zult gelukkig zijn.

JAN VAN WALRÉ.

DE NIEUWE HARING.

Triomf! de vreugde stijgt ten top:
 Hijsch, Holland, vlag en wimpels op,
 En doe den jubeltoon nu dav'ren langs uw strand!
 Daar komt de kiel, met goud belaân,
 Zij brengt ons d'eersten haring aan:
 't Is feest in Nederland.

't Is feest! een eigen Hollandsch feest!
 't Is heilig: 't brengt ons voor den geest
 Den tijd van onzen roem, den tijd van onze schand.
 Triomf! de nacht van schande zonk;
 Triomf! de dag van glorie blonk
 Voor 't vrije Nederland.

Verhef u, wakk're zeevaardij!
 U, pronk van Hollands maatschappij!
 U, koningin van 't feest, u bièn we d'eerewijn;
 Sprei', handel, Hollands gullen disch!
 Nu zal de vaderlandsche visch
 Weer de eerste schotel zijn!

H. A. SPANDAW.

2. Benoem de tijden, en zeg tevens, tot welke wijs zij behooren:

Ieder heeft zijne gebreken. De mensch, die naar zijn geweten luistert, zal altijd kracht genoeg hebben om deugdzaam te zijn. Onder de Egyptische godheden was Isis de voornaamste; op haar standbeeld waren deze woorden geschreven: Ik ben alles wat geweest is, is en zal zijn. Ware wijsheid zal altijd de vrucht van lange ondervinding zijn. Het valt licht te zeggen: Ik ben tevreden; maar 'tis moeielijk het altijd te zijn. Wees niet wijs in eigen oogen. De stervende vader sprak: „Kinderen, God zegene u!” De dichter Tollens zegt in zijn Volksgezag op 's Konings Verjaardag (24 Aug. 1831):

De Koning leev'! de Koning leev'!
 Zoo klinken stem en snaren.
 Dat God hem vreugde en voorspoed geev',
 En menig tiental jaren!
 Geen vorst zij meer bemind dan hij:
 Dat zingen en dat bidden wij.

Leid ons niet in verzoeking. Geef ons heden ons dagelijksch brood. Nederland wordt ten noorden begrensd door de Noordzee. In 1568 werden de graaf van Egmond en de graaf van Hoorne te Brussel onthoofd. Geen vorst is meer betreurd dan Willem van Oranje, die verraderlijk werd doorschoten. Miltiades, die de Atheners aanvoerde bij Marathon, werd later van verraad beschuldigd. Petersburg is door Peter den Grooten gesticht. Toen de veldslag gewonnen was, omarmden de soldaten elkaar als broeders. Toen de Saksers in Engeland gevallen waren, onderwierpen zij de Britten, door wie zij te hulp geroepen waren. De tochtgenooten van Columbus

werden oproerig en wilden niet eer gehoorzamen, vóór hun beloofd was, dat aan hunne eischen zou toegegeven worden, indien binnen drie dagen geen land ontdekt was.

3. Bezig de werkwoorden: koken, drijven, slaan, drogen, smelten, schuimen, hangen, genezen zoowel transitief als intransitief, in kleine volzinnen.

4. Gebruik zijn als: begripswerkwoord in verschillende beteekenissen; verder als koppelwerkwoord, ook als hulpwerkwoord.

Evenzoo worden als: begripswerkwoord, koppelwerkwoord en hulpwerkwoord.

Hoeveel soorten van hulpwerkwoorden kent gij? Bezig in kleine volzinnen: kunnen, mogen, moeten, laten, zullen als hulpwerkwoorden van wijs.

5. Kunnen alle transitieven in den lijdenden vorm gebruikt worden, bijv. ook behelzen, hebben, enz.?

6. Geef verschillende voorbeelden, dat intransitieven een schijnbaar lijdend voorwerp bij zich hebben, als:

Hij gaat zijnen gang.

Hij slaapt den slaap der dooden.

Alles ademt hier liefde en vrede.

De jongen slaapt een gat in den dag.

Dit kind loopt zijne schoenen scheef.

Kunnen deze zinnen wel lijdend gemaakt worden?

7. Noem van het lijdend werkwoord geroepen worden den 1^{en} persoon enkelvoud van de verschillende tijden der aant. wijs. Idem van het lijdend werkwoord beloofd worden den 3^{en} persoon meervoud.

8. Breng over in den lijdenden vorm:

De landman *bebouwt* den akker.

De landman *heeft* den akker *bebouwd*.

De landman *bebouwde* reeds den akker.

De landman *zaaide* gisteren het koren.

De wiesters *hadden* den akker reeds *gewied*.

De landman *zal* het koren *maaien*.

De landman *zal* spoedig het koren *gemaaid hebben*.

De landman dacht, dat zijne knechten het koren wel *zouden maaien*.

De landman dacht, dat zijne knechten gisteren het koren wel *zouden gemaaid hebben*.

OPMERKING. Men onderscheide telkens goed het onderwerp in den lijdenden volzin en zorg er voor, in denzelfden tijd te blijven.

9. De muur *wordt gemetseld*. De tuin *wordt geharkt*. De frambozen *worden ingelegd*. De koeien *worden geslacht*.

Zeg op deze wijze iets van 30 verschillende zelfstandigheden, en zorg, dat de verleden deelwoorden op *d* of *t* uitgaan.

10. Bezig in kleine zinnen, in den lijdenden vorm, de werkwoorden:

maaien, eggen, spelen, deelen, wachten, kleeden, teekenen, kleuren, verscheuren, knooien, kappen, hakken, verven, opstapelen, rooken, ompspitten, harken, drukken, plukken, borduren, snoeien, betalen, mangelen, karnen, plaatsen, zadelen, dorschen, betrappen, vellen, villen, schrobben, dweilen, zagen, bouwen, planten, verzamelen, draaien, vijlen, dekken, wieden, vervolgen, verjagen, uitroeien.

VOORBEELD. Het gras wordt gemaaid. De akker wordt geëgd. Het muziekstuk wordt gespeeld. De erfenis wordt gedeeld, enz.

11. Breng over in den bedrijvenden vorm:

De vruchtboom *wordt* door den tuinman *gesnoeid*.

De vruchtboom *is* door den tuinman *gesnoeid*.

De vruchtboom *werd* door den tuinman *gesnoeid*.

De vruchtboom *was* door den tuinman *gesnoeid*.

De vruchtboom *zal* door den tuinman *gesnoeid worden*.

De vruchtboom *zal* door den tuinman *gesnoeid zijn*.

De vruchtboom *zou* door den tuinman *gesnoeid worden*.

De vruchtboom *zou* door den tuinman *gesnoeid zijn*.

Ik hoop, dat de vruchtboom spoedig door den tuinman *gesnoeid worde*.

Ik hoopte, dat de vruchtboom spoedig door den tuinman *gesnoeid werde*.

Ik hoop, dat de vruchtboom vanavond door den tuinman *gesnoeid zij*.

Ik hoopte, dat de vruchtboom gisteren door den tuinman *gesnoeid ware*.

OPMERKING. Bij het overbrengen van den lijdenden in den bedrijvenden vorm (en ook omgekeerd) dient men te zorgen, dat men in dezelfde wijze en in denzelfden tijd blijft.

12. Breng over in den lijdenden vorm:

De ezel kan zware lasten dragen. De menschen eten het vleesch van runderen en schapen. Het schip heeft eenen verren tocht afgelegd, het heeft den Oceaan doorkliefd, en wendt nu den steven naar de vaderlandsche kust. De volle maan verspreidt een zacht en liefelijk licht. Zult gij mij de gedichten van Bilderdijk zenden? Zoudt gij morgen uwe brieven wel schrijven? Ik roep mijnen broeder. Ik heb mijnen vader geroepen. Gij zult mij eenen brief schrijven. Ik zou u reeds eenen brief geschreven hebben, zoo ik geen bezoek van mijnen vader ontvangen had. Ik had u de waarheid niet gezegd. Gij roept mij, en ik zal u roepen. De vogels bouwen hunne nestjes nog op dezelfde wijze, als zij dit vóór eeuwen deden. De duinen beschermen ons land tegen de woede der zee en zullen ons land nog eeuwen tegen den Oceaan beschermen. De olifant bewoont de tropische gewesten van Azië en Afrika. Hij houdt gaarne zijn verblijf in het dichtste der wouden. Zijn lichaam bezit weinig vlugheid en buigzaamheid. De olifant bezit veel schranderheid. Gij hebt hem misschien weleens in een beestenspel of in eene diergaarde gezien? Hebt gij dan zijne slurf en zijne slagstanden ook opgemerkt? Wellicht verrichtte hij voor u wel kunstjes, die de oppasser hem geleerd had.

13. Zet de volgende zinnen om, d. i. maak lijdend, wat bedrijvend en maak bedrijvend, wat lijdend is:

Hebt gij de zee ooit gezien? Kunt gij den indruk dan vergeten, die door de watermassa op u gemaakt werd, toen gij die voor de eerste maal aanschouwdet? En welk eene afwisseling werd door u bespeurd op dien schijnbaar zoo eenvormigen spiegel! Hare golven worden vriendelijk door het zonnelicht beschenen, en uw oog ziet allerlei tinten, allerlei schakeeringen! Doch hoe wordt zij door den storm beroerd! Zij levert een prachtig schouwspel op, als klippen en rotswanden door hare golven gebeukt worden en zij de grondslagen van die hoog oprijzende gesteenten door gestadige afkabeling ondermijnt. Ook van ons vaderland beukt de Oceaan de kusten! Doch aan onze kusten vindt men geen rotsen of klippen. Neen! Eeuwenlang heeft de Oceaan, als een geweldige reus, bergen van zand langs onzen oever opgehoopt. Dat zijn de duinen. En deze duinen beteugelen tevens zijne woede en houden hem binnen de perken! Het zijn ketenen, die hij zich zelf heeft aangelegd. Gelukkig, want anders zou bij nog meermalen het land binnendringen en menschen, akkers en vee verzwelgen. Die duinen heeft hij in den loop van duizenden en duizenden jaren zelf opgeworpen, hij heeft ze gevormd uit den schat van zandkorrels, die de rivieren aan zijne bewaring hadden toevertrouwd.

14. Schrijf naast elkaar de drie personen enkelvoud van den onvolt. tegenw. en van den onvolt. verleden tijd (aant. wijs) van de werkw.: *antwoorden*, *achten*, *arbeiden*, *planten*, *schudden*, *verkindschen*, *ontaarden*.

15. Zoek 15 werkwoorden, als: *antwoorden*, waarvan de stam op *t* eindigt, en schrijf den 1^{en} persoon meervoud van den onvoltooid verleden tijd.

16. Evenzoo 20 werkwoorden, als: *praten*, waarvan de stam op *d* eindigt, en schrijf den 2^{en} persoon meervoud van den onvoltooid verleden tijd (aant. wijs).

17. Schrijf nu de 35 verleden deelwoorden op van al de werkwoorden van opgave 15 en 16, liefst aldus:

Ik heb *geantwoord*.

Gij hebt *gepraat*, enz.

18. Schrijf ook 10 tegenwoordige deelwoorden, als: *pratend*, *lopend*, enz.

19. Schrijf naast elkaar den 2^{en} persoon meervoud van den onvolt. tegenw. tijd, der aant. wijs, van de volgende werkwoorden:

luiden, antwoorden, hoeden, bloeden, kneden, dooden, zaaien, planten, poten, reizen, ontmoeten, leven, laven, beven, huizen, achten, bespieden, versmachten, wieden, schrobben, spitten, verspreiden, zuchten, oogsten, plaatsn, troosten, groeten, leiden, praten, verven, smeden, stooten, breien, wachten, rusten, spoeden, plaatsn, kwetsen, kaatsen, schetsen, splitsen.

VOORBEELD. Gij luidt, gij antwoordt, ...

20. Schrijf ook den 1^{en} persoon enkelvoud van dienzelfden tijd.

VOORBEELD. Ik luid, ik antwoord, ...

21. Schrijf den 1^{en} persoon meervoud van den voltooid tegenwoordigen tijd, aldus:

Wij hebben *geluid*, *geantwoord*, *gehoed*, ...

22. Nog eens den 3^{en} persoon enkelvoud van den onvoltooid verleden tijd, als:

Hij *luidde*, hij *antwoordde*, hij *hoedde*, ...

23. Schrijf ook den derden persoon enkelvoud van den onvoltooid verleden tijd (aant. wijs) van:

beloven, berooven, verdooven, laven, schaven, vreezen, verhuizen, verwaarloozen, liefkoozen, verpoozen, beproeven, streven, leven, stijven, staven, razen, blozen, niezen, grijzen, zweven, zalven, verven, bedroeven, handhaven, reizen, reikhalzen, peinzzen, draven, erven, vertoeven, stoven, veinzen, deinzen, ontvleezen, muizen, glanzen, sneven, plonzen, prijzen, kneuzen.

24. Nog op te schrijven: de verleden deelwoorden van al de werkwoorden uit No. 23.

VOORBEELD. Beloofd, beroofd, verdoofd, ...

25. Wat valt er op te merken over de vorming der verleden deelwoorden van werkwoorden, wier stam op *d* of *t* eindigt, bijv.: *gekneed*, *getroost*, enz.?

26. Bezig als bijv. nw. de tegenwoordige deelwoorden van: *verkwikken*, *drukken*, *kronkelen*, *leven*, *verrassen*, *spreken*, *verschroeiën*, *schertsen*, *luïden*, *schuïfelen*, *sissen*, *krakeelen*, *bloeien*, *ruïschen*, *bruisen*, *suïzen*.

VOORBEELD. Een *verkwikkende* regen.

Eene *verkwikkende* rust.

27. Bezig als bijvoeglijke nw. de verleden deelwoorden van: *achten*, *haten*, *smeden*, *kleeden*, *verwachten*, *knedden*, *doodden*, *ballasten*, *berichten*, *hoeden*, *planten*, *branden*, *wieden*, *schrobben*, *verspreiden*, *uitrusten*, *verontrusten*, *bemesten*, *poten*, *breien*, *doorwaden*, *omspitten*, *stranden*, *omboorden*, *leiden*, *beantwoorden*, *slachten*, *noodden*, *verkonden*.

VOORBEELD. De *geachte* koopman, de *gehate* vleier, de *gesmede* hoefijzers, enz.

28. Noem van 25 dieren verschillende geluiden, in den vorm van tegenwoordige deelwoorden, bijv.: De *kwakende* eend, het *knorrende* zwijn, de *gonzende* bij, enz.

29. Het ei is *gekookt*. Het paard is *geroskamd*. De akker is *bemest*. Het geld is *geteld*.

Zeg op deze wijze iets van 30 verschillende dingen, en zorg, dat de deelwoorden op *d* of *t* uitgaan.

30. Schrijf de verleden deelwoorden van: bevelen, scheppen (*putten*), heffen, gaan, rijden, zieden, kluiwen, eten, glijden, smelten, wezen, stelen, pluizen (*afpluizen*), hijschen, verzenden, scheren (*snijden*), verliezen, vriezen, slaan, gaan, lachen, zouten, scheiden, spannen, spouwen (*splijten*), weven, vouwen, zweren (*wonde*), zweren (*eed*), tijgen (*trekken*), waaien, scheppen (*voortbrengen*), wassen, wasschen, pluizen (*afgeven*), krijschen, bakken, stijven (*sterken*), stijven (*stijf maken*), wegen, bewegen, scheren, beeldhouwen, vragen, gadeslaan, pluimstrijken, jagen, dwarsdrijven, glimlachen, herbergen, doodverven, wanhopen.

VOORBEELD. Die verleden deelwoorden zijn: *Bevolen, geschept, geheven*, enz.

31. Schrijf den 2^{en} persoon meerv. van den onvolt. verleden tijd (aant. wijs) van de w.w.: zenden, winden, smelten, vinden, bakken, spannen, zieden, zouten, delven, zwemmen, beginnen, sterven, zwerven, verslinden, binden, werpen, scheren, treffen, wreken, steken, bevelen, lezen, nemen, stelen, spreken, treden, bidden, liggen, bijten, hijschen, rijden, schrijven, mijden, glijden, houden, wezen, hebben, verliezen, kiezen, gaan, eten, zien, staan, slaan, zich kwijten, prijzen, fluiten, scheiden, braden, raden, weven, kruien, brouwen, zweren (*eed*), zweren (*wonde*), spannen, vouwen, jagen, laden, wassen, malen, heffen, schuilen, kiezen, krijschen, wegen, melken, schrijden, snijden, duiken, bedriegen, graven, varen, vangen, slapen, houwen.

VOORBEELD. Die 2^e persoon is: Gij *zondt*, gij *wondt*, gij *smolt*, gij *vondt*, enz.

32. Bezig de verleden deelwoorden der volgende sterke werkwoorden als bijv. n.w.: kerven, binden, wringen, zwellen, snijden, krimpen, springen, delven, spinnen, winnen, bederven, strijken, vergeten, wezen, gieten, kiezen, ontluiken, bevrozen, vallen, houwen, roepen, malen, scheren, treffen, slinken.

VOORBEELD. *Gekorven* dieren, de *gebonden* schooven, het *gewrongen* linnengoed, enz.

33. Bezig in kleine zinnen of in uitdrukkingen de verleden deelwoorden van: barsten, houwen, gieten, verstijven, verwijzen, kluiven, klieven, klooven, rieken, ruiken, lachen, heffen, verheffen, zweren (*eed*), bannen, scheiden.

VOORBEELD. Een *gebarsten* ballon. Het vernis was *gebarsten*.

34. Welke zijn de infinitieven, waartoe de volgende werkwoordelijke vormen behooren: gevaren, schiep, dolf, geheven, hieuw, wiesch, riel, gehouden, geronnen, zwierf, geschoren, gebarsten, geweven, gebleken, gedegen, geheschen, gesteven, toog, gekloven, had, mat, wond, won, schoor, zwoer, gespouwen, gesloken, geloken, gesproten, gedragen, wies, gescheiden, boog, gegeten, gekreschen, gevoren, geplozen, gezwozen, geslagen.

35. Bezig de tegenwoordige deelwoorden der volgende sterke werkwoorden, als bijvoeglijke naamwoorden: wassen, blinken, vliegen, druipen, fluiten, stuiven, klinken, sterven, zwerven, zwemmen, treffen, genezen, zien, gaan, slaan, lezen, nijpen, dijen, slinken, glijden, strijden, zwijgen, snijden, splijten, strijken, sluipen, bedriegen, zieden, vlieten, vlieden, winnen, kruien, duiken, ontluiken, kruipen, pluizen, schieten, blazen, loopen, roepen.

VOORBEELD. De *wassende* maan, een *blinkende* gulden, in *vliegende* vaart, met *druipende* kleeren, enz.

36. Schrijf den derden persoon enkelvoud van den onvoltooid tegenw. tijd der aant. wijs: rijden, bidden, treden, snijden, blijven, lijden, prijzen, glijden, bederven, sterven, verzwinden, winden, vinden, winnen, wassen, wasschen, binden, schelden, lezen, genezen, raden, houwen, verslinden, schenden, worden, wegen, wreken, krijschen, hijschen, belijden, vermijden, schrijven, verbieden, vlieden, zieden, laden, heffen, houden, vouwen, zouten, raden, braden, heeten, scheiden. (Het onderwerp is *hij*, *zij* of *het*.)

Schrijf daarna den 3^{en} persoon enkelvoud van den onvoltooid verleden tijd van diezelfde wijs.

37. Ik *zing* een lied.
Ik *zong* een lied.
Ik *heb* een lied *gezongen*.

Bezig in kleine zinnen diezelfde tijdvormen van: breken, hijschen, opheffen, blazen, nemen, scheren, wreken, treffen, eten, stijven, verliezen, zieden, pluizen, kluiven, malen, jagen, spannen, raden, vouwen.

38. Bezig in de volgende volzinnen het voornaamw. van den 2^{en} persoon als onderwerp:

Ik *glijd* langs de plank. Ik *wind* het garen op. Ik *lees* de courant. Ik *hijg* naar adem. Ik *zwierf* door Frankrijk. *Krijg* ik mijn loon? Ik *snijd* een' stok. Ik *begin* te werken. Ik *spin* eenen draad. Ik *help* hem uit den nood. Ik *prij*s zijnen moed. Ik *geef* hem mijn woord. Ik *meet* het linnen. Ik *graaf* eenen kuil. Ik *lijd* veel pijn. Ik *strijd* voor het vaderland. Ik *rijd* gaarne te paard. Ik *berg* mijne boeken weg. Ik *win* den prijs.

VOORBEELD. Gij glijdt langs de plank. Gij windt het garen op.

39. OPGAVE. Schrijf nu de werkwoorden in den onvoltooid verleden tijd.

VOORBEELD. Gij *gleedt* langs de plank.

40. Helder met voorbeelden de beteekenis op van: *slinken*, *verzwinden*, *delven* en *kerven* van de eerste klasse. Verklaar ook de woorden: *slank*, *delfstof* en *gekorven* (dieren), alsmede *tabakskerverij*. Weet gij ook het w.w. *dingen* te bezigen, en verklaar *afdingen* en *mededinger*. Wat beteekende *dingen* vroeger, en kan dit nog bewezen worden? — Wat bet.: *Zoo gewonnen*, *zoo geronnen*? En wat bet. *geronnen* melk?

41. Wat bet.: *De heler is zoo goed als de steler*? En kunt gij de woorden: *hol*, *hal*, *hul*, *omhullen*, *hulsel*, die met *helen* samenhangen, ook verklaren? Wat zijn *geheelde* goederen? Wat bet.: *Ik mag het u niet verhelen, dat ik ontevreden over u ben*? Kunt gij *verhelen* en *onverhelen* ook bezigen als bijv. n.w., als bijwoord?

Beren (*baren*) beteekende *dragen* en *voortbrengen*, bijv.: *Deze boom draagt veel vruchten, hij is vruchtbaar*. — Met dit *beren*

hangen samen: *baar, lijkbaar, draagbaar*. Wat bet. deze woorden, en wat bet. *ontbereren, ontbering*?

42. Wat bet. *bezitten, grondbezitter, zetel*? *Zitten* bet. ook *wonen*; denk aan: *ingezetenen, landzaten, voorzaten, nazaten*.

Wat bet. eigenlijk *lezen*, bijv. *aren lezen, kruiden lezen*, eene *bloemlexing*? En wat is eene *uitgelezen bende*?

43. De werkw. der vierde klasse hadden vroeger in het enkelvoud van den onvolt. verleden tijd *ei* (uit *ai*); verklaar nu: *beitel, leiden, steiger*. Wat is *gedegen goud, gedegen zilver*? Wat bet.: *zich van eene taak kwijten*? Wat bet.: *schuld belijden*? Wat is: *eene belijdenis*?

Lijden in *overlijden* bet. *gaan*, dit *gaan* wordt op den tijd toegepast in de bet. van *voorbijgaan*. Wat bet. nu: *Hij leed niet lang*, of . . . ; het is eene maand *geleden*? En wat bet.: *verleden week, verleden jaar*?

Pijpen bet. *fluiten*. Wat bet. nu: *Naar iemands pijpen dansen*. *Ik wil niet naar zijn pijpen (of zijne pijpen?) dansen*? (Vergelijk: *Hij moet op zijn tellen passen*.) En wat bet.: *Zoo de ouden zongen, piepen (= pijpen) de jongen*?

Is er ook onderscheid in gebruik tusschen: *knijpen* en *nijpen*? Bezig *nijpend* als bijv. nw., bijv.: *nijpend gebrek*.

Wijzen bet. vroeger *oordeelen, een vonnis vellen*, vandaar nog *gewijsde* (= vonnis). Wat bet.: *Wat de Heeren wijzen, moeten de gekken prijzen*? Wat bet.: *Hij werd ter dood verwezen*? Kan *wijzen, verwijzen* nog iets anders beteekenen?

Wat bet. het, als Hildebrand schrijft in de C. O. blz. 116: „*De dochter stond op en neeg nogmaals voor den heer Bruis*?” Wat is eene *nijging*? Kunt ge *genegen* ook bezigen?

Kent gij de bet. van *zijgen*, bijv.: Een aftreksel door eenen doek *zijgen*. Zij *zeeg* bij die woorden op den grond. De dauw *zijgt* op de velden.

44. Wat bet.: *Dat heeft hem erg verdrotten; werken met onverdrotten ijver*? Wat is een *kiezer*, eene *verkiezing*, wat een *koor*, wat *uitverkorenen*? Wat verstaat men door *keur* van paarden, bloemen, gedichten? En wat door *te kust en keur*?

Gij weet, dat *tijgen (tiegen)* bet. trekken, reizen; van den onvoltooid verleden tijd *toog* vormde men *teug, teugel*, wat bet.

deze zelfst. nw.? En wat is een *tocht*? Wat wil het zeggen: hij kwam *getogen* ver van hier, — hij is in deze stad *geboren* en *getogen*? — Wat zijn: *geloken* oogen, wanneer houdt iemand zich *leuk*?

Beteekent *rieken* hetzelfde als *ruiken*? Noem de hoofdvormen dezer w.w. Moet het zijn: *welriekende* of *welruikende* kruiden?

45. Wat bet.: *te groeve gaan*, *aan de geopende groeve*? Wat is een *voer* hooi? *Varen* bet. vroeger ook *reizen* te land; verklaar: *sledevaart*, *bedevaart*. En wat bet. *hemelvaart*? Wat bedoelt Hildebrand, als hij zegt, dat Pieter Stastok uit *spelevaren* gaat?

46. Kent ge ook werkwoorden, die vroeger zwak en thans sterk vervoegd worden? Noem er zes.

47. Welk werkwoord kent ge, dat zwak geworden is in 't verleden deelwoord?

48. Noem er 10, die zwak zijn geworden in den onvolt. verleden tijd?

49. Welke soorten van werkwoorden worden altijd met hebben vervoegd?

50. Welke intransitieven worden met hebben vervoegd, welke met zijn? Wat weet ge hieromtrent van intransitieve w.w., die eene beweging te kennen geven?

51. Vul nu in met een' vorm van hebben of van zijn:

Al de schoolkinderen — luidkeels gelachen, ja, zij — soms gejuicht van vreugde bij het zien van die vertooningen. De grijsaard — lang gesukkeld, eindelijk — hij gestorven. Het nieuwe hondje — op de markt van mij weggeloopt, ik — het een eindweegs gevolgd, doch eindelijk — het onder de menigte verdwenen. Nadat we van vermoeidheid — ingeslapen, — we eerst laat in den morgen ontwaakt. — uw broeder den geheelen morgen gevischt? De jagers — hunne weitassen aan de takken der boomen gehangen en — nu meer dan een uur gerust. Wat — uw broeder in dien tijd gegroeid, hij — een heele vent geworden! Nadat ik twee uur op dat vraagstuk — gezeten, — ik gaan wandelen. Waar — ge toch den heelen middag gezeten? De oude man — op zijne stoep in het zonnetje gezeten. De knapen — in het malsche gras gelegen. De stad Utrecht — in het hartje van ons land gelegen. Nadat ik een uur wakker in mijn bed — gelegen, — ik eindelijk ingeslapen. — de zieke rustig geslapen? Toen de Indianen het kamp der Engelschen ge-

naderd —, — ze vreeselijk begonnen te schreeuwen. Ik — niet gedacht, dat ge die les nu al vergeten zoudt —. De knaap — een half uur in den hoek gestaan, omdat hij zijn' atlas vergeten —. Vele zaken — even gauw vergeten, als zij geleerd —. Gaarne zou ik wat spelen, doch ik — het pianospelen geheel afgeleerd. De heeren, die wij op reis ontmoet —, waren uwe vrienden. Deze jonge dichter — den trant van Tollens gevolgd. De politie — den ontslagen gevangene tot de naburige stad gevolgd. Men — de vluchtende vijanden tot aan de rivier gevolgd. — ge naar Amsterdam gereden of gevaren. Hoe lang — ge daarover gereden, gevaren? Wanneer — ge aan dat schilderstuk begonnen? Ik — er terstond aar begonnen, toen ik van mijne buitenlandsche reis — teruggekeerd. Deze leerlingen — den geheelen middag gewandeld. Zoo, naar welk dorp — ze heen gewandeld? Juist, toen de trein over de brug — gereden, stortte zij in. Ik — den geheelen morgen rondgelopen. — ge naar 't station geloopt, of — ge gereden? De beide knapen — van Maastricht naar Aken geloopt. Wij — de rivier van haren oorsprong tot aan hare monding gevolgd, en we — er nu aan begonnen, haar in kaart te brengen.

52. Bezigt de vier tijden van den infinitief van lezen in kleine volzinnen, nl. de vormen: Lezen of te lezen, gelezen (te) hebben, te zullen lezen, te zullen gelezen hebben. Evenzoo de vier tijden van: geacht worden.

53. Welke beteekenis hebben de verleden deelwoorden van transitieve werkwoorden, als ze als bijv. nw. gebruikt worden, bijv. De geschilderde peer, de behangen kamer, de gebroken ruit? En hoe verklaart ge: een belezen man, een uitgediend schutter, eene uitgekookte keukenmeid? En welke bet. heeft het deelwoord gehoord in een' volzin als: Burgemeester en Wethouders kunnen, den schoolopziener gehoord, den onderwijzer schorsen?

54. Vergelijk beteekenis en klemtoon van: Een uitstekende bergtop en eene uitstekende verklaring. — Wat merkt ge op bij de verklaring van uitdrukkingen, als: de vallende ziekte, eene ijvende koorts, razende hoofdpijn, loopend werk. Kent gij er meer?

55. In plaats van het verleden deelwoord bezigt men den infinitief van de werkwoorden: durven, moeten, mogen, willen, kunnen, vermogen, weten, plegen, behooren, gelieven, bijv.: Ik heb geen verlof durven, willen **vragen**.

Ik had het u niet mogen, moeten **zeggen**. Ik had u behooren te **waarschuwen**, — zoo er een andere infinitief op volgt. Bezig elk dier infinitieven nu in een voorbeeld.

56. En wat merkt ge in dit opzicht op bij de werkwoorden: begeeren, denken, beginnen, meenen, pogen, trachten, zoeken, verlangen, verkiesen, vreezen, zoo deze door een' infinitief gevolgd worden?

57. Waarom noemt men infinitief en deelwoorden wel de naamwoordelijke vormen van het werkwoord? Bezig eenige infinitieven en deelwoorden (tegenw. en verleden) als zelfstandige nw. Is het u ook mogelijk ze als bijv. nw. attributief en praedicatief te bezigen?

58. Geef 5 voorbeelden, waarin een infinitief onderwerp is. — Idem lijdend voorwerp. — Idem genitiefsbepaling. — Idem bijwoordelijke bepaling. Bijv.: Te wachten is vervelend. Ik hoop te slagen. Levensmoede, een uur gaans. Men komt er niet zonder te werken.

59. Geef 6 voorbeelden, dat een infinitief als onderwerp een lijdend voorwerp of een' datief bij zich heeft, als: Zijne ouders te eeren is geboden. Zijnen meerderen te gehoorzamen is plicht.

60. De deelwoorden: beschaafd, geleerd, verkwikkend, versterkend hebben als bijv. nw. trappen van vergelijking. Geef er eenige andere.

VLIJF EN TWINTIGSTE LES: HET BIJWOORD.

1. Wat zijn bijwoorden? Kan een bijwoord ook dienen als bepaling van eene uitdrukking, van een zelfstandig nw., van een telwoord, van een betrekkingwoord, van een' heelen bijzin? bijv. Zelfs toen hij van zijne schuld overtuigd was, bleef hij nog ontkennen.

2. Wat verstaat ge door eene bijwoordelijke uitdrukking? Geef er zes.

3. Kent ge wel acht soorten van bijwoorden? Voorbeelden.

4. Op welke vragen kunnen de bijwoorden van plaats ant-

woorden? Bezig heinde en ver, van hier, van daar in kleine volzinnen.

5. Idem de bijwoorden van tijd? Bezig terwijl, mettertijd, ondertusschen in kleine volzinnen.

6. Kunt ge ook herhalingsgetallen als bijwoorden van tijd bezigen, bv. andermaal, driemaal, menigmaal?

7. Welke bijwoorden vooral hebben trappen van vergelijking? Hebben sommige bijwoorden van graad ook trapvormen? En: ver, en laat? Bestaan er ook onregelmatige trapvormen?

8. Noem 10 bijwoorden van graad, wat drukken zij uit? Bezig veel, weinig, genoeg, half als bijwoorden van graad.

9. De bijwoorden van modaliteit (voorstellingswijze) zijn bevestigend, ontkennend, vragend, twijfelend, wenschend, gebiedend. Bewijs dit door voorbeelden, en verklaar verder den aard dezer bijwoorden. In hoeverre komen zij in dienst overeen met de wijzen der werkwoorden?

10. Zeg iets over de voornw. bijwoorden, en toon door voorbeelden aan, dat zij den dienst kunnen verrichten van *a.* aanwijzende voornaamw.; *b.* persoonlijke voornw.; *c.* vragende voornw.; *d.* betrekkelijke voornw.; *e.* onbepaalde voornw.

11. Wat noemt men wel voegwoordelijke bijwoorden, en geef er eenige. Bezig als zoodanig: ook, bovendien (aaneenschakelend); integendeel, echter, evenwel (tegenstellend); immers, toch (redengevend); dus, bijgevolg, daarom (gevolgtrekkend).

12. Tevergeefs, alleen, samen, eindelijk, beurtelings, in ernst, in toorn, in haast, in 't openbaar zijn bijwoorden en bijwoordelijke uitdrukkingen van omstandigheid. Bezig ze in kleine volzinnen, en verklaar den naam dezer soort.

13. Bezig: desnoods, desgevorderd, desgevraagd in kleine volzinnen; welke bijwoorden zijn het?

14. Idem, dienaangaande, hieromtrent, dienvolgens.

15. Zijn er ook bijwoorden van reden, oorzaak of grond? Enkele voorbeelden?

ZES EN TWINTIGSTE LES: HET VOORZETSEL.

1. Bezig de partikels (rededeeltjes): aan, bij, door, in, na, om, op, uit, voor, achter, onder, over, sedert, sinds, tegen, boven, binnen, buiten, beneden in kleine volzinnen, telkens eerst als bijwoord en dan als voorzetsel, bijv.: De boot is aan. Steek de kachel aan. De plaat hangt aan den wand. Hij is aan den avond des levens. Zeg nu, wat een voorzetsel is.

2. Welke voorzetsels komen in beteekenis overeen met de bijwoorden: mede, toe, af? Voorbeelden.

3. Kunnen ook twee voorzetsels naast elkaar vóór een naamwoord staan? Denk bijv. aan: Zij daalden af tot in den kelder. Is het nu ook goed te zeggen: Wij zijn van af Maandag op reis?

4. Noem zelfst. nw., die als voorzetsels gebezigd worden en wel in verbogen en onverbogen vorm. Bezig in uitdrukkingen als voorzetsel: trots, spijt, ondanks; wegens, tijdens, krachtens.

5. Noem tegenwoordige deelwoorden, die 'tzij met, 'tzij zonder s, tot voorzetsel zijn geworden. Bezig in uitdrukkingen of kleine volzinnen: staande, hangende, niettegenstaande, gedurende, nopens, volgens.

6. Bezig evenzoo in kleine volzinnen of in zegswijzen de volgende uitdrukkingen als voorzetsel: in spijt van, ten spijt van, in weerwil van, uit hoofde van, ten gevolge van, uit kracht van, van wege, in naam van, uit naam van, op naam van, ten aanzien van, ter zake van, naar gelang van.

7. Welke naamval volgt in den regel op het voorzetsel, of welchen naamval regeert het voorzetsel? Geef een tiental voorbeelden, dat een voorzetsel den 3^{en} naamval eischt, als: onder eede, bij monde, enz.

8. Zijn er nog voorzetsels, die wel eens achter (in plaats van vóór) hun begripswoord staan? Denk eens aan langs. En hoe te verklaren: Ik steek de zee in. Hij liep den dijk over? Is hier de zee, den dijk dan lijdend voorwerp bij het w.w.?

9. Bezig behalve zóó, dat er een naamwoord in den eersten, den derden, den vierden naamval achter komt. Telkens twee voorbeelden. Zoudt gij het nu voegwoord of voorzetsel heeten? Kan behalve ook voorzetsel zijn?

10. Bewijs uit zes voorbeelden, dat een voorzetsel eene betrekking kan uitdrukken tusschen twee werkingen.

11. Geef zes voorbeelden, waaruit blijkt, dat een voorzetsel eene betrekking kan uitdrukken tusschen een begrip en eene gedachte, bv. Hij vertrouwt op wat gij zegt. Hoe komt dit zoo?

12. Bewijs door voorbeelden, dat het voorzetsel te eene betrekking van plaats (rust, richting) kan uitdrukken; ook eene van tijd; ook eene van middel, bijv. Ik woon te A. Ik breng de kinderen te bed. Hij ontwaakte te middernacht. Zij kwam te voet; — te vuur, te zwaard.

13. Bewijs door voorbeelden, dat bij eene betrekking van plaats, van tijd, van middel of oorzaak kan uitdrukken.

14. Idem, dat in kan uitdrukken eene betrekking van plaats, van tijd, van omstandigheid (bv. in vrede leven).

15. En bewijs, dat betrekkingen van plaats en tijd kunnen uitgedrukt worden door het voorzetsel: over, voor, na, om, tot, aan. Welke van deze voorzetsels kan nog eene andere betrekking uitdrukken?

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES: HET VOEGWOORD.

1. Wat verstaat ge door voegwoorden? Wat beteekent de term voegwoord? Dienen de voegwoorden dan enkel tot verbinding? Noem een paar voegwoorden, die enkel verbinden, en hoe noemt men deze wel?

2. Maak eens duidelijk, dat en een voegwoord is in: De vogels vliegen in de lucht, **en** de visschen zwemmen in het water. Evenzoo voor indien in: **Indien** gij uw best doet, kunt gij nog wel slagen.

3. Kunnen de voegwoorden ook zinsleden of woorden verbinden. Maak dit uit voorbeelden duidelijk voor: en, maar, of, als, zoowel als, noch.

4. Bezig in kleine volzinnen: en bovendien, en daarenboven, deels . . . . (en) deels.

5. Waarom wordt noch wel ontkennend voegwoord van aanschakeling genoemd?

6. Bezig niet alleen . . . . maar ook in een paar voorbeelden.

7. Bezig in kleine volzinnen: en echter, en toch, en desniettemin.

8. Idem: en dus, en derhalve, en bijgevolg; en daartoe, en te dien einde.

9. Bezig in kleine volzinnen: tot(dat), van(dat), nadat, voor(dat).

10. Evenzoo: eer(dat), hoe(dat), hoe(of), nu(dat).

11. Bezig het voegwoord dan in de beteekenis van maar; ook als inleidend een' zin van vergelijking.

12. Bezig het voegwoord als als aanduidend: *a.* een' tijd, *b.* eene voorwaarde, *c.* eene vergelijking, *d.* eene verklaring.

13. Geef eens drie volzinnen, waarin tenzij goed gebezigd is.

14. Kunt ge wijl ook bezigen in de beteekenis van dewijl? Ook in die van terwijl¹⁾.

15. Gebruik zoo (= indien) en zoo (= zooals), elk in twee kleine volzinnen.

16. Bezig het partikel voor als voegwoord. Kunt gij het ook als voorzetsel en ook als bijwoord gebruiken. Idem sedert?

17. Bezig in kleine volzinnen: ofschoon, alsof, vermits, aangezien.

18. Het voegwoord dat kan beteekenen opdat en zoodat. Bewijs dit uit voorbeelden. Is dat in dit geval nog grammatisch voegwoord?

19. Wat is de oudste vorm van het nevenschikkend voegw. of? Zijn er in de taal nog sporen van dien ouderen vorm?

20. Beantwoord dezelfde vragen voor het nevenschikkende en.

---

¹⁾ Zie De Avondstond, door Jan van Beers. Een Bloemkrans, blz. 47.

ACHT EN TWINTIGSTE LES: HET TUSSCHENWERPSEL.

1. Wat zijn tusschenwerpsels, en wat bedoelt men met dezen term?
2. Is een tusschenwerpsel ook een lid van den volzin?
3. Welke soorten van gevoel kunnen zij zoo al uitdrukken?
4. Noem klanknabootsingen, en waartoe dienen deze tusschenwerpsels?
5. Kunt ge andere rededeelen, als: nu, zoo, wat, wel ook als tusschenwerpsels bezigen?
6. Kunnen zelfs volzinnen den dienst van tusschenwerpsel verrichten?

VIJFDE HOOFDSTUK.

LEER VAN DEN VOLZIN.

NEGEN EN TWINTIGSTE LES: NADERE BESCHOUWING VAN DEN ENKELVOUDIGEN VOLZIN.

a. Het Onderwerp.

1. Wat blijkt u uit volzinnen, als:

De smid smeedt een hoefijzer,
Het huis wordt geverfd,

 ten opzichte van het onderwerp? Hebben dergelijke zinnen (naar hunne beteekenis) ook eenen afzonderlijken naam?
2. Beschouw in hunne volgorde de volzinnen:
  - a. Een haas werd door den jager geschoten,
Er werd een haas door den jager geschoten,
Er werd een haas geschoten,
Er werd geschoten,
 en vergelijk ze met zinnen: als:
  - b. Er werd gelachen,
Er werd gepraat,

Daar wordt gedanst,
Hier wordt getreurd.

Welke verschillen en welke overeenkomst bespeurt ge?

3. Wat wil men uitdrukken met zinnen als onder *b.* van vraag 2? Zijn ze op zich zelf goed te keuren?

4. Hoe ontleedt ge zinnen, als: Er wordt gelachen. Er werd gepraat. Daar wordt gedanst. Hier wordt getreurd?

5. Hoe verklaart ge zinnen, als: Het regent, het hagelt, het sneeuwt, het is koud, het is warm, het is vuil? Waarom bezigt de taal hier het als onderwerp? En hoe is de ontleding van deze en dergelijke zinnen?

6. Hoe is de ontleding van zinnen, als: Het faalt hem aan moed. Het ontbreekt hem aan geld? Is in deze zinnen geen strijd tusschen vorm en beteekenis?

7. Hoe vat ge zinnen op, als: Mij hongert, mij huivert, mij duizelt, en hoe is de ontleding er van?

8. En hoe is de ontleding van: Het lust mij, het walgt mij, het ergert mij, het wondert mij, het dunkt mij?

9. Welk zou het onderwerp der gedachte zijn in zinnen, als: Het gaat goed met hem. Hoe staat het met de zaken? Het is uit tusschen hen? Welk is hier het onderwerp naar den vorm?

b. Het naamw. deel van het gezegde (praedicaat).

10. Het werkwoord zijn kan op zich zelf een gezegde vormen, als:

Ik ben. God is. Poëzie is overal.

Hij is in de stad. Het boek is hier.

Het was op den 1^{en} April.

Omschrijf de beteekenis van het begripswerkwoord zijn in deze voorbeelden.

11. Geef evenzoo voorbeelden en verklaringen voor: blijven, schijnen, heeten, worden, lijken, gelijken, blijken, als begripswerkwoorden gebezigd.

12. De beteekenis van de in vraag 10 en 11 genoemde werkwoorden kan ook zóó onbeduidend zijn, dat er aanvulling noodig is, als: De kraai is een vogel. De arbeid is zwaar. De

maan is wassende. Dat is studeeren. Dit boek is het uwe. Ik ben het. Hoe heeten nu de beide deelen van het gezegde? Ook ziet ge, dat het naamw. deel van het gezegde tot verschillende rededeelen kan behooren; verklaar dit nader.

13. Bezig eveneens de overige koppelwerkwoorden, en tracht er verschillende praedicaten bij te vinden.

14. Wat blijkt uit de zinnen, als: De kans staat schoon. De voorraad raakt uitgeput. De winst ging verloren. Hij ligt daar begraven. Hij ziet bleek. De wanden zien zwart van 't rooken. De studie viel zwaar. De schuit raakte los. Het touw zit in de war. Hoe ontleedt ge deze zinnen?

15. Geef voorbeelden, waaruit blijkt, dat het naamw. deel van het gezegde in geslacht, getal en naamval met het onderwerp overeenkomt. Van elk geval drie.

VOORBEELDEN. Herinnering is de vriendinne van den brave,
zij is eene harpij voor den booze, zij is de
zuster der wroeging. (CONSCIENCE.)
Voorzichtigheid is de moeder der wijsheid.
De toorn is de vader van vele ondeugden.
Muziek is de zuster der poëzie.
Rozen zijn fraaie bloemen.

16. En wat blijkt u, in verband met opgave 15, uit zinnen, als:

- a. De kameel is het schip der woestijn.
De vader is het hoofd van het gezin.
De lelie is het beeld der reinheid.
Geld is de ziel van den handel.
- b. Grijsze haren zijn de kroon des ouderdoms.
Brave kinderen zijn de vreugde der ouders.
Deze huizen werden eene prooi der vlammen.
De mieren zijn een nijver volkje.
- c. Ik ben me zelve niet.
Als ik hem was, deed ik het.
Geef den keizer, wat des keizers is.
Hij is blootshoofds.
Ik ben van plan. Hij is van adel.

17. Ziet ge ook een koppelwerkwoord in zinnen, als: De kachel is aan. De school is uit. Het gevaar is voorbij. De koek is op. Evenzoo in: Dat is zoo. Het is niet anders?

18. Geef 10 voorbeelden, dat het naamw. deel van het gezegde eene bepaling bij zich heeft in den 2^{en} nvl., als:

Dit is de hond des buurmans.

De grijsaard was der dagen zat.

OPMERKING. De bepaling „der dagen” vormt eene noodzakelijke aanvulling en heet oorzakelijk voorwerp.

19. Geef evenzoo 10 voorbeelden, dat bij het naamwoordelijk deel van het gezegde eene bepaling in den 3^{en} naamval voorkomt, als:

Gij zijt ons welkom.

Hij was zijnen ouders gehoorzaam.

Wees uwen weldoeners dankbaar.

20. Evenzoo 10 voorbeelden, dat bij het naamw. deel van het gezegde eene bepaling in den 4^{en} naamval voorkomt, als:

Onze gids was het spoor bijster.

Ik ben mijn boek kwijt.

21. Hoe ontleeft ge volzinnen, als:

Die bank is eenen meter lang.

Die toren is zestig meter hoog.

Die balk is eenen voet dik.

Een goed begin is eenen daalder waard.

Die koffer is twintig K.G. zwaar.

Die eik is twee eeuwen oud, enz.

22. Wat valt u in 't oog bij 't ontleden van zinnen, als:

Uwe zuster is tien jaar.

Deze weg is tien K.M.

Deze heer is van Amsterdam.

De olifant is het grootste der viervoetige dieren.

23. Noem het gezegde in elk der volgende volzinnen:

Het is regenachtig. Het is koud. Het is morsig in de straten. Mij walgt. Mij duizelt. Het regent. Het sneeuwt. Het ontbreekt hem aan moed. Het faalt hem aan kracht. De hemel bleef betrokken. Ik zal uw vriend zijn. Ik zal uw vriend blijven. Mijne

ouders zijn mijne beste vrienden. Hij schijnt ongelukkig te zijn. De kolibrie is de kleinste vogel. Minerva was de godin der wijsheid. Een kalf wordt eene koe. Wees bescheiden! Nog guurder zijn de nachten! Zijn gedrag valt te prijzen. Het kind is in de rust. De arbeiders zijn aan het werk. Die man was blootshoofds. Ze zijn goedsmoeds. Wees u zelf! Ik ben me zelf niet.

24. Hoe ontleedt ge volzinnen, als:

Er werd gelachen. Er valt regen. Hier mag niet geroookt worden. Er waren er velen. Daar wordt weer gepraat. Mij dorst. Mij hongert. Verblijf met achting uw dienstwillige dienaar. Wees getroost in 't zwaarste lijden. Het regent fijne droppels. Het regent weldaden. U hongert. Hem duizelde. Bij dien dominee sneeuwt het altijd bloempjes. (ROFGIETER). Het mangelde aan geld. Het is morgen een feestdag. Het scheelt hem in het hoofd. Het faalt hem aan moed. Het ontbreekt hem aan geld.

25. Redekundig te ontleden (mondeling):

Ik ben mijn boek kwijt. Onze gids was het spoor bijster. Zij zijn het Fransch niet machtig. Deze plank is eenen duim dik. Ik ben het werken gewoon. Het volk was de onderdrukking moe. Een goed begin is eenen daalder waard. De flesch was vol inkt. De wilde buffel werd den tijger gewaar. Ik ben u die som nog schuldig. Zij zijn des doods schuldig. De reizigers waren hun leven niet zeker. Deze toren is honderd meter hoog. Dit pakket is vijf kilo zwaar. De ketting was tien meter lang. Uw bezoek is ons aangenaam. Nu wordt mij alles duidelijk. Hannibal bleef zijnen eed getrouw. Uw ongeluk is mij leed. De dichtkunst is hem aangeboren.

c. De Aanvullingen en de Bepalingen.

26. Sommige transitieven kunnen wederkeerend gebezigd worden, als: zich kleeden, zich wasschen, zich reinigen, zich wonden, zich benadeelen, zich verbeteren, enz. Bezig deze werkwoorden in kleine volzinnen, en ontleed deze.

27. Wezenlijk reflexieve werkwoorden, als: zich schamen, zich bezinnen, zich vergissen, zich ontfermen, zich inbeelden, zich aanmatigen worden niet als transitieven

beschouwd. Bezig ook deze werkwoorden in kleine volzinnen, en ontleed deze.

28. Onderstreep in de volgende volzinnen de lijdende voorwerpen:

Hij verblijdt zijne ouders. Hij verblijdt zich nu reeds in die hoop. Gij bedriegt u. Die koopman wilde ons bedriegen. De meid wascht het kind. De jongen wascht zijne handen. Wij wasschen ons meermalen per dag. De leugenaar schaamde zich. Waarom vergist ge u toch telkens? De dame kleedt zich voor het bal. Annaatje kleedt hare pop. Kleedt gij u nu al? De Main stort zich in den Rijn. Wij vermaakten ons zeer. De goochelaar vermaakte het geheele gezelschap. Zij storen zich aan niemand. Wij verheugen ons in uw geluk. De jongen gaf zich alle moeite. Wij veroorloven ons deze vraag.

29. Vindt ge onder de volgende volzinnen ook foutieve zinnen?

Dat zegt zich niet. Deze vrienden zien zich alle dagen. Tot straks, wij zien ons nog in de sociëteit. Deze dichter verliest zich met zijne verbeelding in het oneindige. De rivier verliest zich met hare tuimelende golven in den schoot des Oceaans. Een jong kind ontwikkelt zich bij den dag, net als eene bloem. Zij bepalen zich tot het noodzakelijke. Mijn vriend bevindt zich in de binnenlanden van Java. De nachtegaal liet zich hooren. De ijzel kleeft zich aan hun lompen. (TOLLENS). Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten. (TOLLENS). In 't midden van de helden stak 't prinslijk hoofd zich uit. (BILDERDIJK). De brief heeft zich reeds gevonden. Dat verkoopt zich duur. Kennis verkrijgt zich enkel door gezette studie.

30. Wat valt u in 't oog bij 't omzetten (in den lijdenden vorm) van volzinnen, waarin: gehoorzamen, baten en schadden het gezegde vormen?

31. Zet om in den lijdenden vorm:

Wij gehoorzamen onzen ouders. Zijne uitvluchten baatten hem niet. Sterke dranken schaden de gezondheid. Hij diende ons eerlijk en trouw. Wij volgen u op den voet. De menigte juichte den koning toe. Ik heb hem op den trein gezien. De kroonprins

zal zijnen vader opvolgen. Het onweer nadert de stad. Ik verzoek u plaats te nemen.

32. Hoe is de ontleding van volzinnen, als:

Gij leeft hier een eenzaam leven. Hij streed den laatsten strijd. Hij gaat zijnen gang. Dat werk gaat den slakkengang. Gij gaat den kreeftengang. Hij slaapt den eeuwigen slaap. Hij stierf den heldendood. Zij schreide heete tranen. Alles ademt rust en vrede. Hij loopt zijne schoenen scheef. Hij staart zijne oogen blind. Hij valt zich een ongeluk.

33. Wat zoudt ge schrijven:

Hij vereert hem als zijn leermeester,
Hij beschouwt zich als de weldoener dier familie,

of:

Hij vereert hem als zijnen leermeester,
Hij beschouwt zich als den weldoener dier familie?

En wat te schrijven:

Hij schaamt zich als de bewerker van die ramp,

of:

Hij schaamt zich als den bewerker van die ramp?

34. De werkwoorden: heeten, noemen, achten, rekenen, schatten, bevinden, vinden, maken, prijzen, wanen, zijn overgankelijk en kunnen eene bepaling van gesteldheid bij het lijdend voorwerp hebben, als:

Ik heet dat een gelukkig verschijnsel.

Ik heet dat onmogelijk.

Ik heet dat werken.

Schrijf ook dergelijke voorbeelden bij de overige werkwoorden, en ontleed er negen mondeling.

35. De bepaling van gesteldheid kan voorafgegaan worden door voor, tot, als bij de werkwoorden: verklaren, benoemen, schelden, doodverven, aanstellen, beschouwen, aanzien. Bewijs dit met voorbeelden.

36. Ontleed rede- en taalkundig de cursieven in de volgende volzinnen:

Ik acht *u gelukkig*. Zij prijzen *hem zalig*. Wij noemen *dit overantwoordelijk*. Zij vinden *uw gedrag berispelijk*. Het spel

zal u *ongelukkig* maken. Zij achtten zich *verongelikt*. Wij noemen dit werk *zwaar*. Dat noem ik *volhouden*. Dit geld acht ik *verloren*. Ik heet dat *bedriegen*. Hij schold hem voor *bedrieger*. Mem verklaarde hem tot *vijand* des vaderlands. De burgemeester stelde hem aan tot *veldwachter*. Men doodverft hem als *uwen opvolger*. Wij beschouwen dit als *onmogelijk*.

37. Zet de volzinnen van vraag 36 om (in den lijdenden vorm), en ontleed mondeling nog deze zinnen:

Ik noem dezen man mijnen weldoener. Deze man wordt door mij mijn weldoener genoemd. Ik heet deze daad verraderlijk. Deze daad wordt door mij verraderlijk genoemd. Zij vindt deze stoffen fraai. Deze stoffen worden door haar fraai gevonden. De koning benoemde hem tot minister. Hij werd door den koning tot minister benoemd.

38. Schrijf of zoek in uw letterkundig leesboek een zestal zinnen, waarin bijstellingen voorkomen in verschillenden naamval. Komt de bijstelling nog in den tweeden naamval voor?

39. Geef een 25tal voorbeelden van soortbepalingen. Staat deze bepaling weleens achter den eigennaam?

40. Komt de bijstelling altijd in geslacht en getal overeen met het hoofdwoord? Wat dunkt u in dit opzicht van zinnen, als: De Noormannen, die schrik der Christenheid, waren tevens vijanden der beschaving. Sluis, de laatste schuilplaats der Hoekschen, werd eindelijk ingenomen. De mensch, het meesterstuk der schepping, onteert zich soms in eigen oogen. Geef ook 10 dergelijke voorbeelden.

41. Komt de soortbepaling altijd in geslacht en getal overeen met het eigen zelfst. nw.? Wat dunkt u in dit opzicht van uitdrukkingen, als: De stad Parijs, de provincie Friesland, de republiek Frankrijk, de rivier de Ebro; de gebroeders Muller, de gezusters Van Anker, de dames Schepër, de heeren Plantijn? enz. Geef ook 15 verschillende voorbeelden.

42. Noem eenige werkwoorden, waarbij nog een pers. voornw. in den 2^{en} naamval voorkomt, als: zich ontfermen, gedenken, enz. Wordt deze 2^e naamval weleens omschreven? En wat leert ge uit samenstellingen, als: desgevraagd, desverkiezende?

43. Als ge weet, dat beginnen in vroeger dagen ook eene aanvulling in den 2^{en} naamval vereischte, kunt ge dan de ontleding verklaren van: Ik ben mijn werk begonnen? Evenzoo voor vergeten: Ik ben die taal vergeten?

44. Bezig bij de volgende werkwoorden of werkwoordelijke uitdrukkingen eene aanvulling in den 3^{en} naamval (belanghebbend voorwerp), in kleine volzinnen:

behagen, bevallen, lusten, smaken, believen, baten, mishagen, walgen, smarten, berouwen, verdrieten, behooren, toebehooren, ontbreken, mangelen, schelen, falen, danken, blijken, toeschijnen, schijnen, voorkomen, gelijken, slachten, gelukken, mislukken, schaden, gehoorzamen, schikken, vlijen, voegen, betamen, passen, behooren, invallen, heugen; — te hulp komen, te hulp ijlen, ten deel vallen, voor den geest staan, bijstand bieden, vrij staan, goed staan, afbreuk doen, te pas komen, dank weten.

45. Hoe is de ontleding van volzinnen, als:

Hij is den berg opgeklommen. Hij is den stoel afgesprongen. Hij trad de kamer binnen. De jongen liep de school uit. Zij ging de brug over. De koetsier reed de poort uit. Hij sprong de sloot over?

d. Nevenschikking.

46. Wat verstaat men door nevenschikking in den enkelvoudigen volzin? Welke leden kunnen nevenschikking voorkomen? Waardoor worden de nevenschikkinge leden verbonden?

47. Welke betrekking kan bestaan tusschen de nevenschikkinge leden? Welke voegwoorden doen dienst bij aaneenschakeling, welke bij tegenstelling?

48. Zoek in uw leesboek (of maak er zelf) een tiental enkelvoudige volzinnen, waarvan de verschillende nevenschikkinge leden verbonden zijn door de voegwoorden: en, noch, niet alleen . . . . maar ook, alsmede, zoowel als; — maar, of.

49. Wordt bij aaneenschakeling nevenschikking (voegwoord en) dit voegwoord voor elk der nevenschikkinge leden wel altijd uitgedrukt? Waar vindt het voegwoord dan meestal eene plaats?

50. Komt het wel voor, dat het voegwoord en, noch, of voor elk der nevenschikkinge leden wordt uitgedrukt? En worden die leden ook weleens paarsgewijze verbonden? Voorbeelden?

51. Nevenschikking bestaat dan, als twee of meer gelijksoortige leden in dezelfde betrekking staan tot één gemeenschap-pelijk lid. Vindt ge nu ook nevenschikking in zinnen, als: De trouwe hond des buurmans waakt. De knaap bezat een fraai gouden horloge. De meisjes droegen witte gazen sluiers. Mijne beide kinderen gaan op reis. Een fraai gevlekte patrijshond sprong uit het kreupelhout. Dit is nu de eerste schoone lentedag. Reeds in uwe jeugd moet gij ijverig studeeren. Geef mij die witte zijden das. Ik kocht een paar fijne zijden handschoenen?

52. Van nevengeschikte zinsleden wordt ter wille der bondigheid en sierlijkheid het bestanddeel, dat zij gemeen hebben, in den regel maar eenmaal uitgedrukt, en wel in het laatste lid. Het gemeenschappelijk bestanddeel kan dan het tweede lid van eene samenstelling of een min of meer zelfstandig achtervoegsel zijn, als: Huis- en rijtuigschilder. Op- en aanmerkingen. Voor- en najaar. Stijl- en taal oefeningen. Voor- en achterhoede. — Kinder- en ouderloos, regen- en sneeuwachtig, reuk- en smaakloos, rek- en smeedbaar, geel- en groenachtig.

Geef ook van beide gevallen eenige voorbeelden.

53. Wat dunkt u van uitdrukkingen, als: Hij is laarzen- en schoenmaker; deze professor onderwijst sterren- en wiskunde; dit is eene pannen- en steenbakkerij; dit boek handelt over volken- en landkunde?

54. En is het goed te zeggen: Zij zaten op vouw- en andere stoelen, dit boekje bevat stijl- en taalkundige lessen, zij geven les in vrije- en orde oefeningen? En wat dunkt u van uitdrukkingen, als: Zij munten uit door spaar-zorg-, deugd- en gehoorzaamheid. Wij bezochten: Hol- Ier-, Schot-, Enge- en Duitschland?

e. De Ellips in den enkelvoudigen volzin.

55. Wanneer heet een enkelvoudige volzin elliptisch of onvolledig, en welk bestanddeel ontbreekt gewoonlijk in den elliptischen enkelv. volzin?

56. Hoe handelt men bij 't ontleden met deze soort van volzinnen?

57. Maak de volgende elliptische volzinnen volledig:

God dank! Heil den overwinnaar! Vrijheid, blijheid. Hij wil naar de kermis! Welkom hier! 't Eerste gewin, kattengespin! Na regen, zonneschijn! Zij aan het loopen! Wij aan het lachen! Foei, wat slechte letters! Geen roosje zonder doornen! Geen goud zonder schuim. Hoe kinderlijk! Stil! Bedaard! Een rein geweten, een groote schat. Schipper, het roer recht! Kinderen, in de rij! Jongens, de handen op! Wat domme vraag! Ik u bedroeven! Wij hem genade vragen! Een dierenbeul, een menschenplager! Kinderen, naar buiten, de eerste dagen van Mei! Vooruit! 't Oog omhoog! Goeden morgen! Geluk met de winst!

58. Wordt de elliptische zin alleen in de schrijftaal gebezigd, zoodat de ellips (= uitlating, verzwijging) enkel eene uitvinding is van schrijvers en dichters?

59. Wanneer bezigt men dan dergelijke zinnen, d. i. noem eenige gevallen?

60. Zijn zinnen, als: ja, neen, ook als elliptisch te beschouwen? Waarom noemt men ze wel onontwikkelde zinnen?

61. Zijn zinnen, die als antwoord dienen op eene vraag, als: Waar gaat gij heen? Antwoord: Naar huis. — ook als elliptisch te beschouwen?

62. Is het goed zinnen, als: Soldaten, houdt moed! Kinderen, weest gehoorzaam. Jan, luister eens, d. i. zinnen, waarin de gebiedende wijs is gebruikt, ook als elliptisch te beschouwen?

63. En wat dunkt u in dit opzicht van zinnen, als: Soldaten, moed houden! Kinderen, gehoorzaam zijn! Jongens, opletten! — waarin de onbepaalde wijs den dienst van eene gebiedende wijs verricht?

64. Of zijn zinnen, waarin het verleden deelwoord den dienst der gebiedende wijs verricht, elliptisch, als: Soldaten, moed gehouden! Kinderen, opgelet! Mannen, den moed niet opgegeven.

OPMERKING. De zinnen in vraag 63 en 64 zijn eigenlijk elliptisch. Zoo onder 63: *Soldaten, gij moet moed houden! Kinderen, gij zult gehoor-*

zaam zijn! Jongens, gij moet opletten. Bij die onder 64 is worde uitgelaten, als: Soldaten, moed worde gehouden! Kinderen, er worde opgelet! Mannen, de moed worde niet opgegeven! Dat men in dit geval den 4en naamval hoort, als: Den moed niet opgegeven! den leeftocht het scheepshol uitgedragen! den vijand aangevallen! enz. is te verklaren uit het streven naar nadruk en klem bij den spreker, daar het een bevel geldt; zoo ging men het verleden deelwoord bezigen met de kracht van de gebiedende wijs.

65. Zoek in uw leesboek eenige elliptische volzinnen, en geef er ook eenige, die ge in de spreektaal weleens hebt opgemerkt.

DERTIGSTE LES: DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

1. Zeg nog eens, wat ge verstaat door eenen enkelvoudigen volzin? Is: *Jan en Piet spelen* ook een enkelvoudige volzin?

2. Waarom noemt ge zinnen, als de volgende, samengesteld:

1. *De storm loeit, en de regen klettert.* 2. *Een struis kan niet vliegen, doch hij kan des te sneller loopen.* 3. *Deze ekster kan niet vliegen, want men heeft haar gekortwiekt.*

4. *Deze leerlingen doen hunnen plicht niet, (en) zij worden daarom gestraft.*

Wat beteekent het woord samengesteld, ook als gij het vergelijkt met den term enkelvoudig? — Hoe heeten de enkelvoudige zinnen in betrekking tot het geheel?

3. In welke betrekking staan de leden der samengestelde volzinnen in vraag 2 tot elkander?

4. Als ge bij vraag 2 let op de woordschikking in elk der samenstellende leden, wat valt u dan in 't oog; ook als ge die woordschikking vergelijkt met de leden van de volgende samengestelde volzinnen: De knaap was doodmoe, eer hij de stad bereikt had. Hij kijkt als een jongen, die zijn oortje versnoept heeft. Deze knaap is de eerste van zijne klasse, ofschoon zijn ijver te wenschen overlaat. Het is goed, dat kinderen in hunne jeugd geene weelde kennen. Hij vroeg mij, of ik morgen om twaalf uur bij hem komen wilde.

De eik wil groot zijn, en daarom verheft hij zich boven de andere boomen. Ik ben ongesteld, vandaar dat ik mijne reis nog wat moet uitstellen. Geef of zoek ook 6 dergelijke samengestelde volzinnen.

13. De bijzin kan den dienst verrichten van een zinslid. Welke bijzinnen onderscheidt ge dan?

14. Geef bijzinnen, die den dienst verrichten van: onderwerp, naamw. deel van het gezegde (praedicaat), aanvulling (lijdend, meewerkend of oorzakelijk voorwerp), bijvoeglijke bepaling, bijwoordelijke bepaling.

15. Ziehier verschillende soorten van onderwerpszinnen:

1. *Dat gij ijverig studeert*, verheugt mij.
Het verheugt mij, *dat gij ijverig studeert*.
2. *Of mijn vader zal komen*, is nog niet zeker.
Het is nog onzeker, *of mijn vader komen zal*.
3. *Wie tevreden is*, leeft gelukkig.
Wat waar is, moet eenvoudig zijn.
4. *Hoe het gekomen is*, is niet bekend.
Wanneer wij vertrekken, is nog niet bepaald.
Waarvandaan zij komen, wordt niet medegedeeld.
5. *Eendracht maakt macht*, was de leus der vaderen.
Morgen komt er nog een dag, is de spreuk der luiaards.
6. Er wordt verteld, *dat het schip vergaan is*.
7. Er staat geschreven: *Gij zult niet stelen*.

Geef in plaats van elk dezer volzinnen één of meer andere.

16. Weet ge ook, wanneer men dat en wanneer men of bij onderwerpszinnen als verbindingsmiddel bezigt? Zie boven bij 1 en 2. En wat zijn dit voor rededeelen?

17. Hoe heet het woordje het in de volzinnen bij 1 en 2? En welk rededeel is dit het? Kan een aanw. voornw. hier soms ook dienen? En hoe heet er in volzin 6 en 7?

18. Noem de gezegdezinnen in de volgende voorbeelden:

Hij wordt, wat zijn vader was.

Hij blijft, wat hij is.

Hij is niet, wat hij schijnt.

Wij moeten schijnen, wat we zijn.

Zijne straf was, dat hij thuis moest blijven.

De vraag zal wezen, of hij slagen zal.

Zijne laatste woorden waren: Leef gelukkig!

Hel antwoord der Leidenaars was: Wij zullen ons tot het uiterste verdedigen.

De vraag is, hoe wij het moeten aanleggen.

19. Ziehier verschillende lijdende voorwerpszinnen:

Ik hoor, dat gij uw best doet.

Ik weet nog niet, of hij het gedaan heeft.

„Ik zeg u, wat (’tgeen) ik zelf niet weet,

Wie kan nu raden, hoe ik heet?”

Ik weet niet, wie (of) ’t gedaan heeft.

„ „ „ „ „ van wien hij spreekt.

„ „ „ „ „ wien gij ’t verteld hebt.

„ „ „ „ „ wien gij gezien hebt.

Ik zeg u niet, waar (of) hij geweest is.

„ „ „ „ „ wanneer hij komen zal.

„ „ „ „ „ vanwaar hij komt.

„ „ „ „ „ waarheen hij gaat.

„ „ „ „ „ waarom hij verhuist.

Ik riep hem toe: Wees voorzichtig!

Hij vroeg mij: Waar gaat gij heen?

Let op de verbindingsmiddelen, en geef zelf ook dergelijke voorbeelden.

20. Meewerkende en oorzakelijke voorwerpszinnen vindt ge in de volgende voorbeelden:

Geef eere, wien eere toekomt. Doe wel, die u haten. Wie vergeeft, (dien) zal vergeven worden. Wie het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus. Wie veel kalt, veel ontvalt. Wie den arme geeft, staat een heerlijk loon te wachten. Voor wie van de natuur houdt, is dit landschap een paradijs. Aan wie deze expeditie meegemaakt hebben, zal eene medaille vereerd worden. Voor wie dorst lijden, is één druppel water al verkwikking. Wie dezen roman leest, wordt het duidelijk, dat het een slecht boek is. Kan men het, wie oud wordt, ten kwade duiden, dat hij omzichtig is?

Overtuig hem, dat de studie noodzakelijk is. Hij is er op gesteld, dat gij hem vergiffenis vraagt. Ik ben er niet zeker van,

of hij het gedaan heeft. Ik ben er al te zeker van, dat hij het verteld heeft. Ik ben er benieuwd naar, of wij een' prijs zullen hebben. Hij denkt er over, hoe (of) hij het zal aanleggen. Wees tevreden met wat gij hebt. Velen schamen zich niet voor hetgeen zij misdreven. Uw broeder is er gewoon aan geraakt, dat men hem den lange noemt. Die onderwijzeres haakt er naar, dat het vacantie wordt. Deze knaap bekommert er zich niet om, of hij zal afgewezen worden. Ik ben er zeker van, dat oom zal komen. Daar kunt gij u verzekerd van houden, dat Jan met een' prijs thuis komt. Ik ben nieuwsgierig, of vader tevreden over u zal zijn.

Benoem nu de bijzinnen in bovenstaande voorbeelden, en geef zelf ook 4 voorbeelden van elke soort. Kan de meewerkende voorwerpszin ook in den vorm van een' hoofdzin voorkomen? En de oorzakelijke voorwerpszin?

21. Evenals de onderwerpszinnen, worden de lijdende voorwerpszinnen in den hoofdzin dikwijls aangekondigd door de voornw. het, dit, dat, als:

Ik vraag het u, of dat nu werken is.

Ik hoop het maar, dat hij zal slagen.

Dit weet ik, dat gij mijn vriend zijt.

Dat antwoordde hij, dat gij zelf moet komen.

En waardoor worden de oorzakelijke voorwerpszinnen aangekondigd? Zie de voorbeelden in opgave 20. Geef ook eenige voorbeelden van al deze gevallen.

22. Onderwerpszinnen, gezegdezinnen en voorwerpszinnen kunnen nevensgeschikt zijn en in betrekking van aaneenschakeling of van tegenstelling voorkomen, als: Het is goed, dat gij nu ijverig zijt **en** dat gij het verzuimde tracht in te halen. Hij zeide, dat hij u zoude betalen, **maar** dat gij nog eene maand geduld moest hebben. Geef verder 2 of 3 voorbeelden voor elke soort.

23. Benoem (naar hunnen **dienst**) de bijzinnen in de volgende voorbeelden:

Wie Hildebrand te logeeren vraagt, heeft geen al te lastigen gast aan hem. Zoo waar is het, dat droomen bedrog is. Wie zich te beklagen had over dezen of genen, kwam die klacht

onder den beukeboom bekend maken; wie goede raadslieden zocht, kwam daar; wie plannen vormde voor de toekomst, legde ze daar bloot. „Ik wil geen ruzie maken,” zei de edelmoedige Pieter. „Laat de oogen van het patrijs dicht, kwajongen!” zei Teun de Jager. Hij had er op geroemd, dat hij patrijzen mee zou brengen. Er is ons aan gelegen, dat misdadigers onschadelijk gemaakt worden. Herinner u, wat ge geweest zijt en wie ge door mij geworden zijt. Hij schaamt zich, dat hij de laatste der klas is. Bij eene schipbreuk blijkt wat een man waard is. Wees verzekerd, dat wij uwe belangen zullen behartigen. Gij zult gemakkelijk bemerken, of zij onschuldig zijn. Wij hebben niet, hetgeen gij hebt. Ik ben nieuwsgierig, of mijn oom ook zal komen.

Wat ritselt in 't loover,
Is zefir alleen!

STARING.

Dat Marco daar zijne jonge hersenen voor duizelen zou behoeden, was nauwelijks te verwachten.

Bij haar wordt mee ten slot gehoord,

„Wat ge aanvangt duur' tot d'avond voort!”¹⁾

Vraag mij niet, hoe de straatjongen gekleed is! Ziet ge het niet, dat het beest (schaap) der wereld lang is afgestorven en niet dan een' rustigen ouderdom begeert. „Mag ik het haas dragen, Teun?” vroeg een kleine jongen. Eene zekere manier om kinderen ongelukkig te maken is, dat men al hunne begeerten inwilligt. Wees wat gij schijnt en durf schijnen, wat gij zijt. De verloren zoon zeide: „Vader, ik ben niet waardig, dat ik uw zoon genoemd worde.” Deze man weet, wie ons verraden heeft.

Wie braaf wil wezen in den schijn,
Die moet het in de daad ook zijn.

BILDERDIJK.

Gij zijt dan, die Gij zijt. (VONDEL). Op het standbeeld van Isis, de Egyptische godin, stond te lezen: Ik ben alles wat geweest is, wat is en zal zijn.

24. Wat verstaat ge door eenen bijvoeglijken zin? Hoe

1) STARING, Fohi.

heet het zinslid, dat door den bijvoeglijken zin bepaald wordt. Geef eens 5 voorbeelden. Kan ook een heele zin het antecedent zijn?

25. Kan de bijvoeglijke zin ook in den vorm van een' hoofdzin voorkomen? En hoe wordt de bijvoeglijke zin, die den afhankelijken vorm heeft aan zijn antecedent verbonden? Ziet gij ook verschil tusschen de woordjes dat in zinnen als: Het huis, dat daar staat, is fraai. De hoop, dat ik zal slagen, geeft mij moed? En kan een bijv. zin ook door een vragend voornw. ingeleid worden? bijv. De onzekerheid, wie de schuldige was, hield het publiek in spanning. Hoe ontbindt ge hier den volzin?

26. Ook bijvoeglijke zinnen kunnen nevensgeschikt zijn en in betrekking van aaneenschakeling, van tegenstelling, soms van gevolgtrekking voorkomen, als: Het land, waar wij geboren zijn **en** waar onze voorouders woonden, noemen wij ons vaderland. Een leerling, die middelmatig aanleg heeft, **doch** wien het ernst is met zijne studie, kan het ver brengen. Een jonge hond, die pas zijn moeders nest was ontkropen **en** die **duis** niet half volleerd kon heeten in 't blaffen, wilde het geluid van alle dieren nabootsen.

27. Wat zijn bijwoordelijke zinnen, en waartoe dient de gedachte in den bijw. zin uitgedrukt? Hoe wordt de bijw. zin aan den zin, dien hij bepaalt, verbonden? Geschiedt het alleen door voegwoorden?

28. Er zijn twaalf soorten van bijw. zinnen, als:

1. Bijzinnen van **plaats**: waar.
2. " " **tijd**: toen, wanneer, enz.
3. " " **reden**: omdat.
4. " " **doel**: opdat.
5. " " **gevolg** (gevolgtrekking): zoodat.
6. " " **voorwaarde**: indien.
7. " " **veronderstelling**: indien.
8. " " **toegeving** (inwilliging): ofschoon.
9. " " **bepierking**: voor zooverre.
10. " " **vergelijking**: gelijk, als, evenals, zooals.

11. Bijzinnen van **verhouding**: naarmate.

12. " " **omstandigheid**: terwijl.

Bezig de opgegeven voegwoorden in volzinnen, en onderstreep de bijw. zinnen.

29. Benoem (naar hunnen dienst) de bijwoordelijke zinnen in de volgende samengestelde volzinnen.

Als de zon achter de kimmén is weggezónken, kan de badgast zich nauwelijks van het strand losscheuren, **ofschoon de avond hem overvalt**.
KNEPPELHOUT.

Als de Avendzon, het West verguldt,

Is 't hutjen van een' Schat vervuld.

STARING.

Hij dacht den geheelen avond enkel aan den leelijken gevel van zijn huis, **zoodat hij in 't gezelschap zijner vrienden volstrekt geen plezier had**.
THINEUS.

Wanneer eene talrijke groep (apen) in de kruinen der boomen zich gerust aan den slaap heeft overgegeven, dan nadert een groote gestreepte tijger en vlijt zich aan den voet neder.

VAN HOEVELL.

Wat baat de Wijsheid of de Sterkheid,

Indien men geen van beï te werk leit?

VONDEL.

In eene diepe, sombere kloof, met wanden van 1000 voet hoogte, hielden wij stil; want hier was het de vogelberg, en, waar men de oogen ook sloeg, men zag niets anders dan vogels.

Wereldbol.

De plannen varen bij ons te lande altijd nog met de trekshuit; de lijn breekt wel zesmaal, *eer zij hare bestemming bereiken*: eindelijk komen zij er toch.

HILDEBRAND.

Ik schik mij in alles, *mits ik aan alles eenen belachelijken kant mag zoeken*.

IDEM.

De meid maakte eene beweging met het slot, *alsof de heer Bruis nu wel heen had kunnen gaan*.

IDEM.

Schijnt andren wat u krom scheen recht,

Heet niemand daadlijk dom of slecht.

STARING.

*Waar onze Wimpels zweven,
 Ons Vaandel staat geplant,
 Wordt gij steeds aangeheven,
 Gij lied van Nederland!* STARING.

*Breng mij, zachte Eenvoudigheid,
 Waar de stulp uw schreden beidt.* STARING.

De voorkamer had nu zulk een voornaam aanzien gekregen,
dat de ouderwetsche meubels er in 't geheel niet in pasten.

THINEUS.

*Gelijk het rad draait om den as,
 Zoo draaien rustloos zijn gedachten
 Om 't centrum van zijn dierbaar ik.* STARING.

*Wie dan den Winter lastren mag,
 Wij roemen 'tgeen hij doet!* STARING.

*Was hij (Entens, de Watergeus) beroofd van het zijne, hij
 nam het goed van zijnen vijand; had hij koude en ontbering
 geleden, hij zwelgde nu van den voorraad, in de bestormde
 kloosters gevonden; had hij zijne vrienden en zijne bondgenooten
 zien wiegelen aan wipgalg en worgpaal, zijn zwaard maaide in
 de rijen der Spaansche soudeniërs.* SCHIMMEL.

Sommige menschen houden niet op te klagen over de fortuin,
hoewel zij overladen zijn met hare gunsten.

Wij begonnen wijn te drinken en sinaasappelen te eten, *alsof
 het een lauwe avondstond in Juni geweest ware.*

HILDEBRAND.

Prijs nooit den schoonen dag, *voór het avond is.
 Daar het leven een geschenk des Hemels is, zoo is het nood-
 zakelijk een goed gebruik er van te maken.*

*Zoo ver ik reik en staar, waarheen ik wende of keer,
 Ik zie van Rijk geen spoor, geen mast of wimpel meer.*

TOLLENS.

En de eerste spar breekt in, *dat strand en ijskorst kraakt.*

IDEM.

Soms schiet een ijsbeer toe, *voordat zij 't jachtroer grepen.*

IDEM.

De wanden zijn berijpt, *al zien ze zwart van 't rooken.*

IDEM.

Reeds wordt de lamp gespaard, vergeten aan te steken,
Opdat men de olie rekk', die eerlang zal ontbreken. IDEM.

(Zij) vinden minder heul, *hoe meer hun jammren vragen.*

IDEM.

Die (= storm van den twist) blies weer zeekren dag,
Terwijl de middagsprei nog op de tafel lag. STARING.

Haar voor- en achterpooten zijn met touwen aan elkaar gebonden, *zoodat zij (het schaap) allererbarmelijkst hinkt.*

JONATHAN.

Gelijk de handel den krijg bekostigde, zoo voedde de krijg wederkeerig den handel. FRUIN.

Voor zoover de trekschuit aanbelangt, heb ik mijn gevoelen reeds half verraden. HILDEBRAND.

Wij gaan, *waarheen ons God verzelt!*

Zijn arm ontsloot de baan.

STARING.

„*Hoe later op de markt, hoe schooner volk!*” zegt Teun de Jager. HILDEBRAND.

Hoe meer iemand van zich zelve spreekt, hoe minder hij er van houdt naar anderen te luisteren.

Het was reeds de zesde dag van de jacht, en, *schoon Teun menig haas had thuisgebracht,* hij had nog geen enkel patrijs geschoten. HILDEBRAND.

Straks vliegt Laurette naar heur kisten! — zij gaan open —

En wat ontdekt het Kind, *terwijl haar tong verstijft!* —

STARING.

Indien hij 't weêr ontloopt — meen ik hem zóó te streelen,

Dat hij 't de derde reis niet kan.

STARING.

De brug af komt Signor heel deftig aan,

Als was er niets gebeurd!

STARING.

30. De betrekking van **plaats** wordt aangeduid door de voegwoorden: waar, waarheen, vanwaar, totwaar, werwaarts. Bezig deze in zinnen, als: Ik blijf, waar ik ben. Ga, werwaarts uw plicht u roept. Ook door: zoover?

31. De betrekking van **tijd** wordt aangewezen door de voegwoorden: toen, als, wanneer, nu, zoodra, terwijl, voor(dat), tot(dat), eer(dat), sedert(dat), sinds(dat), nadat. Bezig ze in volzinnen, en onderstreep de bijzinnen. Ook door: zoolang(als), zoodra(als), zoo ras(als), zoo vaak(als), zoo dikwijls(als)?

32. De betrekking van **reden** (grond) wordt¹⁾ aangegeven door de voegwoorden: omdat, daar, doordien, doordat, dewijl, wijl, vermits, aangezien, nu, naardien. Dezelfde taak als in vraag 31.

33. Het verband van **gevolg** of **gevolgtrekking** wordt¹⁾ aangeduid door de voegwoorden: weshalve, vandaar dat, zoodat, dat, waarom, waardoor. Geef ook hier voorbeelden.

34. De betrekking van **doel** wordt uitgedrukt door de voegwoorden: opdat, dat, ten einde. Voorbeelden?

35. De betrekking van **voorwaarde** wordt aangewezen door de voegwoorden: indien, als, wanneer, mits, zoo, tenzij. Geef, of zoek van elk geval een voorbeeld.

36. De betrekking van **toegeving** (inwilliging) wordt aangeduid door de voegwoorden: ofschoon, hoewel, alhoewel, hoezeer, niettegenstaande, hetzij...hetzij, in weerwil dat. Voorbeelden?

37. De betrekking van **vergelijking** wordt aangegeven door de voegwoorden: als, evenmin als, evenals, dan. Enkele voorbeelden worden gevraagd. — Evenzoo van 't gebruik der voegwoorden: gelijk, zooals, alsof, naar, die ook wel voegwoorden van wijze heeten.

38. De betrekking van **verhouding** wordt aangewezen door de uitdrukkingen: hoe...hoe, hoe...deste, en door de voegwoorden naarmate (dat), (al)naar (dat), naargelang (dat). Voorbeelden?

---

1) Bij onderschikking.

39. De betrekking van **bepierking** wordt uitgedrukt door de voegwoorden: voor of in zooverre (als), voor zooveel (als), behalve dat, uitgenomen dat, uitgezonderd dat, zonder dat. Geef hier van elk geval één voorbeeld, als: Voorzoover (als) ik dezen heer ken, is hij een rechtschapen man.

VRAGEN. 10. Kan de betrekking tusschen een' bijw. zin en zijn' hoofdzin ook nog uit iets anders blijken dan uit voegwoorden?

20. En hoe wordt de betrekking van veronderstelling anders dan door voegwoorden uitgedrukt? Welke voegwoorden zijn het? Voorbeelden.

30. En bezig het voegwoord terwijl eens als inleidend een' bijzin van omstandigheid.

40. Ook twee of meer gelijksoortige bijwoordelijke zinnen kunnen aaneenschakelend of tegenstellend verbonden voorkomen, dit bleek reeds uit enkele voorbeelden bij vraag 29; zie hier nog drie voorbeelden:

1. Gemis wordt in genot verkeerd,
Als 't Oosten op zijn beurt regeert;
De vorst het grondloos pad bestraat,
En vriendschap weer uit bureu gaat.

STARING: De Winter.

2. Hij ¹⁾ vreez' geen prang van hongersnood,
Schoon wolk en jaargetijde liegen,
Het zaad verstikke in 's aardrijks schoot,
En 't veld zijn' arbeid moog' bedriegen.

BILDERDIJK.

3. Orpheus speelde op zulk eene aangename wijze, dat hij den loop der rivier stuitte, de stormen stilde en de wildste dieren tot zich trok.

OPMERKING. Onder 1 vindt ge drie bijw. bijzinnen van tijd, onder 2 drie bijw. bijzinnen van inwilliging, onder 3 twee bijw.

---

1) De weldadige.

bijzinnen van gevolg, aaneenschakelend verbonden. Zoek, of geef ook een vijftal voorbeelden.

41. De bijzinnen, die in een' samengestelden volzin voorkomen, kunnen van verschillenden rang zijn; soms hangen ze onmiddellijk af van den hoofdzin of van één zijner leden, en dan heeten ze van den 1^{en} rang. Een bijzin, die weer afhangt van een' of anderen bijzin van den 1^{en} rang (of van één zijner leden), heet bijzin van den 2^{en} rang; de bijzinnen van den 3^{en} rang hangen weer af van die van den 2^{en} rang, enz. Zoo vindt men in den volzin: God zegt: Eer uwe ouders, opdat het u welga, twee bijzinnen, één' van den 1^{en} en één' van den 2^{en} rang. — Zoek in uw leesboek ook eenige voorbeelden.

42. Benoem (naar hunnen dienst) de enkelvoudige zinnen, alsmede het zinsverband, in het volgende stukje:

Het is reeds vele jaren geleden, *dat* ik zelf in dit doolhof van gangen werd rondgeleid. *Maar* de ontvangen indruk is nog even levendig, *alsof* het eerst voor weinige dagen had plaats gehad. Het was in den zomer van 1829. Ik was toen nog zeer jong. Met een' kleinen ransel op den rug doorwandelde ik gedurende eenige weken met een mijner broeders een gedeelte onzer toenmalige zuidelijke provinciën. *Toen* wij te Maastricht waren aangekomen, richtten wij onze schreden terstond naar den St.-Pietersberg. Een gids vergezelde ons. *Zoodra* wij aan den ingang gekomen waren, waardoor men thans gewoonlijk de bezoekers binnenleidt en die zich tegenover het dorpje St. Pieter bevindt, ontstak hij eene fakkel en ging ons voor. Eene kille lucht kwam ons te gemoet, *zoals* men in den zomer ontwaart, *als* men eenen kelder binnentreedt. Aanvankelijk onduidelijk, *maar* allengs duidelijker, *naarmate* zich onze oogen aan de gebrekkige verlichting gewenden, vertoonden zich aan onze oogen hooge gewelven met loodrechte wanden, waarop de fakkel een telkens veranderend schijnsel wierp, *al naar gelang* de gids onze aandacht vestigde op de namen van vroegere bezoekers, die met houtskool geschreven waren. (Naar P. HARTING.)

43. Dezelfde taak:

D U R E N.

Duren is een schoone stad!
 Maar niet ieder, lieve vrienden,
 Kan haar op zijn landkaart vinden,
 Schoon hij ook in menig blad
 Heel de kaart der Wereld had!

Duren is een schoone stad!
 Volle beurzen, goede dagen
 Heeft daár ieder maar voor 't vragen,
Die er huis en erve had,
 Ja, een plekje maar bezat.

Duren is een schoone stad!
 Wie zijn vlijt wil zien beloonen!
 Ga er heden nog in wonen,
Of hij zoek' ten minste 't pad,
 Dat hem heenvoert naar die stad

Duren is een schoone stad!
 Maar geen mensch kan haar betreden,
 Die bij onbevleete zeden
 Niet een eerlijk hart bezat —
 En geen fiksche handen had.

J. P. HEIJE.

44. Benoem nog eens (naar hunnen dienst) de verschillende bijzinnen in de volgende opgaven:

- a. Echte vreugde blijft in 't harte,
Schoon de rampspoed u omringt:
 Ze is **als** 't zonlicht, dat zijn glansen
Schuil houdt achter wolkentransen,
Maar door elken nevel dringt.

KLIJN.

- b. Het aantal vederwolkjes begint te vermeerderen, **en, als gij**
de plaats uwer bestemming bereikt, bemerk gij, **dat de hemel**
een witachtig voorkomen heeft.

WINKLER PRINS.

- c. Opeens was het, *alsof er een luchtig windje opstak, dat*
verkwikkend door zijne bezweete haren blies, en toen hij¹⁾ daarop
nog éénen hoogen witten zandheuvel besteeg, zag hij de groote
 zee voor zich.

HILDEBRAND.

- d. Hij¹⁾ was onder hen voor den opgeruimdsten borst van het
 dorp bekend, en *hetzij hij den kinderen en nieuwsgierigen*
knappen wonderlijke jachtleugens diets maakte, hetzij hij de jonge

1) Teun de Jager.

meisjes koude hagelkorrels in den halsdoek vallen liet, of de oude besten met zijne vroolijke invallen opleukerde bij het spinnewiel, altijd scheen het uit zijn hart te komen. IDEM.

- e. Pluk de blanke windekelken,
Lieve, voor uw blonde vlecht,
Eer ze aan d' elzentak verwelken,
Waar hun slingerrank aan hecht!

BEETS.

f. *Het grauwe zwerk moge zich treurig in het water spiegelen, of de zeilen grillig als zoovele zilveren loovers tegen zijn eigen leizwart doen afsteken, stoeiende baren met witte kuif mogen de vlakke een bar en dreigend aanzien geven, altijd voelt zich 's menschen geheime en natuurlijke aandrift getrokken naar de zilte plas.* KNEPPELHOUT.

- g. *Als de gloënde Augustuszon
Doet verdampen beek en bron,
Bloem en blad doet kwijnen,
't Haagsche bosch zijn frischheid derft,
En de zang der voogden sterft
Onder middagschijnen,*

- h. *Weelde dan, waar niets bij haalt,
Als de scheemrende avond daalt,
Frissche zeelucht te àmen
Aan het Scheveningsche strand,
Waar de jeugd van stad en land,
Vloeit en stoeit te zamen.*

BEELLOO.

i. *Langzaam dreef het onweer af, en, toen de kinderen eener naburige hoeve des morgens naar den beukeboom staarden, zagen ze, hoe de hooge top van den dierbaren boom verbrijzeld naar beneden hing en hoe zijne grijszilverige schors tot aan den voet van den boom gespleten was.* A. SNIEDERS.

- k. 't Open Roosje, rijk van blad,
Zei aan 't nog gesloten knopjen,
Dat aan 'tzelfde steeltje zat:

„Zie eens, dik onaardig propjen,
 Zie, hoe luisterrijk en schoon
 Sprei ik al (reeds) mijn schat ten toon!”

BILDERDIJK.

l. Zoodra de sneeuw in de lente gesmolten is, zoodra de eerste ranonkel hare gouden ster op de doorweekte aarde geopend heeft, zit de merel in de kruin van een' hoogen boom en fluit luidkeels, alsof hij aan wil kondigen, dat de wilgen groen beginnen te worden en dat de lente in aantocht is.

m. Het was een brandendheete vrijdagachtermiddag in zekere Hollandsche stad, zoo heet en zoo brandend, dat de mosschen op het dak gaapten, 'twelk, op gezag der Hollandsche manier van spreken, de grootste hitte is, die men zich voor kan stellen.

HILDEBRAND.

n. Wanneer de Romeinen de hooghartige Cornelia zagen, dan riepen zij elkander toe: „Dit is de schoonmoeder van den grooten Scipio.”

o. Dit zijn mijne juweelen, sprak deze edele vrouw, terwijl zij aan hare vriendinnen, die van kleinooden spraken, hare beide zonen voorstelde.

p. Valsche vrienden zijn gelijk aan de schaduw van den zonnewijzer, die er is, wanneer de zon schijnt en die verdwijnt, wanneer deze door dikke wolken bedekt is.

q. De tegenspoed is voor de ziel, hetgeen voor de lucht een onweder is, hetwelk haar zuivert.

r. Hoe hel wakker ik van den schrik ook geworden was, toch heb ik nog een oogenblik getwijfeld, of gordijnen en dekens niet het bekleedsel waren van den verongelukten ballon, en mijn ledikant het noodlottige schuitje.

VAN MEURS.

s. Gelijk gewoonlijk het naderen der rampen veel ondragelijker is dan het lijden zelf, zoo zijn ook de voorbereidselen, die de natuur maakt tot het ontvangen van den winter, treuriger dan de winter zelf.

VAN KOETVELD.

t. *Indien het waar is, dat muziek en zingen menige recht prettige bijeenkomst storen en bederven, zoo moet men ook zeggen, dat er niets beters is tot het aan den gang houden van menige mishukte partij dan juist diezelfde muziek en zang.*

naar HILDEBRAND.

u. *Let op uw' goeden naam, maar, nog meer op uw geweten; want het is eene ijdele vreugd voor u, dat ge beter schijnt dan ge zijt, maar 't is een groote zegen voor ieder, dat men is, wat men zijn moet.*

v. *Toen men Xenophon van vreesachtigheid beschuldigde, omdat hij zijn geld niet in een dobbelspel wilde wagen, gaf hij dit mannelijk en verstandig antwoord: Ik beken, dat ik zeer schroomvallig ben, want ik durf geene slechte daad begaan.*

w. *Wie kon' hier de angsten malen*

Van Izabelle en van Laurette! — Maar

Door luid gesnork werd spoedig openbaar,

Dat haar vooreerst nog geen gevaar

Van nazoek dreigt. Toch zaten zij op kolen,

Tot Hij, die van de lont, hem zoo nabij verscholen,

Geen reuk vernam, de koers weer derwaarts zet,

Waarheen te steeven hem zijn loomheid had belet.

STARING, Vampyr.

x. *Scheen slechts heur peinzend oog
Voor een minuut in 't leeg te staren,
Of welde iets uit haar borst omhoog,
Dat naar een' zucht leek! — Geen bedaren
Was dan aan zulk een storm!*

STARING, Vampyr.

EEN EN DERTIGSTE LES: NADERE BEHANDELING VAN
DEN SAMENGESTELDEN VOLZIN.

1. *Uit een' volzin, als: Het suisde mij om de ooren, het draaide mij voor de oogen, eene ongekende koude deed mij rillen, ik gevoelde eene sterke spanning van de huid, blijkt iets voor de zinsverbinding bij aaneenschakeling. Wat?*

2. Welk is het voegwoord, dat bij voorkeur, vooral in de spreektaal, gebruikt wordt bij aaneenschakeling van zinnen? Hoe heet het geval, als dit voegwoord niet is uitgedrukt (als bij vraag 1), en hoe, als het voor elken zin is uitgedrukt, als: *De meester is zoo dik, en de ondermeesters zijn zoo lang, en hunne brillen en bakkebaarden zien er zoo onverbiddelijk uit, en de borden zijn zoo zwart, en de tafels (zijn) zoo ongezellig, en de kaart van Nederland hangt zoo lang op dezelfde plaats . . .*

OPMERKING. De leerling lette op 't gebruik van de komma vóór dit voegwoord *en*.

3. Het ontkennend voegwoord *noch* (= en niet) verbindt ook aaneenschakelend; in plaats van: *Het meisje leest niet, en de jongen schrijft niet*, zegt men liever: *Het meisje leest, noch de jongen schrijft*. In den regel echter dient *noch* om zinsleden te verbinden, als: *Hij heeft geld noch goed*. Vier voorbeelden gevraagd van deze zinsverbinding en ook de ontbinding.

4. In plaats van het voegwoord *en* kunnen ook de voegwoordelijke uitdrukkingen: *niet alleen . . . maar ook*, *niet slechts . . . maar ook*, *niet alleen . . . maar*, *zoowel . . . als* gebezigd worden, als: *De exel dient niet slechts tot rijden, maar hij is ook een geduldig lastdrager. De vrouwen staken niet alleen den mannen een hart onder den riem, maar als getergde leeuwinnen borsten zij met de wapens in de vuist de poorten uit.* (VAN EFFEN.) Geef of zoek ook eenige voorbeelden.

5. Bij aaneenschakeling kan de inhoud van den éénen volzin zoodanig zijn, dat hij dien van den anderen overtreft. In dit geval bezigt men de versterkende bijwoorden: *bovendien*, *daarenboven*, *buitendien*, al of niet verbonden met het voegwoord *en*, als: *Het varken geeft ons spek en vleesch, bovendien*, (*daarenboven*, *buitendien*), *zijn de borstels en de huid nog van veel waarde*. Het is duidelijk, dat hier het voegwoord *en* is uitgelaten. Die bijwoorden bewerken de zinsverbinding niet. Wat doen zij dan wel? Geef of zoek eenige van deze voorbeelden. Kan het voegwoord ja hier ook van dienst zijn? En het bijwoord *zelfs*?

6. De aaneenschakeling kan verder nog voortzettend en rangschikkend zijn. In dit geval is **en** weer het voegwoord (al of niet uitgedrukt), dat gekoppeld met de bijwoorden: dan, daarop, daarna, verder, voorts, vervolgens, eindelijk, ten slotte; — eerst, vooreerst, ten eerste, ten tweede, ten derde, enz. ten laatste, de verbinding en het zinsverband bewerkt, als: *De heer Bruis moest eerst een eindweg den singel op, dan eene laan in, dan rechtsom slaan, totdat hij aan zoo'n wit paaltje kwam, dan weer links om en dan weer rechts om, en dan was hij in de Meester-Jorislaan.* (HILDEBRAND). *De een had heksen uit den schoorsteen zien springen, de ander had vuurrogels zien vliegen, een derde riep, dat hij den duivel met den pekstok in den brand zag roeren, en ieder maakte dat hij wegkwam.* (Brand in ouden tijd.) Geef of zoek ook een 3-tal voorbeelden.

7. Ten slotte kan de aaneenschakeling verdeelend zijn. Ook in dit geval is het voegwoord **en** het verbindingsmiddel (al of niet uitgedrukt); het komt voor in vereeniging met de bijwoorden: eensdeels, anderdeels, deels . . . deels, ter eener zijde, ter andere zijde, nu eens . . . dan eens (weder), als: *Eensdeels hebt gij gelijk, en anderdeels hebt gij ongelijk. Ter eener zijde hadden wij zeer laag kreupelhout, ter andere zijde strekte zich eene vuile, ondiepe sloot uit.* Ook voor dit geval eenige voorbeelden te geven.

8. Hoe handelt men bij de zinsontleding van de voorbeelden in de voorgaande vragen? Mag een der voegwoorden: en, noch, niet alleen . . . maar ook, ja, enz. worden opgenomen? En de bijwoorden? bijv. in vraag 7; is hier de ontbinding: *Gij hebt gelijk, gij hebt ongelijk* of: *Gij hebt eensdeels gelijk. Gij hebt anderdeels ongelijk.* Wat dunkt u?

9. De tegenstelling kan zijn eene zuivere tegenstelling of eene beperkende tegenstelling. In het eerste geval staan de gedachten lijnrecht tegen elkaar over of liever, in den éenen volzin wordt iets ontkend, en in den anderen iets bevestigd, als: *De mensch sterft en verdwijnt, maar zijne denkbelden en daden blijven leven.* In het tweede geval kan wel hetzelfde voegwoord gebezigd worden, maar de betrekking verschilt zeer, als: *Hij bood mij*

een' stoel aan, maar ik ging niet zitten. (Hier kan de zin achter het voegwoord (nazin) ook een bijzin worden met het toegevend ofschoon, al. Deze zin komt op tegen hetgeen men zich als gevolgtrekking uit den voorzin zou voorstellen, hij beperkt den hoorder in 't maken van de gevolgtrekking: gij gingt zitten. Kunt ge van beide gevallen eenige voorbeelden vinden?

OPMERKING. In 't eerste geval dient *integendeel* tot versterking van het zinsverband, in het tweede wordt de kracht der voegwoorden: *maar, doch, dan* versterkt door die der bijwoorden: *intusschen, toch, echter, evenwel, niettemin, nochtans, desniettegenstaande.*

10. Bovendien bestaat er een uitsluitend tegenstellend zinsverband; het wordt uitgedrukt door het voegwoord of, als: *Jan heeft het gedaan, of zijn broeder is de schuldige.* — Bij dit zinsverband geeft de spreker te kennen, dat hij slechts ééne van beide gedachten als werkelijk wil opgevat hebben. — Zoek, of geef nu zelf eenige voorbeelden. Kunt gij ook *of — of* bezigen?

11. Het redengevend zinsverband wordt aangeduid door *want* (bij nevenschikking); in dit geval bevat de nazin den grond, de oorzaak of de reden. Dit voegwoord wordt weleens wegge-laten, als:

Voedster droog de natte wangen,
Tuur niet op de doode pop,
't Vlindertje is niet weer te vangen:
's Hemels englen vingen 't op.

TOLLENS.

Bij die weglating treden soms de versterkende bijwoorden immers, namelijk, toch op den voorgrond. — Geef hiervan eenige voorbeelden.

12. Als men den volzin: *Ik kan niet komen, want ik voel mij ongesteld*, waarin de nazin tot den voorzin staat in betrekking van reden, in omgekeerde volgorde uitdrukt, als: *Ik voel mij ongesteld, en ik kan daarom niet komen*, ziet men tevens, dat de betrekking verandert in die van gevolg: de voorzin bevat nu den grond, de oorzaak of de reden. Het eigenlijk bindend voegwoord is hier **en**, doch het wordt versterkt door de bijwoorden:

dus, derhalve, alzoo, bijgevolg, dan ook, bijv.: *Dese knapen waren ongehoorzaam, en zij werden dan ook gestraft. Dit duurde zoo voort, totdat het ongeluk wilde, dat de heer Rudolf van Brammen zijne laatste sigaar had uitgerookt, en dus een ander tijdverdrif behoefde.* (HILDEBRAND.)

Geef of zoek zelf ook eenige voorbeelden.

13. Is er ook onderscheid in beteekenis tusschen de voornw. wie en wat, waarmede de onderwerps-, gezegde- en voorwerpszinnen aanvangen in de volgende voorbeelden:

- a. *Wie (= Hij die) tevreden is, (die) leeft gelukkig.*
 Hij is niet, *wat (= dat, wat) hij schijnt.*
 Ik beschuldig, *wie mij bedrogen heeft.*
Wat waar is, moet eenvoudig zijn.

en:

- b. Het is niet bekend, *wie (of) benoemd zal worden.*
Wat (of) men zal moeten doen, (dat) blijft de vraag.
 Ik weet niet, *wie (of) deze tijding gebracht heeft.*

Hoe heeten de voorn.w. onder *a*, hoe onder *b*? En hoe is de ontbinding onder *b*? Geef zelf ook zulk een stel voorbeelden.

14. Hoe benoemt ge het voornw. wie in de volgende volzinnen, betrekkelijk of vragend voornaamwoord?

Wien de schoen past, trekke hem aan. Wie de schuldige is, zal spoedig blijken. Wien gij aanwijst, zal de schuldige zijn. Wees wie ge zijt. Hij is het, wien wij alles te danken hebben. Nu behoeven wij niet langer in twijfel te staan, wie de ware schuldige is. Wie hij is, (dat) is mij onbekend. Ik zal u maar zeggen, wie het gedaan heeft. Hij sprak tot wie er om hem stonden. Zij vroeg naar wien gij verlangt. Wien gij behoedt, is veilig, o Heer!

15. En wat bijzonders vindt ge in volzinnen, als: *Ik heet, wie zoo durft spreken, eenen leugenaar. Dat men het vaderland dient, verklaart de volksvergadering een' eersten plicht. Graaf Willem noemt, wat zijne glorie snuikt, rebellig wederstreven.* (STARING.)

16. De bijwoordelijke zinnen van plaats worden ingeleid door het voegwoord waar. Dit voegwoord duidt gelijkheid van plaats aan. Mijn vaderland is, *waar de zon ontwaakt*. (Da Costa.) En wat duiden de voegwoorden: vanwaar, waarheen, werwaarts aan? En zoover?

17. Bezig de partikels: waar, vanwaar, waarheen, werwaarts, tot waar, als inleiders van bijvoeglijke zinnen, bijv.: *Hier is de plaats, waar de moord geschiedde. Cyprus was het eiland, waarheen de kruisvaarders togen. Een Vreemdling wandelde aan de kust, waar de asch van 't groot Carthago rust.*

STARING.

18. Is waar ook een voegwoord in volzinnen, als: *Waar hij gebleven is, blijft steeds een raadsel. Ik vraag u niet, waar gij geweest zijt. Ik ben er nieuwsgierig naar, waar zij geweest zijn. Waar gaat gij heen? vroeg zij.* Welke zinnen leidt dit partikel dan in? Kunnen: vanwaar, waarheen, werwaarts in dit geval ook voegwoorden heeten?

19. Welke betrekking wordt uitgedrukt door de voegwoorden: als, wanneer, toen, nu, terwijl, zoodra, zoo ras (als), zoo vaak (als)? Bezig deze voegwoorden in voorbeelden. Hebt ge ook iets aan te merken op 't gebruik van wanneer in de volgende versregels:

Eens was het anders hier ter steê,
Wanneer een voord den weg doorsneê.

STARING.

20. Het voegwoord terwijl kan een bijw. bijzin van tijd inleiden, doch ook eenen van omstandigheid. Geef van elk geval een paar voorbeelden, als:

En duizend oogen volgen hem,
Terwijl hij daalt en rijst.

BOGAERS.

Wat is het hier nu?

Zijn longen zijn van ademtocht verstoken,
Terwijl het bloed hem langs de slapen vliet.

STARING.

En wat is het hier?

21. Wat drukken de voegwoorden: voordat, eerdad, alvorens, nadat, sedert, sinds uit? Van welke dezer samengestelde voegwoorden wordt het eigenlijke voegwoord dat weleens weggelaten? Geef of zoek voorbeelden, dat: voor, eer, tot als inleiders van bijw. zinnen van tijd gebruikt worden.

22. Door welk voegwoord worden zoovaak, zoodra, zoolang weleens gevolgd? Bezig deze voegwoorden zoowel met als zonder dit partikel.

23. Is wanneer ook inleider van een' bijw. bijzin van tijd in zinnen, als: *Ik kan u niet zeggen, wanneer mijn oom zal komen. Het is mij onbekend, wanneer het stoomschip gaat vertrekken. Ik zal er een onderzoek naar instellen, wanneer uw broeder in die stad geweest is.*

24. Hoe ontleedt ge zinnen, als: *Nauwelijks had Alfred de Grootte het bestuur aanvaard, of hem wachtte het treurigste lot. Het duurde niet lang, of een schuchter haas sprong op.* (HILDEBRAND.) *Zij was hier pas verschenen, of ging wel graag weer henen.* (POOT.)

Men zet zich nêr, en 't lijdt niet lang,
Of 't reisverhaal is drok te gang.

STARING.

Wat is de hoofdzin, — welke is de betrekking?

25. Welk onderschikkend redengevend voegwoord wordt meer gebruikt dan het nevenschikkend voegw. want? Welke bijwoorden dienen wel om de kracht van dat voegwoord te versterken? Bezig ook eens: naardien, dewijl (wijl), daar, vermits, alzoo. Welke betrekking wijst nademaal aan, bijv.: *Het was evenwel meer dan waarschijnlijk, dat Jansje er niets van gehoord had, nademaal zij allerijselijkt veel plezier had met den tweeknecht, die haar met water gooide.* (HILDEBRAND.) En welke betrekking wijst aangezien aan in: *Ik zeg dit niet met achterstelling, veel min verachting, van de Duitsche, Fransche of Engelsche knapen, aangezien ik het genoeg niet heb andere dan Hollandsche te kennen.* (HILDEBRAND.)

26. Welk is het gewone gevolgaanduidende voegwoord bij onderschikking? Kan het voegwoord dat hier ook dienen?

Hebt ge weleens gebruikt of gebruikt gezien: weshalve, waarom, vandaar dat? Welke betrekking geeft weshalve

te kennen in den zin: *Hij was te zwak voor dat werk, weshalve men hem bij eenen apotheker besteld had.* HILDEBRAND.

27. Door welk onderschikkend voegwoord wordt gewoonlijk de betrekking van doel uitgedrukt? Welke betrekking wijst dat aan in den volzin: *'t Hofvertrek hield achter hem het licht nog buiten, dat geen middag gloed de zeekaart trof.* (STARING.) *Ik zeg het je vast, dat je het maar zoudt weten.*

*Het werpluig (de blijde) rust, gelijk het snijdend staal;
Op Veldheer Willems last: dat niet zijn Koningspraal
Door rouw ontluiserd zich der volken oog vertoone!*

STARING.

Kent ge nog een voegwoord, dat deze betrekking kan aanduiden?

28. Welk voegwoord dient vooral tot aanwijzing van het voorwaardelijk zinsverband? Welke andere worden ook wel gebezigd? Welke bijwoorden in den hoofdzin wijzen wel eens terug op die voegwoorden? Welke betrekking wijst mits aan in den volzin: *Ik schik mij in alles, mits ik aan alles eenen belachelijken kant mag zoeken.* (HILDEBRAND.) En welke betrekking duidt als aan in: *Als 't nu niet te ver is, wil ik wel naar buiten wandelen.* (HILDEBRAND.) Zoek of schrijf 4 zinnen, waarin de betrekking van voorwaarde voorkomt.

29. Het voegwoord tenzij is eigenlijk een zin, daar het beteekent: het en zij = het niet zij = het zij niet. Het ontkenningsspartikel en vindt men bij oudere schrijvers, bv. bij Cats en Huygens:

Mij en zult gij niet verjagen
Felle straler van omhoog . . .

HUYGENS.

Die altijd willen doen en hebben nooit gedaan.

IDEM.

Ons ziel, een licht dat eeuwigh schijnt,
En vindt geen rust in 'tgeen verdwijnt.

CATS.

Soms komt het thans nóg voor bij Vlaamsche schrijvers, als:
In Morgenland en zijn wij niet.

LEDEGANCK.

Wat blijkt u uit een en ander voor de huidige beteekenis van tenzij? Wanneer wordt in zinnen met tenzij de gedachte, in den hoofdzin uitgedrukt, werkelijkheid?

30. Kan de betrekking van voorwaarde ook zonder voegwoord worden uitgedrukt? Zeg daaromtrent iets naar aanleiding van de zinnen:

Is 't blauw, of groen, dan sta ik klaar,
En eet het op, met huid en haar!

STARING. Het Kameleon.

Schijnt andren, wat u krom scheen recht,
Heet niemand daadlijk dom of slecht.

STARING. Idem.

31. Wat merkt ge op omtrent de betrekking der zinnen in den volgenden volzin:

Ouders! leert uwe kinderen gehoorzamen, en zij zullen u zegenen; leer hun matigheid, en zij zullen eene goede gezondheid genieten, leert hun ingetogenheid, en zij zullen ingetogen zijn, leert hun liefdadigheid, en zij zullen bemind worden.

32. Ziet ge ook onderscheid tusschen de betrekkingen der zinsleden in:

- a. *Indien ik eene pen heb*, zal ik ze u geven,
- b. *Indien ik eene pen had*, zoude ik ze u toch niet geven.
- a. *Zoo gij leeren wilt*, moet gij ter dege opletten.
- b. *Zoo xij konden*, hoe zouden zij zich op den grappenmaker wreken!

HILDEBRAND.

Kunt ge de bijzinnen onder *b* nog op eene andere manier uitdrukken? Welke betrekking is het nu?

33. Bezig tenware ook eens in een paar voorbeelden. Welke betrekking wijst het aan?

34. Benoem de betrekkingen der cursieve bijzinnen in het volgende couplet van Hondentrouw:

„Neen, liefste Liesbeth! waarlijk neen!
Gij moogt mij door geen ontrouw hoonen:
Had ik de keus uit alle schoonen,
Ik koos toch u, en u-alleen.

Bezat ik goud- en zilvermijnen,
Ik strooide aan uwen voet mijn' schat,
Ofschoon ik u niet liever had,
Al droegt gij paarden en robijnen;
Bezat ik kroon en koningsstaf,
Ik stond voor u mijn schepter af."

TOLLENS.

35. Het voegwoord ofschoon (ook verkort tot schoon) leidt meestal eenen toegeevenden bijzin in. Welke bijwoorden dienen dan in den hoofdzin om de kracht van dat voegwoord te versterken?

36. Welke betrekking wordt door of aangewezen in den zin:
Of ook de jeugd verga, of ook de schoonheid welk',
Zijn laafnis zal uw ouderdom nog heugen.

STARING.

37. De toegevende bijzinnen kunnen aan den hoofdzin verbonden worden door voornw. en bijw. (welke?), als:

Wie dan den winter lastren moog',
Wij roemen 'tgeen hij doet.

STARING.

Wie smalend tot Uw Hutje kwam,
Niet ik, gij Kind van Abraham!

STARING.

Hoe welbedacht hij 't spel hebbe aangeleid,
Men laat het jegens hem bij heusche minzaamheid.

STARING.

Geef of zoek ook eenige van deze gevallen.

38. Onderstreep in de volgende volzinnen de bijzinnen. Benoem (naar hunnen dienst) de betrekking, en zeg, hoe het zinsverband tot stand is gekomen:

Schoon 't nog zeer licht was, was evenwel de zon al ondergegaan. Hoewel de deugd streng schijne, is zij evenwel beminnelijk. Indien gij ook geslaagd waart, zoudt gij er niet gelukkiger om zijn. Of hier een stoute vrijgeest lacht, Wie scherp van oor is, hoort ze (klokken) brommen. (STARING.) Hoe die zaak ook loope, mijn gedrag zal onberispelijk blijven. Indien hij ook al herstelt, blijft hij ongeschikt voor dat werk. Welke ook uwe geboorte zij,

welke ook uwe verdienste moge wezen, wees nederig en minacht niemand. Wat ook een deugdzaam man overkome, hij mort nimmer tegen God. Van wien gij ook spreekt, vermijd kwaadsprekendheid. De fortuin moge u gunstig zijn, wat nog zult gij bij die onderneming winnen? Al ware hij nog zoo groot en machtig, dit gedrag zou hem verlagen. Indien hij maar gezond is, zijn wij tevreden. Hij weidde uit over die gevaren, opdat gij ze zoudt vermijden. Een verkwister is altijd arm, hoe rijk hij ook zij. Hoewel gij hem beleedigd hebt, voedt hij geen haat.

39. Kunt ge de voegwoorden: niettegenstaande, in weerwil dat ook bezigen, en evenzoo: hetzij . . . hetzij? Welke betrekking duiden zij aan?

40. De voegwoorden zonder dat en behalve (dat) elk in twee zinnen te bezigen. Zeg daarna, welke betrekking zij aanduiden. Kent ge nog andere middelen om deze betrekking aan te wijzen?

41. Welke betrekking vindt ge in:

En niemand plengde een' traan — *dan ik*.

TOLLENS.

Maar niemand zag de wonde *dan brave Kleef alleen*.

BILDERDIJK.

Wat uwe studiën betreft, kunnen wij tevreden zijn.

Wat mij aangaat, ik ben dubbel tevreden.

42. De vergelijkende bijzinnen geven óf eene gelijkheid, óf een verschil te kennen; maak dit met een paar voorbeelden duidelijk. — Wat moet het zijn: *Dit is anders, als ik dacht*, of: *Dit is anders, dan ik dacht*?

43. Als de bijzin wordt ingeleid door gelijk of als vindt men in den hoofdzin wel bijwoorden ter versterking. Welke? Geef een paar voorbeelden.

44. Wat blijkt u uit zinnen, als: Zij geelk juist op tante, maar keek wat pittiger uit hare oogen. (POTGIETER.) Het roeien is zulk een heksenwerk niet. (HILDEBRAND.)

45. En wat blijkt u uit zinnen, als: Het is roemrijker, zich zelve te overwinnen dan een' vijand ten onder te brengen. De eenvoudigheid der natuur is beminlijker dan al de verfraaiingen

der kunst. De wereld beloont soms den schijn der verdienste meer dan de verdienste zelve.

46. Hoe verbindt ge twee ontkenkende zinnen in betrekking van vergelijking, als:

a. De aarde brengt niet altijd leliën en rozen voort.

b. De wereld geeft niet altijd genoegens.

a. Men hoorde geen voetstappen.

b. Men hoorde niet de wielen der rijtuigen.

47. Bezig ook in zinnen de voegwoorden zooals (zoo) en naar, als:

Te veel voorkomendheid, *zoo 't gaat!* bedierf den Man.

STARING.

Zijn staart — (is) lang tien duim, *naar ik gis.*

IDEM, Kameleon.

Welke betrekking wordt hierdoor aangewezen?

48. En welke betrekkingen wijzen: alsof, als, of aan in de volzinnen: *Wij begonnen wijn te drinken en sinaasappelen te eten, alsof het een lauwe avondstond in Juni geweest ware.* (HILDEBRAND.) — *Opeens was het, alsof er een luchtig windje opstak.* (HILDEBRAND.) *Hij viel neder, alsof hij den laatsten adem had uitgeblazen. Gij viert uw feest, in schaduw van uw loovertent, als Mozes u heeft ingeprint.* (STARING.) *Het was, als kreeg ik een' kogel door mijn hart. Hij (de Winter) zorgt voor 't bloembéd zoo getrouw, Of Flora's kus hem loonen zou.* (STARING.) *'t Was, of hij zweefde voor zijn speelluig.* (A. THIJM, *de blinde Organist.*) — Zoek voor elk voegwoord ook één voorbeeld.

49. Welke betrekking wijst: naarmate, naar gelang, naar aan, in: *Gij vrouwken, zult loon of straf ontvangen, naarmate gij waar of onwaar zult gesproken hebben.* (VAN LENNEP.) *Opmerkelijk is het, dat naarmate men minder bezigheid heeft, men des te bekrompener over den tijd denkt.* (HILDEBRAND.) *Naarmate dat de melodie zich verhief, rees ook zijn lichaam (dat des orgelspelers) uit den gedrukten, den verworpen toestand op, waarin het placht te verkeerén.* (A. THIJM.) *Naar gelang de dagen lengen, worden de nachten minder koud. Naar gelang de aanvoer van grove diamanten toeneemt, vermindert de prijs der geslepen edel-*

steenen. Naar men zaait, zal men maaien. Naar de waard is, vertrouwt hij zijne gasten. — Welk voegwoord is eigenlijk telkens weggelaten?

50. Geef of zoek voorbeelden, waarin de betrekking van verhouding wordt uitgedrukt door de bijwoorden hoe . . . hoe, hoe . . . des te. Welk voegwoord is in dit geval uitgelaten en wordt in de spreektaal meestal uitgedrukt?

TWEE EN DERTIGSTE LES: DE ELLIPS IN DEN
SAMENGESTELDEN VOLZIN.

1. Een der nevenschikte leden van een' samengestelden volzin kan elliptisch zijn, als: *Nog eenige minuten, en de trein zal dáár zijn. Eén-onbedachtzaam woord, en hij is verloren. Nog ééne schrede, en hij tuimelt in den afgrond.* Geef andere voorbeelden.

2. Soms is bij onderschikking de hoofdzin elliptisch, als: *Jammer, dat ik te laat ben gekomen! Een schelm, die zoo iets durft zeggen! Geen Nederlandsche boer, die ten minste niet van loeven en laveeren weet.* (STIJL.) Geef andere voorbeelden.

3. Ook kan bij onderschikking de bijzin elliptisch zijn, als: *Zie eens, wat een gewemel! Hoor, wat een leven! Kijk eens, wat fraaie bloemen! Hij zal betalen, zoo niet, dan zullen wij hem dwingen.* Andere voorbeelden?

4. Hoofd- en bijzin(nen) kunnen beide elliptisch zijn, als: *Eind goed, al goed! Vroeg heer, vroeg knecht. Vroeg wijs, vroeg rot.* Geef ook eenige voorbeelden.

5. Soms kan de hoofdzin zelfs geheel ontbreken, als: *Als hij maar niet verdronken is! Dat hij toch kome! Och, of gij mij gelooven wildet! Indien het eens gelukte!* Vooral komt deze ellipsis in verzen voor, als in de volgende van Tollens:

't Groen puilt nauwlijks uit de boomen,
Of daar zijn ze weer in 't hout,
Al die zwervers jong en oud.
Waarvandaan toch of ze komen?

Dit bet.: *Ik zou wel eens willen weten, waarvandaan of ze toch komen.*

Jongen, jongen! dat ge 't wist,
Wat ik heimlijk moest verduren!

Dit bet.: *Ik wenschte*, dat ge 't wist, enz.

Och, moest gij eens, rijken, zoo keurig gekleed,
Zoo kostbaar gevoed! onze ellende ervaren;
Des winters zoo naakt en des zomers bezweet,
Gaan beedlen langs straat om een dronk en een beet! . . .

De beteekenis is: Hoe smartelijk zou het u vallen, indien gij rijken, zoo keurig gekleed . . .

Geef of zoek van dit geval ook eenige voorbeelden.

6. Bespeurt ge ook uitlating (ellips) van een' voorwaardelijken bijzin in volzinnen, als: *Ga, of ik jaag u de deur uit. Geef u over, of wij sabelen u neer. Doe uw best, of gij wordt afgewezen.*

7. Twee of meer hoofdzinnen, of gelijksoortige bijzinnen van denzelfden rang, kunnen als nevengeschikte zinnen één of meer zinsleden gemeen hebben. Korthedshalve worden die gemeenschappelijke leden dan in den regel slechts eenmaal uitgedrukt, als:

De oudere Stastok was een man van de klok, **en** (*de oudere Stastok*) stond dienvolgens om zes uur op.

Deze twee nevengeschikte hoofdzinnen hebben het onderwerp gemeen, — en dit behoeft nu maar ééns uitgedrukt te worden. Zinnen, als: *De rijm had alles wit gehuisd, En stoof als asch langs de aard* (TER HAAR)¹. *Die aanblik staalt en sterkt haar kracht, En doet haar 't harte goed* (TER HAAR)¹, die een gemeenschappelijk zinslid bevatten, heeten wel samengetrokken volzinnen of betrekkelijk elliptische zinnen. Zoek in uw leesboek ook eenige van deze zinnen, met gemeenschappelijk onderwerp.

8. Bij samentrekking kunnen de gemeenschappelijke leden zijn: *a.* Het onderwerp; *b.* Het gezegde of een woord, dat een deel uitmaakt van het gezegde; *c.* Eene bepaling van het gezegde; *d.* Onderwerp en gezegde (of een deel van het gezegde) beide; *e.* Het gezegde met eene bepaling; *f.* Onderwerp, gezegde en bepaling van het gezegde.

1) Uit Eliza's vlucht, zang II.

VOORBEELDEN.

- a. Zie bij vraag 7?
- b. De Oom *kwam*, maar de Tante niet. Ach! *guur is* de wind, en de hagelvlaag kil. Piet *zal* lezen en Hendrik schrijven. Jan *heeft* gelezen en Piet geschreven.
- c. *In de lente* onthuiken de bloemen en keeren de trekvogels terug.
- d. Foei, *hij noemt* den tijger monsieur en de leeuwin madame. Hij *heeft* den tijger monsieur en de leeuwin madame *genoemd*.
- e. De zoon *ziet* zijn' vader en de dochter hare moeder *in de golven omkomen*.
- f. Den vader niet, maar den zoon *wijt ik mijn ongeluk*.

OPMERKING. Zooals uit de voorbeelden blijkt, kan de betrekkelijk elliptische zin aangevuld worden met zinsleden, die in den samengestelden volzin voorhanden zijn. Dit is niet het geval met de volstrekt elliptische zinnen, welke behandeld zijn van vraag 4—6.

Zoudt ge ook eenige voorbeelden kunnen vinden voor de gevallen van a—f?

9. De samentrekking (bij nevenschikking) is alleen dan geoorloofd, wanneer de gemeenschappelijke leden dezelfde beteekenis hebben en denzelfden dienst bewijzen. Alleen 't ww. mag in persoon en getal verschillen, als: *Ik word geprezen, en gij gestraft. Hij zat te zingen, en wij te fluiten*. Doch foutief zijn zinnen, als:

Azië is het grootste der vijf werelddeelen en het eerst bevolkt geworden.

Napoleon *had* vele veldtochten gemaakt en daardoor een geoeftend leger.

Dit huis *is* het oudste der stad en nu voor afbraak verkocht.

Deze meubelmaker *heeft* veel stoelen laten maken en dus nu een' goeden voorraad.

Rome *werd* door Romulus en Remus gesticht, en allengs zeer machtig.

Daar is de grijsaard' weer, *dien* ik groette en eene aalmoes gaf.

De Ruyter heeft meermalen *de Engelsche vloot* verslagen en afbreuk gedaan.

Het boek, *dat* ik stuk gelezen had en daarom opnieuw ingebonden is, zend ik u hierbij in dank terug.

De vriend, *dien* ik liefhad en mijn vertrouwen schonk, heeft mij verraden.

Wijs de fouten aan, en verbeter de zinnen.

DRIE EN DERTIGSTE LES: DE BEKNOPTE ZIN.

1. Welke zijn de leden van den enkelvoudigen volzin? Kan soms een dezer leden (onderwerp, praedicaat, aanvulling, bijw. bepaling, bijw. bepaling) ook zulk een' vorm hebben, dat hij tot een' bijzin kan ontwikkeld worden, bijv.: Het verheugt mij, *u weer te zien* (onbep. wijs). *Dit zeggende* (tegenw. deelw.), ging hij de deur uit. Hij was een man, *geëerd door allen* (verleden deelw.). Deze onderwijzeres, *zacht en verstandig* (bijv. nw.), is de vriendin der jeugd.

2. Bewijs door voorbeelden, dat de beknopte zin den dienst kan verrichten van een der zindeelen, in de eerste vraag genoemd.

3. Hoe is de vorm van het werkwoord in den beknopten zin? En kan deze vorm, als hij voorkomt als tegenw. deelwoord ook uitgelaten worden? (Zie laatste voorbeeld in opgave 1). Kan men dus ook spreken van elliptische beknopte zinnen?

4. Mag ooit het onderwerp in den beknopten zin uitgedrukt worden? En is het dns goed te schrijven: *Alexander gestorven zijnde, werden zijne veldheeren koningen.*

5. Is het waar, dat bij ontwikkeling van den beknopten zin, het onderwerp van dezen altijd met dat van den beheerschen den zin overeenkomt? Dit komt in den regel wel uit bij de beknopte bijw. zinnen (echter: *Roep den knecht, om te eten*), doch niet altijd bij de andere soorten:

Het betaamt den leerling, *zijn best te doen* (onderwerp).

De vraag was, *hoe te handelen* (praedicaat).

Hij gelastte den knaap, *naar de stad te rijden* (lijd. voorwerp).

Hij bracht er u toe, *uw woord te breken* (oorz. voorwerp).

Hij is geen man, *om zich dit te laten zeggen* (bijv. zin).

Geef 6 voorbeelden, waarin (bij ontwikkeling) de onderwerpen overeenstemmen, en ook 6, waarin zij dat niet doen.

6. Is het wel goed te zeggen: *Vul dien beknopten zin eens aan?* Hoe zegt men dit beter en waarom?

7. Zoek of schrijf zelf 5 beknopte onderwerpszinnen.

8. Idem 5 beknopte gezegdezinnen, als: *Het plan was, naar de boerderij te roeien.*

9. Idem 5 beknopte lijdende voorwerpszinnen, als: *Ik wensch u te spreken.*

10. Idem 5 beknopte oorzakelijke voorwerpszinnen, als: *Ik verlang er naar, op reis te gaan. Hij schaamt zich, gelogen te hebben.*

11. Beknopte bijvoeglijke zinnen vindt ge in grooten getale in uw leesboek. Zoek er 10 en denk er aan, dat zinnen, als:

Zij is geen katje, om zonder handschoenen aan te pakken.

Een vrouw, in armlijk saai gekleed,

Zeeg, zwijmend, op den dorpelsteen ... 1)

Zoo rust dan eindlijk 't ruwe Noorden

Van hageljacht en stormgeloei,

En rolt de Rijn weer langs zijn boorden,

Ontslagen van den winterboei.

Zijn waatren drenken de oude zoomen,

En 't landvolk, spelende aan zijn vloed,

Brengt vader Rijn den lentegroet ...

er ook toe behooren.

12. Schrijf of zoek eenige beknopte bijw. zinnen, die ingeleid worden door: *alvorens te, na te, met te, om te, ten einde te, zonder te.* Werk die beknopte zinnen uit en benoem ze.

13. Hoe ontwikkelt ge beknopte zinnen, als: *Gij zijt wijs genoeg om uw eigen best te weten.* Gij zijt al te groot, *om zoo kinderachtig te zijn.* *Het was om zich te ergeren.* Benoem het zinsverband.

14. Beantwoord dezelfde vragen voor beknopte zinnen, als deze: *Dit gexegd hebbende,* stooft hij in woede op. *Razend en*

1) Het Leidsche wonder, Een Bloemkrans, blz. 33.

tierend, trokken de werkstakers door de straten. *Aan zijn huis gekomen*, nam hij eensklaps afscheid van ons. *Begrijpende*, dat ik moest zwijgen, heb ik gezwegen. *Vernomen hebbende*, dat gij een' knecht noodig hebt, kom ik mij aanbieden. *Door ons allen geholpen*, gelukte het hem zijne zaak tot bloei te brengen.

15. Waarop berust de benoeming der beknopte zinnen? Welke beknopte bijwoordelijke zinnen hebt ge leeren kennen? Geef van elk één voorbeeld met verklaring.

16. Werk in de volgende opgaven de beknopte zinnen uit, en benoem ze naar hun dienst:

a. O! het moet iets vreeselijks zijn, *dus verloren te gaan* als in den mond van de haven, *geheel het doel van den langen, verren tocht mislukt te zien op het oogenblik zelf*, dat het bereikt scheen, *als in den schoot der veiligheid door den uitersten nood overvallen te worden*.
BOSBOOM-TOUSSAINT.

b. Liefelijk gewest, *door de natuur met heerlijkheid en pracht gesierd*, nog veel aanminniger zoudt gij wezen, zoo men, *onbevreesd voor het verscheurend gedierte*, al de vermaken, die gij gulhartig aanbiedt, konde genieten.
HAAFNER.

c. Niet verre van het Zoerselbosch, *eenzaam en vergeten*, stonden twee leemen huisjes nevens elkander.
CONSCIENCE.

d. De weduwe lacht haar kind toe, *om het te troosten*; maar die lach, *bedwongen en pijnlijk*, is droever nog dan de bitterste klacht.
CONSCIENCE.

e. De oude grootvader, *door eene verkoudheid aangedaan*, lag te bedde en stak zijn hoofd tusschen de gordijnen vooruit, *om ten minste met oog en oor tegenwoordig te kunnen zijn bij het groote werk*, dat men ondernemen ging.
CONSCIENCE.

f. Een korrel graan, *in de aard' gestrooid*,
Geeft honderdvouden overvloed.
HELJE.

g. *Gekomen aan den ingang*, waardoor men thans gewoonlijk de bezoekers binnenleidt, ontstak de gids eene fakkel en ging ons voor.
HARTING.

h. Slechts op één punt hield de gids stand, *om ons op eene echo opmerkzaam te maken*, die daar vernomen wordt. Er is inderdaad iets huiveringwekkends in, *plotseling*, als uit de diepte des bergs, *eene stem te vernemen*, die u antwoordt. HARTING.

i. 't Is beter, *door liefde eenvoudiglijk gemaal*,
Dan dat men liefdeloos door scherpe wijsheid dwaalt.

j. Na den winter op Nova-Zembla doorgebracht te hebben, keerden de arme schepelingen in open booten naar het vaderland terug.

k. Er zijn menschen, die kennis vergaderen, alleen *om te weten*, en dat is eene ijdele nieuwsgierigheid; er zijn er ook, die het doen *om op te bouwen en te stichten*, en dat is liefde.

l. O, wat is 't gezicht betoovrend, op dit plekje bovenal,
Glad van 't fijne dennenstrooisel, als men neerziet in het dal!

TER HAAR.

m. Het is een eigenaardig genot, *in een' sneltrein gezeten*, *urenlang voort te stuiven*, *landstrcken en provinciën door*, *steden en dorpen voorbij*. GORTER.

n. Uwe handen zijn zeker veel te goed, kind, *om de koe te melken*, of *om op het land te werken*; maar God laat al veel dingen geschieden in de wereld! CONSCIENCE.

o. Een knuppel zwaaiend; zijn bonnet naar ééne zij
Geschoven, komt een Vreemdling 't huis voorbij,
En draagt, als bandelier, een leegen zak.

STARING.

p. Keert hij nu —
Ofschoon, met zak met al, in grondloos diep gesmeten —
Zoo heeft de Heer Vampyr, daaronder, lang gezeten,
Om eerst mijn werk te ontputselen. STARING.

q. Wat de Kunst vermocht,
Deed onze Dwerg, *om 't blad te keeren*,
En, *vroeger dan de Zeisman hem bezocht*,
De Martlares zich xelv' door leed te doen verteren.

STARING.

17. Hoe heeten de partikels: *om te*, *na te*, *door te*, *alvorens te*, *ten einde te*, enz. die een beknopten bijw. zin kunnen inleiden? Zouden het geen voegwoorden zijn?

18. Wat dunkt u van 't gebruik der beknopte zinnen in: *Met de manen des paards spelende*, rustte haar oog met welgevallen op den ruitser. *Van iedereen verlaten*, was een troep zwijnen zijn eenig gezelschap. *De wissel veertien daag ontbrekend*, was 't crediet verdwenen (STARING). *Aan den boom schuddende*, kwam een zwerm wespen uit een gat in dien boom.

19. Soms worden *schoon* (*ofschoon*) en *mits* als inleiders van beknopte zinnen gebezigd en wel duidelijkheidshalve, bv. *Door iedereen verraden*, liet hij toch den moed niet zinken (kan opgevat worden als bepaling van gesteldheid), daarom: *Schoon door iedereen verraden*, liet hij toch den moed niet zinken. Geef zelf ook eenige voorbeelden. Evenzoo van: *mits*.

20. Bij het ontleden kan men ten opzichte van de beknopte zinnen op twee wijzen te werk gaan. Licht dit toe en zeg, welke manier u als de beste voorkomt.

ZESDE HOOFDSTUK.

LEER DER WOORDVORMING.

VIER EN DERTIGSTE LES: ALGEMEENE GRONDSLAGEN.

1. Wat leert de woordvorming of etymologie?
2. Wanneer is een woord enkelvoudig, wanneer samengesteld?
3. Waardoor geschiedt thans vooral de afleiding? En is een afgeleid woord als: antwoord, aartsvader, deksel, dronkard enkelvoudig of samengesteld?
4. Wat verstaat ge door den stam van een woord? Wat zijn verwante stammen? Wat zijn voor- en achtervoegsels? Wat bedoelt men met meer zelfstandige achtervoegsels, als: -lijk, -loos, -baar, -zaam, enz.

5. Is een grondwoord hetzelfde als een stam? Wat is bijv. de stam van ongehoorzaam, en wat het grondwoord?

6. Zijn er ook verholten afleidingen? Een paar voorbeelden.

7. Zijn er ook verholten samenstellingen? Voorbeelden.

8. Wat merkt ge op ten opzichte van de woorden: wissel, braam, brand, winkel, bef, kraag, zerk, spin, spoor, tram, kilo, als ge weet, dat ze ontstaan zijn uit: wisselbrief, braambes, brandstof, winkelhuis (winkel = hoek), befdoek (bef = speeksel), kraagdoek (kraag = hals), zerksteen, spinnekop, spoortrein, tramwagen, kilogram?

9. Kan van een samengesteld woord één der leden weer samengesteld zijn? Voorbeelden. Beschouw eens: brandwaarborgmaatschappij, horlogemakerswerkplaats.

10. Geef een paar verholten samenstellingen, waarin één der leden niet meer als een woord in de taal gangbaar is, als: bruidegom (gom is een verouderd woord voor man), landouw (ouw = streek gronds), herberg (her = heer, leger; berg = huis, kasteel), hertog, enz.

11. Wat verstaat ge door oneigenlijke samenstelling of liever woordkoppeling, en wat leert u de beschouwing van samenstellingen, als: hoogeschool, zuurkool, groot-schrift, nieuwjaar, jonkheer, edelman, overoud, weledel, algoed; ademhalen, hoogachten, goedmaken, vrijlaten, afbreken, wegnemen, toesnellen, — levenswandel, geslachtslijst, kalfsvleesch, stadspark, vrijheidsboom, belegeringswerken, prinsenvlag, vorstentelg; volkrijk, hulprijk, prijzenswaardig, godgelijk? Kan de koppeling ook door een teeken worden aangegeven? Voorbeelden.

12. Wanneer heet de samenstelling eigenlijk? Wat leert u de beschouwing van: drinkbeker, tooverroede, zaagmolen, leerschool, rekenboek, praatziek, zeilree, hulpvaardig; kwispelstaarten, raadplegen, kielhalen, dwarsdrijven?

13. Welke woorden kunt gij afleiden van het werkwoord: *breken*? En welke van: *binden*, *helen*, *schieten*, *sluiten*? Geschiedt de afleiding dus altijd middellijk, d.i. door middel van voor- of achtervoegsels?

14. Is elk der volgende woorden een stamwoord of een afgeleid woord: *dreef, bitter, greep, leuk, vloot, slank, klank, temmen, netten, slaken, wrang*?

15. Vorm door middel van achtervoegsels verschillende nieuwe woorden van: *hout, hof, kind, vader, wet, hoofd, meester, geest*.

16. Beschouwt gij de volgende woorden als afgeleid of als samengesteld: *glansrijk, terstond, uitzicht, draagbaar, lijkbaar, luiaard, dankbaar, altijd, ongehoorzaam, binnen, buiten, hemelwaarts, speelziek, dievegge, landgenoot, vreemdeling, weerloos, gezelschap*?

17. Vorm door afleiding en samenstelling telkens eene groep van woorden, behorende bij:

kiezen, blinken, buigen, stuiven, dekken.

18. Verklaar de beteekenis der volgende samenstellingen:

maalstroom, sprinkhaan, lauwerkrans, lokaas, stekelbaars, goudvink, ratelslang, peillood, schildknaap, schildpad, delfstof, wijnoogst, woekerplant, naaldboom, slagpen?

19. Vele zelfstandige nw. en ook bijv. nw. zijn afgeleid van werkwoorden en wel rechtstreeks, d. i. zonder behulp van voor- of achtervoegsels; zeg eens, uit welke w.w. de volgende naamw. ontstonden:

maat, graf, stof, begrip, kramp, beet, goot, vlot, hulp, drank, bint, gave, drang, dwang, drop, streek, gang, boog, slank, klank, wrang, bond, sprong, wraak, spook, spreuk, breuk, braak, sloot, slof, vlieg, veer, voer, staak, (land)zaat, schaar, waag.

20. Verklaar de beteekenis van:

jachtsneeuw — sneeuwjacht,	veldslag — slagveld,
boomvrucht — vruchtboom,	werkhuis — huiswerk,
postpakket — pakketpost,	lampolie — olielamp,
boomstam — stamboom,	bouwland — landbouw.

21. Wat verstaat gij door:

hanepooten, een leeuwenbek, eene ridderspoor, een slakken-gang, een hazenslaap, de kreeftengang, een bokkesprong, het hazenpad?

22. Uit welke deelen bestaan de volgende woorden:

onzinnig, onbuigzaam, aartsvaderlijk, verdraagzaam, erkentelijkheid, herstelling, stekelig, onmatig, overspanning, omwenteling, ontdekking, onherbergzaam, matigheid, gehoorzaamheid, inkervingen.

VOORBEELD. Onzinnig = on+zin+ig.

23. En kunt gij de volgende zelfst. nw. ook verklaren?

Vleermuis, nachtegaal, madeliefje, boogerd, wingerd, diergarde, bloemengard, omstanders, voorstander, ingang, veldslag, verwittigen, zeepziederij, barnsteen, kerkhof?

24. Wat weet gij van den klemtoon in afgeleide en samen- gestelde woorden? Waar valt in beide gevallen de hoofdtoon?

25. Samenstelling door afleiding merkt ge op in de volgende zelfst. nw.: *kolenbrander, broodbakker, schaatsenrijder, parelvisser, natuuronderzoeker, bedevaartganger, ketelboeter.* Hoe verklaart gij ze? Idem: *mutsenwaschster, ziekenoppasster?*

26. Zoek ook eenige dergelijke samenstellingen, welke op -ing eindigen, als: *terleurstelling, inachtneming, bloemlexing; schoolgeldheffing*, enz. Ook eenige op -st: *thuiskomst, samenkomst, vischvangst.*

27. Ook bijvoeglijke nw. ontstaan op deze wijze door middel van de achtervoegsels -ig en -sch, als: *goedhartig, viervoetig, hardnekkig; alledaagsch, uitheemsch, onderaardsch.* En hoe is *nieuwmodisch* gevormd? Geef ook hier eenige voorbeelden, en verklaar ze.

VIJF EN DERTIGSTE LES: FORMING VAN ZELFSTANDIGE
NAAMWOORDEN.

1. De voorvoegsels tot vorming van zelfst. nw. zijn: aarts, ant, af, et, ge, on, oor, wan. Ge vindt ze gebruikt in: aartsbisschop, aartsschelm; antwoord; afgrond; etgroen; gepeupel, geloop, gebraad; ondank, onkruid; oorzaak, wanhoop, wanklank. Zeg iets over hunne beteekenis, en geef andere voorbeelden.

2. Beschouw de volgende groepen van achtervoegsels, zeg wat elke groep beteekent, en geef van elk achtervoegsel een paar voorbeelden.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
-aar	-ster	-ing	-aar	-age	-e, -de, -te	-je
-er	-in	-ling	-laar	-schap	-ij, -nij, -erij, -ernij	-tje
-enaar	-es	-eling	-er	-dom	-heid	-pje
-ier	-egge (ege = ei)		-el	-ij	-nis	-etje
-enier			-eel	-heid	-schap	-kijn
-aard			-sel		-dom	-ken
-erd					-st	-ke
-ik					-age	-ske
-rik					-ing	-el
						-ijn
						-elijn

3. Zelfstandige nw. worden gevormd, door achtervoegsels te voegen achter:

- zelfst. nw.,
- bijv. nw.,
- stammen van werkwoorden,
- verleden deelwoorden,
- telwoorden,
- bijwoorden.

Bewijs dit met voorbeelden.

4. In de zelfst. nw.: *dobbelaar, leeraar, speler, slijtage, veinzaard, kunde, sterfte, tooneel, houweel, volgeling, leerling, teekening, klappei, deksel, wasdom, winst, speelster, gracht (graft)* — vindt ge achtervoegsels geplaatst achter stammen van werkwoorden.

- Welke zijn die achtervoegsels?
- Welke zijn de stammen?
- Kunt gij de beteekenis van elk dezer zelfst. nw. wel verklaren?

5. In de zelfst. nw.: *engelendom, zondaar, zanger, schuldenaar, kruimel, vogelijn, dorpeling, schepeling, zangeres, menschheid, tuinier, hovenier, hemeling, voogdij, landerij(en), slavernij, wolvin, lampje, stoeltje, hondekijn, kindekijn, stokske, koningschap,*

beeltenis, (*ge*)*bergte* — vindt ge achtervoegsels achter zelfstandige naamwoorden.

Beantwoord dezelfde vragen als boven.

6. In de zelfst. nw.: *wreedaard*, *rijkdom*, *nieuweling*, *ouderling*, *wijsheid*, *vuilik*, *dooverik*, *duisternis*, *eigenschap*, *diepte*, — vindt ge achtervoegsels gehecht aan bijv. nw.

Beantwoord ook hier dezelfde vragen als boven.

7. Bespeurt gij ook achtervoegsels in de zelfst. nw.: *macht*, *tocht*, *jacht*, *gracht*; *molm*, *halm*, *helm*, *galm*, *bloem*? En in *zaa-d*, *vloe-d*, *gloed*, *draad*?

8. Vergelijk de vorming der zelfst. nw.: *schrijver*, *lexer*, *denker*, *snoeper*, *spreker*, met: *bedelaar*, *goochelaar*, *wandelaar*, *wichelaar*, *handelaar*. Wat besluit gij daaruit omtrent het gebruik van *-er* en *-aar*?

9. Waarom zou men zeggen: *dienaar*, *leeraar*, *beminnaar*, *overwinnaar*, en niet: *diener*, *leerer*, enz.? En wat te zeggen van: *boener*, *ziener* (profeet), *weldoener*? In de zelfst. nw., wier stam op eene *r* eindigt, wordt welluidendheidshalve vóór het achtervoegsel *-er* eene *d* ingevoegd, als: *huurder*, *zeevaarder*, *bestuurder*, *toehoorder*. Geef meer van deze voorbeelden.

Soms heeft dit ook plaats na de *n* van werkw. stammen, als: *diender*. Kent gij er nog? Na de *l* vindt men weleens de *d* ingelascht, meestal niet, als: *vilder* naast *besteller*. Voorbeelden?

10. Wat moet men schrijven: *tooveraar* of *toovenaar*, *moorderaar* of *moordenaar*, *kamerier* of *kamenier*?

11. Het achtervoegsel *-aard* is ontstaan uit *hard* (= sterk, in hooge mate, bv. *hard* loopen, *hard* schreeuwen). Zoo beteekende *Everhard* sterk als een *ever* of wild zwijn; *Adelhart*, van hoogen adel. Wat beteekenen nu de zelfst. nw.: *wreedaard*, *luiaard*, *rijk-aard*, *gierigaard*, *lafaard*?

OPMERKING. Al de zelfst. nw. op *-aard* hebben eene ongunstige bijbetekenis gekregen, uitgezonderd *grijsaard*. Wat weet ge van 't afbreken dezer woorden, en hoe breekt ge af: *veinzaard* en *grijnzaard*?

12. Geef voorbeelden van de vorming van diernamen door middel van de achtervoegsels *-aar*, *-laar*, *-ling*, *-rik* en *-in*. En wat blijkt u uit: *kater*, *doffer*? Noem boom-, plant- en vruchtnamen op: *-aar*, *-laar*, *-ing*, *-ling*, *-oen*, *-el*.

13. De uitgang -ege in klappege werd -ei (klappei), doch wat merkt ge op in dievegge?

14. Hoe heet een bewoner van: *België, Frankrijk, Duitschland, Italië, Spanje, Portugal, Turkije, Rusland, Hongarije, Denemarken, Zweden, Ierland, Schotland, Zwitserland, Saksen, Beieren, Friesland, Drente, Java, Madoera, Europa, Azië, Afrika, Amerika, Australië?*

15. Bezig mondeling in zinnen of in uitdrukkingen:
 hoogte — hoogheid.
 laagte — laagheid.
 grootte — grootheid.
 koelte — koelheid.

VOORBEELD. Op gindsche *hoogte* ligt een oud kasteel.
 Rijkdom, eer en *hoogheid* zijn vergankelijk.

16. Hoe heet een bewoner van: *Arabië, Egypte, Savoye, Indië, Brazilië, Peru, Afrika, Zeeland, Nieuw-Zeeland, Algiers, Candia, Sparta, Sicilië, Malta, Corsica, China, Japan?*

17. Hoe verklaart gij de vorming en de beteekenis van de woorden:

rozelaar, hazelaar, martelaar, hevel, klepel, lepel, beugel, teugel, sleutel, nieuwtje, bittertje, bruintje, bloemelijn, gaardekijn, vogelijn, kleinigheid, zoetigheid, tooneel, juwelier, kastelein, heldin, reuxin, gravin, hertogin, stedeling, dorpeling, bedelaars, winkelierster, gondelier, bottelier, wreedaard, grietenij, abdij, botterik?

18. Bezig in kleine zinnen of in uitdrukkingen (mondeling):

duisternis — duisterheid.
 bekentenis — bekendheid.
 gelijkenis — gelijkheid.

19. Welke beteekenissen kent gij van de zelfst. nw.:
brander, drijver, looper, kijker?

20. Hoe verklaart ge: *etgroen, onkruid, afgunst, oorzaak, wanklank, onmensch, wangunst, aartsvijand, aartsbedrieger, gepraat, gebak?*

21. Schrijf de meervoudige verkleinwoorden van:

zee, tafel, huis, spel, kar, penning, paling, worm, griffel, ster, storm, ei, stroom, lelie, tralie, komma, sofa, olm, gesp, wesp, rasp, kamp, lamp, lam, achterbuurt, overbuur, appelboom, zon, jager, herderin, man, aardbei, lemmet, vla, bezie, gevel, bougie, canapé, kievit, cadeau, parel, blad, schip, oom, brug, tob, leeuw, kraai, zus, veer, meid, pa, Cato, moe, wandeling, kring, koning, duim, bodem, bezem, arm, zalm, rad, glas, stad, hoen, kalf, volk, kleed, dal, la, pop (*speelgoed*), pop (*wijffjeskanarie*), lui, burgerlui, zwaluw, zeepbel, jongen, slee, Anna, Marie, schaduw, hemd, cijfer, cel, twee, tien, hofstede, hoeve, zijde, koelte.

OPMERKING. Waar de verkleiningsuitgang leelijk zou klinken, bezigt men de omschrijvende woorden *klein*, *gering*, bijv.: *Eene kleine kastanje, het was geene geringe schade*, enz.

22. Zoek 20 samengestelde zelfstandige naamw., bestaande uit twee substantieven, waarvan het eerste in het meervoud voorkomt, als: naaldenkoker, woordenboek, dennenwoud, ganzenmarkt; studentenlied, koninginnenkroon, boerinnenstem, meidenmuts, enz., liedjeszanger, poffertjeskraam, officierstafel, enz.

23. Idem 10 samengestelde zelfst. nw., bestaande uit twee substantieven, waarvan het eerste lid in den 2^{en} nvl. enkelvoud voorkomt, als: 's-Gravenhage, prinsenvlag, bakkerswinkel, stadsbestuur, dorpsherberg.

24. Zoek 25 samengestelde zelfst. nw., waarvan het eerste lid de stam is van een werkwoord, als: slaapkamer, hanglamp, enz.

25. Ook 20 samengestelde zelfst. nw., waarvan het eerste lid een bijwoord of wel een telwoord is, als: achterhoofd, voorkamer; tienmam, negenoog, zevenster.

ZES EN DERTIGSTE LES: FORMING VAN BIJVOEGLIJKE NAAMW.

1. De voorvoegsels, die tot vorming dienen van bijv. nw., zijn: **aarts**, **on** en **ge**. Geef voorbeelden, en verklaar de beteekenis.

2. De achtervoegsels, die tot vorming van bijv. nw. dienen, zijn: **-achtig** (zonder hoofdtoon), **-achtig** (met hoofdtoon), **-haftig**, **-baar**, **-en**, **-ig**, **-erig**, **-sch**, **-isch**, **-lijk**, **-loos**, **-zaam**. Zij worden gevoegd achter:

- a. zelfstandige nw.,
- b. bijvoeglijke nw.,
- c. stammen van werkwoorden, of wel achter
- d. bijwoorden.

Bewijs dit met verschillende voorbeelden en verklaar deze. Welke soort van afleiding is dit nu?

3. Kan **-loos** ook achter een' w.w. stam voorkomen? En is er verschil tusschen *naamloos* en *nameloos*, *werkloos* en *werkeeloos*? Meer voorbeelden. Bezig **-achtig** (met hoofdtoon), **-baar**, **-ig**, **-erig**, **-lijk**, **-loos**, **-zaam**, achter verschillende stammen van werkwoorden, en verklaar de beteekenis. Wat bet. bijv. eetbaar, wat vloeibaar; wat bet. onmetelijk, wat sterfelijk?

4. Hoe verklaart ge de vorming van de bijv. nw. rechtsch, linksch, voorwaartsch, zijdelingsch, dagelijksch?

5. Met welke werkwoorden hangen samen: *slank*, *blank*, *wrang*, *laag*, *vlug*, *vlot*, *mul*? Welke afleiding is dit nu?

6. Zoek voorbeelden, waarin **-achtig** (zonder hoofdtoon) gevoegd is achter:

- a. den naam van eenen persoon: *boerachtig*, ...
- b. den naam van een dier: *aapachtig*, ...
- c. den naam van eene delfstof: *zoutachtig*, ...
- d. een bijvoeglijk nw.: *groenachtig*, ...
- e. een werkw. stam: *schrikachtig*, ...

Hebben de afleidingen op dit **-achtig** niet soms eene ongunstige beteekenis?

7. Is *kinderachtig* hetzelfde als *kinderlijk*? Zoek bij deze woorden een drietal zelfst. nw. Wat weet gij van de bet. van *meesterachtig* en *meesterlijk*? Welke afleidingen kent ge, waarin **-achtig** de hoofdtoon krijgt?

8. Wat is: *gerand* geld, een *geveugeld* insect, *geaderd* marmer, een *gegoed* burger? Naar welk model zijn deze bijv. n.w. gevormd? Vergelijk *gemaakt*, *geacht*, *gezien*.

En hoe verklaart gij: *breedgeschouderd*, *hooggetopt*, *snelgewiekt*, *grofgespied*, *platgeboomd* of *platboomd*?

Naar het voorbeeld van *besneeuwd*, *bewierookt*, die van w.w. komen, ontstonden vormingen als: *bejaard*, *bedaagd*, *behaard*. Wat drukken deze afleidingen uit?

Wanneer noemt men iemand *behendig*, wanneer *bij de hand*? Hoe verklaart ge: *hoogbejaard*, *rijkbegaafd*, *wijdberoemd*?

9. Wat is eene *eetbare* vrucht? Verklaar ook: een *leesbaar* schrift, een *onbruikbaar* werktuig, *ondrinkbaar* water?

Wat beteekent: Gesmolten lood is *vloeibaar*? Eene *ontbrandbare* stof? En *onwankelbaar* vertrouwen? Zoo iets is *onbetaalbaar*?

Wat verstaat ge door: een *vruchtbaar* land, een *dankbaar* nageslacht, eene *gangbare* munt, eene *zichtbare* maansverduistering?

Wat is een *strijdbaar* volk, wat een *strijdhartig* volk?

Wat bedoelt men met: *middelbare* leeftijd, *middelbare* tijd, *middelbaar* onderwijs?

10. Wanneer noemt men een oud vrouwtje *krukkerig*, een oud man *beverig*, eenen heer *bokkig*, eene dame *kippig*? En hoe verklaart ge *stekelig*?

11. Wat is: eene *koninklijke* houding, een *vorstelijk* geschenk, eene *vaderlijke* vermaning? Beteekent *draagbaar* hetzelfde als *dragelijk*, *rekbaar* hetzelfde als *rekkelijk*, *onuitsprekbaar* hetzelfde als *onuitsprekelijk*?

Kan *-lijk* ook voorkomen achter andere rededeelen dan zelfst. n.w.? Achter welke?

12. Is er verschil tusschen *Indisch* en *Indiaansch*, tusschen *Roomsch* en *Romeinsch*? En welke bijv. n.w. op *-sch* kent gij naast: *Spanje*, *Frankrijk*, *Braxilië*, *Amerika*, *Sicilië*, *Europa*, *Azië*, *Hongarije*, *Turkije*, *Griekenland*, *Pruisen*, *Duitschland*, *Algerië*, *Zeeland*, *Noorwegen*, *Afrika*?

13. Wat is: eene *doodsche* stilte, een *speelsch* knaapje, een *nieuwmodisch* kapsel, een *ouderwetsch* kleed, een *hondsch* weer, eene *slaafsche* vrees, *inheemsche* planten, *uitheemsche* vruchten, *binnenlandsche* onlusten, *inlandsche* tabak?

14. Is er verschil tusschen *sparend* en *spaarzaam*?
 " " " " *voedend* en *voedzaam*?
 " " " " *arbeidend* en *arbeidzaam*?
 " " " " *sprekend* en *spraakzaam*?

Helder dit met voorbeelden mondeling op.

15. Is *leerzaam* hetzelfde als *leerbaar*?

Is *buigzaam* " " *buigbaar*?

En wat beteekent *duurzaam*? Waarom noemt men eikenhout *duurzaam*? Wat zijn *verduurzaamde* levensmiddelen? Wat is de beteekenis van het achtervoegsel *-zaam*? Voorbeelden: *heilzaam*, *gemeenzaam*, *arbeidzaam*.

16. Wat is een *taalkundig* woordenboek, een *staatkundig* geschil, een *godsdienstig* voorschrift, eene *geneeskundige* beschouwing?

17. Hoe schrijft ge:

a. Wien *Neerlandsch* bloed in de aders vloeit, of:

Wien *Neerlands* bloed in de aders vloeit?

b. En *Neerlands* weeke grond hijgde onder 't wicht van wee, of

En *Neerlandsch* weeke grond . . . . .?

Plaats hier eens andere volksnamen, om het u duidelijk te maken. En wat te schrijven: *Hollands* of *Hollandsch vlag*, *Haarlemsch linnen* of *Haarlems linnen*?

18. Verklaar mondeling de beteekenis van:

aartsdom, *aartslui*, *averechts*, *gedienstig*, *dienstig*, *dienstwillig*, *dienstvaardig*, *zeeghaftig*, *werkeloos*, *werkloos* (zonder *werk*), *reddeloos*, *spoorloos*, *buitensporig*, *buitendijksch*, *onuitspreekbaar*, *onuitsprekelijk*, *draagbaar*, *dragelijk*, *hoofsch*, *innerlijk*, *inwendig*, *innig*?

Kies bij elk dezer bijv. nw. één of meer substantieven.

19. Wat is: *groeizaam* weer, een *bedachtzaam* man, een *zeldzaam* verschijnsel, eene *langzame* beweging?

20. Hoe verklaart ge de samengestelde adjectieven: *doofstom*, *roodbont*, *openbaar*, *platrond*?

21. Zoek 25 samengestelde bijv. nw., waarvan het eerste lid een zelfstandig naamw. is en die eene vergelijking uitdrukken, als: *grasgroen*, *loodzwaar*, *peperduur*, enz.

22. Zijn de volgende adjectieven eigenlijk of oneigenlijk samengesteld: prijzenswaardig, krachtvol, liefderijk, godgelijk, godgevallig, deskundig, desbewust, dergelijke?

23. De bijwoorden al, wel, in, over, puik, door, dol, als eerste lid van samengestelde bijv. nw. te bezigen. Evenzoo: stok, steke, stik, splinter, fonkel. — Wat drukken deze bijwoorden in de samenstelling uit?

ZEVEN EN DERTIGSTE LES: FORMING VAN VOORNAAMWOORDEN.

De meeste voornaamwoorden zijn stamwoorden; enkele zijn afgeleid, andere samengesteld. — Tot de (verholen) afgeleide behooren: zulk, elk en welk; tot de (verholen) samengestelde: iemand en niemand; elkander, malkander; — zoodanig en hoedanig zijn afleidingen van zoodaan en hoedaan. Verklaar nu de vorming dezer voornaamwoorden. Evenzoo die van: degene, diegene, dezelfde, dergelijke?

ACHT EN DERTIGSTE LES: FORMING VAN TELWOORDEN.

1. Welke bepaalde hoofdtelwoorden zijn stamwoorden?
2. Wat is u bekend van de vorming der verholen samenstellingen: elf, twaalf, dertien en veertien? Wat van die van: twintig, dertig, veertig, tachtig?
3. Zeg iets over de afleiding der onbepaalde hoofdtelwoorden: eenig, sommig, weinig, ettelijk?
4. Hoe is het ranggetal eerste gevormd? En welk achtervoegsel dient verder tot afleiding der bepaalde rangtelwoorden? Hoe worden de onbepaalde ranggetallen gevormd?
5. Zijn de herhalingsgetallen op -maal, -keer, -werf afgeleid of samengesteld? En wat bet. maal in: voormaals, hierna maals, andermaal? enz.

6. Met welk werkwoord hangt -voud (waarmede verdubbeltallen gevormd worden) samen? Hoe worden hier weer bijv. nw. van gevormd? Wat dunkt u dan van eenvoudig?

7. Zijn de woorden op -lei en -hande samenstellingen of afleidingen? En hoe verklaart ge de **d** in vierderlei? enz. Is het goed zeggen: Bloemen van allerlei soort?

NEGEN EN DERTIGSTE LES: VORMING VAN WERKWOORDEN.

1. Wat verstaat ge door denominatieven, en op welke drie wijzen worden zij van zelfst. nw. en bijv. nw. gevormd? Voorbeelden zijn: grazen, steenigen, trotseeren; louteren, reinigen, kleineeren. Hoe heeten hier: -en, -igen, -eeren? Is dit -eeren een Nederlandsche uitgang?

2. Kent ge ook een denominatief, afgeleid van een voor-naamwoord? Soms nog één?

3. Wat leert u de beschouwing van de denominatieven: dekken (van dak), stellen (van stal), schenden (van schande), krenken, netten, pletten, temmen; villen, schillen? En waarom heeten de beide laatste wel privatieven?

4. Zoek 20 werkwoorden, die op drie verschillende wijzen van zelfstandige naamw. gevormd zijn. Noem eenige nieuwe vormingen.

5. Wat beteekent: groenen, rijpen, rotten, blauwen.
witten, gelen, warmen, slechten,
netten, temmen.
verbreeden, vermeerderen, vergrooten,
verkleinen.

Hoe zijn deze afleidingen gevormd?

6. Zeg iets over de vorming van: heiligen, rechtvaardigen, beveiligen, matigen, stevigen?

7. Einden = eindigen, vereenen = vereenigen. Geef meer van deze voorbeelden.

8. Hoe heeten de w.w., die van werkwoordelijke stammen zijn gevormd? Wat zijn dan frequentatieven? Noem er

eenige. Zoudt gij er: spijkereu, trommelen, hameren, brokkelen ook toe rekenen?

En wat zijn intensieven? Verklaar stikken naast steken, spillen naast spelen, zwichten naast zwijken, knippen naast knippen.

9. Verklaar ook de beteekenis en het ontstaan van de causatieve (oorzakelijke) w.w.: drenken, wenden ¹⁾, leggen, zetten, leiden, neigen, klooven, zoogen, voeren; vellen. Hoe heeten ze nog wel anders, en waarom?

10. Plaats één of meer goed gekozen zelfst. naamw. bij de volgende werkwoorden:

innen, uiten, opperen, naderen, bevorderen, veroveren.

VOORBEELD. Belastingen, schulden, gelden *innen*.

Van welke grondwoorden zijn deze w.w. gevormd? En kan het grondwoord ook nog iets anders zijn?

11. Bezig in kleine volzinnen de causatieven of factitieven: *drenken, leggen, zetten, leiden, neigen, klooven, voeren, vellen*.

VOORBEELD. De herder *drenkt* de schapen.

De regen *drenkt* de velden.

De kip *legt* een ei.

Leg het boek op de tafel.

Zij hebben den ezel *geleid*.

12. Wat beteekent het voorvoegsel in de afleidingen: *erkennen, herkennen, herzeggen, herhalen, ontkennen, ontzegelen, ontwapenen, ontluisteren, ontliden, ontloopen, ontvlammen, verleeren, verdenken, vertellen, verslapen, verwinteren, verhuizen, vernachten, verkleeden, vergulden, versteenen, verwateren, behooren, beroepen, berusten, bemannen, bedijken, bezaaien, beplanten?*

En welke zijn de verleden deelwoorden van deze werkw.?

13. Schrijf de verleden deelwoorden op van: beeldhouwen, dwarsdrijven, pluimstrijken, kwijtschelden, spelevaren, raadplegen, gadeslaan, aderlaten, handhaven, zegevieren, radbraken, logenstraffen, waarschuwen, vrijspreken, goedmaken, klapwieken, voltooien, volbrengen, vultrekken, voldoen, stampvoeten, knikkebollen, harrewarren, waarnemen, hoogachten,

¹⁾ Men denke aan *winden* = draaien.

liefhebben, volhouden, kortwieken, waarzeggen, gekscheren, raaskallen, liefkoozen, vrijwaren, volharden, voleinden, overhandigen, verzadigen, beunhazen, bewaarheiden, rentenieren, vaneenscheuren, africhten, schandvlekken, brandmerken, knip-oogen, dwarsboomen, openbaren, zegepralen, watertanden, staroogen, achteruitgaan, samenkomen.

VRAAG. Wat merkt ge op over de plaats van 't voorvoegsel *ge-* in deze verleden deelwoorden?

14. Wat is de beteekenis van de volgende oneigenlijk of scheidbaar samengestelde werkwoorden? — Bezigt ze in kleine zinnen:

Ondergaan — omwerpen — overkomen — voordoen — wederkeeren — omslingeren — doorloopen — omkopen — onderhouden — misrekenen — omslaan — misraden.

VRAAG. Welke zijn de verleden deelwoorden dezer werkwoorden? En waar staat nu *ge-*?

15. Wat is de beteekenis der volgende werkwoorden, als zij eigenlijk of onscheidbaar zijn samengesteld?

Ondergaan — overkomen — omslingeren — doorloopen — doorsnijden — onderhouden — misrekenen — doorzoeken — overwegen — overleggen — voorkomen — voorspellen.

VOORBEELD. Hij heeft de straf *ondergaan* = geleden, doorstaan.

Welke ramp is u *overkomen*? = heeft u *getroffen*?

16. Aan welke kenmerken onderscheidt ge de scheidbare samenstelling der werkwoorden? (Beteekenis, vervoeging, infinitief met *te*, verleden deelwoord.)

17. Wat is u bekend omtrent de plaatsing van het voorvoegsel *ge-* in de verleden deelwoorden van scheidbaar samengestelde werkwoorden?

18. Idem, bij onscheidbaar samengestelde w.w., als: spelevaren, koekeloeren, kwispelstaarten, knarsetanden, kielhalen, dwarsdrijven, vrijwaren, ondergaan, overkómen, overleggen, voorspellen, enz.?

19. Heeft het bijwoord *weder* bij scheidbare en onscheidbare samenstelling dezelfde beteekenis?

20. Zijn de werkwoorden: glimlachen, schaterlachen, doodverven, handhaven ¹⁾, zegepralen, herbergen, verwelkomen, waarborgen, brandmerken, schandvlekken, argwanen afgeleid of samengesteld? Noem hunne hoofdvormen.

21. En hoe is de vervoeging van: pluimstrijken, beeldhouwen, dwarsdrijven? Zeg hunne hoofdvormen.

22. Wat merkt ge op bij de vervoeging van de samenstellingen: slaapwandelen, koorddansen, kroegloopen, scharenslijpen, schaatsenrijden?

VEERTIGSTE LES: FORMING VAN BIJWOORDEN.

1. Alle eenlettergrepige bijwoorden rekent men tot de stamwoorden. Er zijn ook afgeleide bijwoorden en samengestelde bijwoorden. De afgeleide worden gevormd door middel van de achtervoegsels: -e, -en, -er; -lijk, -lijks; -ling, -lings; -waarts; -wijze (wijs), -gewijze; -jes, -tjes, -pjes; -kens, bv. luide, Noorden-(wind), Noorder-(licht), strengelijk, maandelijks, mondeling, zijdelings, zijwaarts, traps-gewijze, zoetjes, fraaitjes, warmpjes, zachtkens. Geef voor elk geval ook voorbeelden.

2. Geef voorbeelden, dat de 2^e naamv. van zelfst. nw. als bijw. gebezigd worden, als: 's winters, des daags, enz. Idem de 4^e naamv., als: den geheelen dag, al dien tijd, enz.

3. Idem, de 2^e naamval van bijv. nw., als: reeds (van reed = gereed, klaar), slechts (van slecht = effen).

4. Geef 10 bijw. uitdrukkingen.

5. Samengestelde bijwoorden kunnen bestaan uit:

- a. Twee bijwoorden, als: ronduit, daarmee, waartoe.
- b. Een voorzetsel en een zelfst. nw., als: achterwege, inderdaad, metterwoon, mettertijd, uitermate, enz.
- c. Een voorzetsel en een zelfst. naamw. in den (schijnbaren)

---

1) Van *handhaaf*, een oud woord voor *handvat*.

2^{en} nvl., als: binnensmonds, buitenslands, voorschands, enz.

- d. Een bijv. nw. en een zelfst. nw. in den 2^{en} naamval, als: blootshoofds, geenszins.
- e. Een voornw. in den 2^{en} naamval en een zelfst. nw., als: weshalve, dermate.

Geef voor elk van deze vijf gevallen eenige voorbeelden.

6. Is er ook verschil tusschen: vanhier en van hier, vandaar en van daar, zoolang en zoolang, zoover en zoo ver?

7. De bijwoordelijke s dient meermalen, om twee woorden tot één bijwoord te verbinden (samenstelling door middel van afleiding), als: terloops, vanouds, intijds. Zoek ook eenige van deze voorbeelden.

8. Verklaar naar beteekenis en vorming de bijwoorden: plotseling, tappelings, ijlings; zijdelings, zijwaarts; ruggelings, rugwaarts; thans, nochtans; achterbaks; misschien; herwaarts, derwaarts, werwaarts.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

BIJZONDERHEDEN.

EEN EN VEERTIGSTE LES: DE SPELLING.

1. Waarom is de spelling een belangrijk deel van de spraak-kunst?

2. Wat verstaat men door eenparigheid van spelling?

3. Wie zijn de ontwerpers van het thans algemeen gevolgde spellingstelsel?

4. Hoe heette de spelling, die vóór de tegenwoordige vrij algemeen gevolgd werd?

5. Welke is de grondslag of algemeene regel, waarop een verstandige spelling moet berusten? En wat leert die regel der beschaafde uitspraak? Verklaar daaruit: litteeken, juffrouw, geweest.

6. Waarom heeft deze grondregel aanvulling en verklaring noodig? Wat leert de regel der gelijkvormigheid? Verklaar de spelling van: brood, paard, breed, rood, ik ploeg, ik schrob.

7. Wat leert de regel der afleiding? Hoe komt het, dat hij als derde regel noodig is? En als er strijd is tusschen de gelijkvormigheid en de afleiding bv. in: snit (snijden), rit (rijden), welke regel heeft dan de voorhand? Voorbeelden.

8. De regel der analogie (overeenkomstige gevallen) kan niet gemist worden. Maak dit eens duidelijk.

9. Wat verstaat men door den (zoogenaamden) regel van het gebruik? Licht hem met een paar voorbeelden toe, bv. in: heeren, slooten, enz.

10. Welke regels kent ge voor de spelling met de enkele of zachtheldere *e*?

11. Idem, voor die met de dubbele of scherpheldere *ee*?

12. Idem, voor die met de enkele of zachtheldere *o*?

13. Idem, voor die met de dubbele of scherpheldere *oo*?

14. Waarom spelt ge met de zachtheldere *e*:

edel, in stede van, degen, beter; deze, gene, bede, smeden, geleding, schepen; bevelen, bezie, keten, lezen, weven, mede, belegeren; lenen, stenen, sneven; gelezen, gebeten, geweven, gezeten; helen, kneden, teren?

15. Waarom spelt ge met de scherpheldere *ee*:

vleezen, kleene, breede, alreede, heelen; kweelen, leeren (schoenen), mee (bijw., honigdrank, meekrap), onweeren, streelen, slee, ree (haven), preeken, veelen (viool), veeren (pluimen), Chineezen, Portugeezen, kasteelen, penseelen, trotseeren, advertteeren; Chineesche, Portugeesche; bleeke (van bleik), weeke, deesem, leede (met leede oogen)?

16. Vul in met *e* of *ee*:

kom—ten, biblioth—ken, concr—te, compl—te, prof—ten, plan—ten, magn—ten; houw—len, toon—len, struw—len, truw—len, d—len (dorsvloeren), d—len (gedeelten en w.w.), b—ren (roofdieren), l—nen (ter leen geven), sl—pen (voorttrekken), waard—ring, reg—ring, t—ring, vert—ring, d—moedig, k—ren (vegen), k—ren (wenden), dw—pen, v—ren (overvaar-

ten), gew—zen, l—lie, m—ter, p—per, p—ren, k—len, kl—pel
h—sche, w—zen, kl—ding, d—sem, —ga.

17. Waarom spelt ge met zachtheldere *o*:

blozen, grove, koken, goden, hertogen, geboden; gekomen;
gegoten, gesproken, floten, vloten, kropen, kozen; alkoven,
kastoren, violen, mode, kronen, tronen, rozen, tonen, scholen,
olie, noten, frambozen?

18. Waarom spelt ge met scherpheldere *oo*:

bloohartig, dooren (van eieren), boomen (van een vat), zoo
(kooksel), stroo, zoo (bijwoord); vloot, hopelooze, broederlooze,
tochtgenooten, huisgenooten, vakgenooten; Mooren, poozen,
poover, koozen; betoogen, klooven, zoogen; sloopen, strooken
(strijken)?

19. Vul in met *o* of met *oo*:

h—nen, vr—lijk; dr—gist, dr—gerij, kl—ven (van kluiven),
sl—ven (voorschooten), onn—zel, l—ze, gest—ten, gel—pen,
k—pen, b—men, g—chelen, h—pen (stapels), meetr—nen,
t—nen (laten zien), korensch—ven, klein—den, l—zen,
schr—men, sl—pen (overtrekken), k—len (groente), p—ten
(planten), meded—gen, alpenr—zen, uitd—ven, kn—pen,
l—ver, bet—gen, omz—men.

20. Welke regels kent ge voor de spelling met *ei*?

21. Welke regels kent ge voor de spelling met *ij*?

22. Waarom spelt ge met *ei*:

verbeiden, heil, bereiden, IJselstein, Loevenstein, klein, weinig;
goedheid, allerlei, majesteit; hofmeier, heining, meid, lei, steil,
teil, brein, dweil, zeide, leide; feilen, einde, heinde, peinzen,
feit, kastelein, pastei, porselein, seizoen, trein, vallei, keizer,
balein?

23. Waarom spelt ge met *ij*:

vlijm, ijp, dijk, wijden, pijn, bijbel, tijd, twijfel; schijnen,
lijden, vermijden, blijven, pijpen (fluiten), grijnen, mijl, mijn,
stijl, tijger, wijn, rijst, profijt, vijver; tapijt, houtmijt, krijt;
weverij, bakkerij, ververij, pletterij, grietenij, abdij, radijs,
termijn, terpentijn, dolfijn, paradijs?

24. Vul in met *ei* of met *ij*:

klapp—, st—ger, br—n, st—l (post), k—, z—l, z—s, kl—,

v—l (klimop), v—l (te koop), v—l (werktuig), r— (danskoor), n—gen (buigen), w—den (het vee hoeden), w—den (zegenen), z—l (sluis), p—len (meten), karw— (zaad), Rom—n, cichor—, marsep—n, livr—, l— (lage zijde van een zeilend schip), gal—, galer—, w—felen, tw—felen, uitw—den, w—dsch (grootsch), pl—ten, pl—dooi, schilder—, dolf—n, abd—.

25. Noem eenige regels voor de spelling met *ie*; idem, voor die met *i*.

26. Vul in met *ie* of met *i*:

afgod—sch, d—m—t, k—v—t, grammat—sch, wett—sch, republ—k, ol—, tral—, men—, Januar—, Jun—, pred—kant, muz—kant, bez—, paras—ten (woekerdieren of -planten), nieuw—mod—sch, Saks—sch, monn—ken, perz—ken, fabr—kaat, substant—ven, adject—ven, tar—ven, hav—ken, gen—en (vernuften), l—ter, kol—br—, melod—en, harmon—en, gen—en (schutsgeesten), mach—nist, examinand—, music—, politic—, kolon—en.

TWEE EN VEERTIGSTE LES: REGELS DER GESLACHTEN.

1. Zeg de u bekende regels voor het mannelijk geslacht, naar de beteekenis.

2. Idem, naar den vorm (deels naar de beteekenis).

3. Zeg, of de volgende zelfst. nw. mannelijk zijn:

Staatsman, smid, afgod, leeraar, haan, doffer, beuk, eik, esp, esch, Maart, Mei, Rigi, Bloksberg, Vesuvius, rijksdaalder, blaker, stamper, boender, evenaar, beukelaar (schild), mosterd, baaierd (warrelklomp), lomperd, lommerd, opperd (veilige ligplaats voor schepen), mutsaard (takkenbos), beiaard (klokkenspel), taling (kleine soort van eend), bokking, spiering, paling, wijting (witte schelvisch), bunzing, kei, diamant, turkoois, saffier, hyacint, topaas, smaragd, klepel, beitel, lepel, gordel, slegel, strijkel, druppel, eikel, hoepel, stengel, bezem, arm, droesem (grondsop), helm, halm, deesem, wasem, bliksem, palm (boom), wasdom, rijkdom, ouderdom, tweedekker, driemaster, brander, lichter, logger, citroen, limoen, pompoen.

4. Zeg de u bekende regels voor het vrouwelijk geslacht, naar de beteekenis.

5. Idem, naar den vorm (deels naar de beteekenis).

6. Zeg, of de volgende zelfst. nw. vrouwelijk zijn, en waarom: Lente, linde, tamarinde, guinje, pistool, griffel, schoffel, ladder, uniform, helm (grasplant), palm (lengtemaat), aak, bark, haringbuis, sloep, boot, De Limburg (schip), De Haai (schip), de Zweedsche Nachtegaal (Jenny Lind, zangeres), ooi, koe, geit, hinde, terts, quint, quart, octaaf, tarwe, rogge, rijst, boon, erwt, vijg, dadel, amandel, druif, rozijn, krent, kers, peer, appel, akker, bas, piano, viool, harmonica, klarinet, bazuin, triangel, orgel, waarheid, kindsheid, qualiteit, quantiteit, beteekenis, gebeurtenis, vuilnis, vonnis, belooning, verzoeking, voldoening, woning, ebbe, tobbe, ribbe, kribbe, schubbe, reede, schande, schade, woede, einde, gilde, jaargetijde, laagte, diepte, hoogte, gedaante, gedachte, gezindte, gebergte, geboomte, lei, spreij, schaduw, zwaluw, peluw, kruimel, trommel, muziek, fabriek, pakkage, bagage, tuigage, blijdschap, vriendschap, koopmanschap, priesterschap, eigenschap, gezelschap, genootschap, manschap, ridderschap, kunst, gunst, vangst, winst, komst, borst, dienst, last, twist.

7. Zeg de u bekende regels voor het onzijdig geslacht, naar de beteekenis.

8. Idem, naar den vorm (deels naar de beteekenis).

9. Zeg, of de volgende zelfst. nw. onzijdig zijn, en waarom: Zwitserland, Normandië, de Meierei, de Oost, de West, Den Bosch, Den Helder, de Veluwe; schaap, paard, rund, hoen, hert, zwijn, konijn, hond; lam, kalf, veulen, kuiken, bigge; goud, zilver, diamant, agaat, koraal, lei, marmer, ivoor, balein 1), amber, zijde, serge, baai, kant, wol, watten, balein, kurk, pleister, poeder, schildpad, paar, span, honderd, duizend, dozijn; woud, bosch, leger, heir, bloempje, ringetje, gaardekijn, vogelijn, prinsdom, vorstendom, hertogdom, heiligdom, priesterdom, menschedom, engelandom, graafschap, landschap, waterschap, koningschap,

1) Deze alle zijn stofnamen.

burgemeesterschap; beletsel, bekleedsel, deksel, verglaassel, belegselsel, voedsel, baksel, stijfsel; gebed, geloop, gedraaf, onthaal, ontzet, ontslag, verhoor, verzoek, verdrag, gebloemte, gebeente, gesternte; eten, drinken, wel, wee, omdat, daarom, ik, Ken u zelve, Leve de Koningin!

10. Van welk geslacht zijn:

fruit, gordijn, hars, maal (keer), mud (mudde), gaard, gaarde, stond, stonde, schred, schrede, tred, trede, keten, ketting, baak, baken, spaan, spaander, zaal, zadel?

11. Zeg iets over geslacht en beteekenis van:

beet, buis, dam, das, els, fortuin, hof, hoop, kant, katoen, keel, kiel, koppel, krop, maat, muil, pas, patroon, pekel, pink, pit, post, punt, rijm, sabel, schrift, sneeuw, spits, stof, teen, traan, vlak, vorst, want, wacht, zegen, zwam.

12. Van welk geslacht zijn:

gang (van een huis), grauw (gemeen), greep (handvat, handvol, mestvork), hak (hiel), kamp (legerplaats), knip (vogelknip), rol (papier, lijst), slag (duivenslag), streek (landstreek, pennestreek), trap (al de treden samen), val (muizenval), wip (werptuig), zucht (ziekte), zucht (hevig verlangen), zucht (uitademing)?

DRIE EN VEERTIGSTE LES: GRAMMATISCHE FIGUREN.

1. Geef een paar voorbeelden van voorvoeging (pro'thesis), als: tachtig van acht, herinneren naast erinneren, van haver tot haver (later: van haver tot gort) voor: van aver tot aver = van voorvader tot voorvader.

2. De inlassching (epen'thesis) is eene der belangrijkste grammatische figuren. Geef voorbeelden van de inlassching eener *d* in zelfst. nw. (vilder, hoenders, hoorders), in bijv. nw. in den vergrootenden trap en in soortgetallen op -lei en -hande.

3. Zoek 10 voorbeelden, waarin vóór -ling, -lijk of -loos de toonlooze *e* moet ingelascht worden.

4. Evenzoo 8 voorbeelden, waarin die inlassching onnoodig is, omdat het grondwoord op eene *l*, *n*, *r* en (soms op) *m* eindigt.

5. Nog 10 voorbeelden, waarin die inlassching willekeurig is.
 6. Wat is u bekend van het verschil tusschen: naamloos en nameloos, zinloos en zinneloos, smaakloos en smake-loos, werkloos en werkeloos? En bestaat er ook verschil van bet. tusschen moeilijk en moeielijk, verfoeilijk en verfoeilijk? Hoe schrijft ge: vrijlijk of vrijelijk?

7. Zoek 15 voorbeelden van samenstellingen met: boom, struik, stam, tak, blad en verdere deelen van planten, als: eikeboom, bessestruik, beukestam, wilgetak, lindeblad. Is hier ook sprake van de inlassching eener e?

8. In: duivenei, kippenei, galgenaas, pauwenoog, berenhol, hondenhok, eikenhout vindt ge, ter vermijding van de gaping (hiatus), dus welluidendheidshalve, eene *n* achter de toonlooze *e* van: duive, kippe, galge, pauwe, bere, honde. Dit zijn de oude vormen. Zeg nu hier den regel.

9. Is er ook eene *e* ingelascht in: ruggegraat, ruggemerg, wiegeliëd, wiegekleed, zonnestraal, zonnewijzer? Wat leert ge dus hier weer uit?

10. Bestaat er ook inlassching van en in de samenstellingen: pennendoos, messenmandje, speldenkussen, flesschenrek, dennenbosch, naaldenkoker, woordenboek, of in de samenstellingen: vorstenzoon, prinsenvlag, 's-Gravenzande, 's-Heerenberg, 's-Hertogenbosch?

11. Zijn u ook voorbeelden bekend van de inlassching der *s*, als in: leidsman? Heeft men de *s* ook als ingelascht te beschouwen in: bakkersoven, vrijheidsboom, kalfsvleesch; krijgsmanseer, stadsontvanger, dorps huis, enz.? En wat valt er in dit opzicht op te merken bij de woorden: meisjesspelen, vogeltjeszaad, huisjesmelker, lucifersdoosje, poffertjeskraam, enz.?

12. Welke letters worden ingelascht bij 't vormen van verkleinwoorden op -je? Voorbeelden.

13. En welke letters vindt ge ingelascht in:

bevrijden (vrij), partijdig, beenderen, diender, toonder, tolgaarder, huurder, feestvierder, gezagvoerder, bewaarder, donkerder, zesderlei, zevenderhande; admiraal, advocaat, erkentelijk, ordentelijk; ringetje,

stoeltje, raagshoofd, doodsbleek; bloempje, armpje, halmpje; tollenaar, redenaar, harpenaar, schuldenaar, kluizenaar, Hagenaar, Gentenaar, Zwollenaar, artsenij, beukenhout, bruggenhoofd, brillenhuis?

14. Wat moet het zijn: ziekekamer of ziekenkamer, paardestal of paardenstal, tarweaar of tarwenaar, roggehalm of roggenhalm, bedehuis of bedenhuis, vredeartikelen of vredenartikelen?

15. Men vindt diaëresis in: parel (paarl), merel (meerl), lanternen (lantaarn), horen (hoorn), doren (doorn), koren (koorn), voren (voorn). Waarin bestaat nu de diaëresis?

16. Fazant staat voor fazan, placht voor plag, burcht naast burg, iemand voor ieman (= ooit, ergens, eenig man). Hoe heet de grammatische figuur, die hier voorkomt?

17. Naast drie staan derde, dertien en dertig; naast grut staat gort; naast christen staat kerstmis, kerstdag, kerstfeest, enz. Hoe heet hier de gramm. figuur? Geef nog een paar andere voorbeelden?

18. De assimilatie (gelijkmaking) ontstaat door het streven naar gemakkelijke van uitspraak, als: balling voor banling, litteeken voor likteeken (wondteeken), lommer voor lumber, lummel voor lumpel (lomp), vonnis voor vondnis, schennis voor schendnis, enz. Geef ook een paar voorbeelden.

19. Afwerping vóór aan een woord (aphaëresis) merkt men op in: arreslede naast narreslede (aldus genoemd wegens de klingelende belletjes), azuur naast lazuur, abberdaan naast labberdaan. Geef ook een enkel voorbeeld.

20. Het weglaten aan het einde van een woord heet afkapping (apocope). Deze figuur vindt men in vergif naast vergift; verder de 3^e-naamvals-e bij mannelijke en onzijdige enkelv. woorden; de e van den 1^{en} persoon enkelv. der aantoon. wijs onvoltooid tegenw. tijd, en in woorden, die bij vraag 9 ter sprake kwamen. Geef nu enkele voorbeelden.

21. Syncópe (uitstooting) is weglating van een' medeklinker in het midden van een woord, als: Fransch, koomenij, boogaard, deesem. En wat blijkt uit: blusschen (be-lesschen),

vreten (vereten), kraal (koraal), krent (korint)? Verklaar beide gevallen.

22. Uit be-innen ontstond binnen, uit be-oven boven: uit be-ang bang, uit te-evens tevens. Deze figuur heet elisie. Waarin bestaat nu elisie (uitlating)?

OPMERKINGEN. Dr. JAN TE WINKEL gaf een afzonderlijk-werk uit, genaamd: *De Grammatiche figuren in 't Nederlandsch* (2e druk, Kuilenburg, Blom en Oliviersse, prijs f 2.50). Men verstaat door Gr. figuren die vormveranderingen, — zegt hij — die een woord buiten vervoeging en verbuiging ondergaan heeft, hetzij door aanwinst of verlies van eene letter, hetzij door samentrekking van twee lettergrepen tot ééne of scheiding van ééne lettergreep in tweeën, hetzij door verplaatsing der letters of vervanging van de eene letter door de andere. — Het is dus in hoofdzaak: 1° het bijvoegen, 2° het weglaten van klinkers of medeklinkers aan 't *begin*, in 't *midden*, aan het *einde* van woorden; bovendien het *verplaatsen* van letters (klankverspringing: *gort*, *grut*), het scheiden van lettergrepen in tweeën (*diaeresis*, als: *kerrek*, *mellek*, bij dichters), het gelijkmaken van medeklinkers (*assimilatie*: *potlepel*). In deze orde genomen, zijn de vreemde namen der Gramm. figuren: *pro'thesis*, *epen'thesis*, *parago'ge*; *aphae'resis*, *synco'pe* (met *elisie*), *apo'cope*; *meta'thesis*, *diae'resis*, *assimila'tie*.

VIER EN VEERTIGSTE LES: DE VERKLEINWOORDEN.

1. Hoe stellen de verkleinwoorden de zelfstandigheden voor? Let bijv. op: huisje, poppestoeltje, kinderhandje; mijne vriendjes, Vader Jacob en zijne kindertjes, het zonnetje; een bittertje, koffiehuispraatjes, een glaasje, een uurtje maar! een bedankje, een luchtje scheppen; dat is me nu een heertje! wat een boeltje! welk een rommeltje! wat een buurt-je!

2. Noem de verschillende achtervoegsels, die kunnen dienen tot het vormen van verkleinwoorden. Zijn er ook verouderende bij?

3. Wanneer wordt vóór het achtervoegsel -je eene t ingelascht? Geef verschillende voorbeelden.

4. Wanneer wordt vóór het achtervoegsel -je eene p ingelascht? Geef verschillende voorbeelden.

5. Wanneer worden vóór het achtervoegsel -je de letters et ingelascht? Geef eenige voorbeelden.

6. De verkleinwoorden hebben soms den klinker van het meervoud, als: paadje, blaadje. Andere voorbeelden?

7. De verkleinwoorden hebben soms in 't meervoud den ouden meervoudsvorm op er, als: kindertjes, radertjes. Andere voorbeelden?

8. De zelfst. nw., die op -ing uitgaan, veranderen vóór -je -ing in -ink, als deze uitgang toonloos is, als: woninkje, spierinkje. Andere voorbeelden? En hoe worden in dit geval de verkleinwoorden gevormd, als de uitgang -ing niet toonloos is?

9. Geef eenige voorbeelden van 't gebruik van -ken of -ke, als: kribbeken, beddeke? — Achter g, ng, k, nk wordt vóór dezen uitgang eene s ingelascht, als: vlagske, tangske, boekske, bankske. Andere voorbeelden?

10. Wat is u bekend van 't gebruik van de uitgangen -ken en -jen? Idem van dat van -kijn, -ijn en -elijn. En in welke woorden vindt ge nog -el? Hoe verklaart ge de stapelvormen: kruimeltje, droppeltje, trommeltje?

11. Schrijf de enkel- en meervoudige verkleinwoorden van: dal, stad, dak, tred; vat, slot, schip, graf, gebed, hof; rug, meid, jongen, moeder, zuster (2 beteekenissen), praatvaar.

12. Vormt men door den verkleiningsuitgang ook zelfst. nw. van andere rededeelen? Wat dunkt u bv. van: bruintje (paard)?

13. Geef een zestal verkleinwoorden, waarin de verkleiningsuitgang -el voorkomt.

14. Schrijf de verkleinwoorden van: papa, mama, la, ra, hoera, Anna, Cato, spa, bedstee, oudelui, schako.

15. Hoe handelt men bij 't vormen van verkleinwoorden van zelfst. nw. op eene toonlooze e, als: hoeve, schade, zijde, einde, koelte?

16. Geef een tiental woorden, uitdrukkingen of zegswijzen, waarin verkleinw. voorkomen, als: ziertje; mal moertje, mal kindje; een beetje geduld, wat een weertje! enz.

VIJF EN VEERTIGSTE LES: HET AFBREKEN VAN WOORDEN
IN LETTERGREPEN.

1. Zeg iets over het afbreken in lettergrepen bij samengestelde woorden. Voorbeelden.

2. Evenzoo iets over dat afbreken bij afleidingen door voorvoegsels. Voorbeelden.

3. Evenzoo over dat afbreken bij afleidingen met de achtervoegsels: -aard, -heid, -schap, -dom, -baar, -zaam, -lijk?

4. Hoe gaat het met dat afbreken bij afleidingen met achtervoegsels, die minder zelfstandig zijn, als: -de, -te, -er, -ster, -nis; alsmede -ig, -ij, -age, -ing, -el? enz. En hoe is de afbreking bij den superlatieven uitgang en die van beste, meeste, naaste?

5. Hoe handelt men ten opzichte der verkleiningsuitgangen? En hoe met: laatje, papaatje, Naatje, vlaatje, sleetje, Catoetje? enz.

6. Breek af in lettergrepen:

ezel, olifant, paraplu, visite, liniaal, nachtegaal, schelvisch, leeuwerik, gezelschap, roofvogel, spoorrichel, krijgsman, dorpskerk, leidsman, scheidsmuur, raagshoofd, kalfsvleesch, vensterruit; Ida, Emma, Klaartje, Leentje, Jansje, Willempje, Kaatje, Frederika; borstrok, verfkwast, rijksdaalder: veinzerd, veinzaard, grijsaard, grijzerd, lafferd, lafaard, blafferd, blufferd; melkemmer, aardappel, landouw; flesschen, bosschage, weitasschen, schelvischen, eischen, krijschen, hijschen, Paschen, Paaschfeest; kwistig, vlijtig, geurig, viervoetig, grondwettig, nalatig, begeerig; karretje, kommetje, lammetje, ringetje, vogelijjn, gaardekijn, tangske, vlagske, boekske, penningeke; uitermate, metterdaad, desnoods; alom, weleer, slokop, bedial, kwabaal, veelal, elkander, malkander, voortaan, daarentegen; aapachtig, bokachtig, snapachtig, witachtig, grijsachtig, voogdijtschap; fraaiste, gedweeste, beste, naaste, meeste, mooiste; hardste, wijste, frische, malschte; oortje, vaartje, buurtje (man), buurtje (kleine buurt), vaartje (papa), vaartje (kanaal), zeetje (kleine zee), lampje (kleine lamp), ambtje, toortsje, erwte, ambten, toortsen, erwten, artsen, schertsen, angstig, angstvallig, dienstig, dienst-

baar, abrikoos, piramide, photographie, telegram, examen, examiner, Alexander, electriseeren, exempel, exercitie, excu-seeren, fixeeren, Abraham, Izaäk, Kaïn, Ismaël, Israël, Israë-lieten, Daniël.

ZES EN VEERTIGSTE LES: VERKORTINGEN OF AFKORTINGEN.

1. Wat is de beteekenis van de volgende verkortingen:

n.l.; a. h. w.; t. w.; d. i.; jl.; ll.; e. k.; m. i.; A. P.; O. I.;
W. I.

2. Idem, van die van vreemde woorden:

etc.; fl.; fr.; fol. of fo.; id.; Jr.; Sr.; Mlle.; Mme.; Mr.; N.B.;
P. S.; Pag.; p. c.; p. f.; p. p. c.; Rec.; Red.; t. t.; v. v.;
C^o.; Cie.

3. Geef op, de verschillende verkortingen van de titels van vorsten, ministers en andere hooggeplaatste personen.

4. Nog vindt men afkortingen als de volgende:

A^o.; A. D.; c. a.; S. v. p.; t. à t.; t. s. v. p. Wat beteeken-zij?

5. Welke afkortingen worden in de aardrijkskunde wel toe-gepast?

ZEVEN EN VEERTIGSTE LES: HET AANEENSCHRIJVEN.

1. Hoe schrijft ge:

welbespraakt *of* wel bespraakt, doornat *of* door nat, lichtgroen *of* licht groen, weledel *of* wel edel, overgroot *of* over groot, allerfraaist *of* aller fraaist, dergelijke *of* der gelijke, desnoods *of* des noods, mijnenthalve *of* mijnent halve, uwentwege *of* uwent wege, deskundige *of* des kundige, diergelijke *of* diergelijke, metterdaad *of* met ter daad; uitermate *of* uiter mate, driehonderd *of* drie honderd, drieduizend *of* drie duizend, negenmillioen *of* negen millioen, eenentwintig *of* een en twintig, drieentwintigste *of* drie en twintigste, tienderlei *of* tiender lei?

2. Is er ook verschil tusschen :

vandaar *en* van daar, zoolang *en* zoo lang, zoover *en* zoo ver, vanhier *en* van hier, weleer *en* wel eer, vanwaar *en* van waar, zooals *en* zoo als, veeleer *en* veel eer?

3. Hoe schrijft ge nitdrukkingen, die den dienst van voorzetsel verrichten, als: tengevolge van *of* ten gevolge van, te midden van *of* te midden van? Geef er andere.

4. Schrijft ge: terecht *of* te recht, terug *of* te rug, tegelijk *of* te gelijk, terdege *of* ter dege, terzake *of* ter zake, ternauwernood *of* ter nauwer nood, terstond *of* ter stond, tevreden *of* te vreden, tevergeefs *of* te vergeefs, terzelfder *of* ter zelfder, bijmonde *of* bij monde, bijgeval *of* bij geval?

5. Hoe schrijft men de vormen, waarin bijv. nw. voorkomen met den ouden sterken 2^{en} of 3^{en} naamval? Is het bijv. allerwegen of aller wegen, blootshoofds of bloots hoofds, inarenmoede of in arren moede?

6. Waarom schrijft men: gewapenderhand, toevalligerwijze aaneen, en: onverrichter zake, ouder gewoonte, zaliger gedachtenis, te gelijker tijd, spottender wijze, in aller ijl vaneen?

7. Hoe schrijft ge:

liefhebben *of* lief hebben, gadeslaan *of* gade slaan, hoogachten *of* hoog achten, weldoen *of* wel doen, schadeloosstellen *of* schadeloos stellen, snelschrijven *of* snel schrijven, prijsstellen *of* prijs stellen, achtgeven *of* acht geven, staatmaken *of* staat maken, plaatsnemen *of* plaats nemen, plaatsvinden *of* plaats vinden, geloofslaan *of* geloof slaan, oorlogvoeren *of* oorlog voeren, vertrouwenstellen *of* vertrouwen stellen?

8. Hoe handelt ge met het schrijven van de verschillende titels; ook met die, welke beginnen met: edel, hoog, wel, zeer?

9. Hoe handelt ge met het schrijven van werkwoorden, samengesteld met zelfst. nw., bijv. nw. en partikels; is het: ademhalen of adem halen, loskopen of los koopen, goedendagzeggen of goeden dag zeggen, teraardebestellen of ter aarde bestellen, tepronkstellen of te pronk stellen, achterovervallen of achter over vallen, aaneenschrijven of aan een schrijven?

10. Hoe handelt ge met de infinitieven van zulke werkwoorden, als ze scheidbaar zijn samengesteld, zoo die infinitief met te voorkomt, bijv.: intenenen *of* in te nemen, bijeentevoe-gen *of* bijeen te voegen? Geef zelf andere voorbeelden.

11. En hoe is het met de verleden deelwoorden in dergelijke samenstellingen; moet het zijn: achterovergevallen *of* achterover gevallen, goedendaggezegd *of* goeden dag gezegd?

12. Wat is u bekend omtrent de aaneenschrijving van zelfst. nw. en bijv. nw., welke samengesteld zijn door middel van afleiding, n.l. door middel van -er, -ster, -ing, -st; -ig, -sch? Moet het zijn: parelvisser, boekhoudster, vijftigpon-der, zesenvijftiger (man van 56 jaar), achtennegentiger (wijn van dat jaar), teraardebestelling, thuiskomst; vrijwillig, wereldkundig, onderaardsch, of: parel visscher, enz. enz.? Geef ook voor elk geval twee voorbeelden.

ACHT EN VEERTIGSTE LES: HET KOPPELTEEKEN.

1. Geef een paar voorbeelden, waarin het koppelteeken eenen eigennaam of een van een' eigennaam gevormd bijv. nw. aan een zelfst. nw. verbindt, als: Java-suiker, Portorico-tabak, Engelsch-zout, Pruisisch-zuur.

2. Idem, waar het dient om in titels een of twee bastaard-woorden te verbinden, als: raad-pensionaris, gouverneur-generaal.

3. Idem, waar het dient in aardrijkskundige benamingen tot verbinding van een bijv. nw. of bijwoord aan een hoofdwoord, als: Groot-Brittannië, Neder-Egypte.

4. En moet het zijn: Oost-Indisch of Oostindisch, West-Friesch of Westfriesch? Geef ook zes van deze bijv. nw.

5. En hoe schrijft ge: Noord-Zee, Oost-Zee, Zuider-Zee, Rijn-Stroom, Haring-Vliet, Ooster-Schelde, Wester-Schelde, Harts-Gebergte, Jura-Gebergte, of worden hier de leden aan elkaar geschreven?

6. Waarom schrijft men: oude-mannenhuys, zijden-kou-

senkoopman, gemaakte-kleerenmagazijn, bolvormige-driehoeksmeting, 's-Gravenzande, 's-Hertogenbosch?

7. Is het ook goed te schrijven: Hoogere-burgerschool, 's-Hage, 's-Bosch? En is er onderscheid tusschen: Leidsche wolfabriek en Leidsche-wolfabriek?

8. In: vergeet-mij-niet (bloempje) verbindt men de leden met een koppelteken, omdat het geheel eene lange en ongewone verbinding is. Geef nog een paar voorbeelden.

9. Is het goed het koppelteken in telwoorden te bezigen, en aldus te schrijven: een-en-twintig, vijf-en-zestig, drie-duizend-achthonderd-twee-en-veertig? enz. .

NEGEN EN VEERTIGSTE LES: HET GEBRUIK VAN HOOFDLETTERS.

1. Waartoe dient het gebruik van hoofdletters? Zijn het alleen zelfstandige naamw., die met eene kapitale letter worden geschreven?

2. Geef eenige bekende regels voor het gebruik van hoofdletters.

3. Hoe handelt men, als een familienaam uit twee deelen bestaat? Idem, als hij bestaat uit drie leden en het middelste lid een lidwoord of een voorzetsel is?

4. Schrijft ge: Willem de Vierde of Willem de vierde, Willem de Goede of Willem de goede, Karel de Stoute of Karel de stoute? Geef zelf ook voorbeelden.

5. Hoe handelt men in dit opzicht met aardrijkskundige benamingen, die uit twee of meer leden bestaan? Schrijft men: Atlantische Oceaan of Atlantische oceaan, Caspische Zee of Caspische zee, Kaap de Goede Hoop of Kaap de goede hoop, enz. Andere voorbeelden?

6. Schrijf zes voorbeelden, waarin een eigennaam als een gemeen zelfstandig naamw. wordt gebezigd. Schrijft ge ze met hoofdletters?

7. Hoe handelt men bij titels als soortnamen gebezigd, bijv.: Minister B. of minister B., Generaal Z. of generaal Z., Graaf Floris of graaf Floris, enz.?

8. Hoe handelt men, als de titel uit verschillende leden bestaat, als: Minister van Binnenlandsche Zaken? Andere voorbeelden?

9. Geef 10 voorbeelden, dat bijv. nw. met eene hoofdletter moeten geschreven worden.

10. Geef 10 voorbeelden, dat men een of andere woord met eene hoofdletter schrijft, omdat het eene opzettelijke aanwijzing vordert, als bij benamingen van God, enz.

VIJFTIGSTE LES: DE LEESTEKENEN.

1. In welke twee soorten worden de leestekenen onderscheiden? Welke teekenen behooren tot de zintekenen, welke tot de woordteekenen? Waartoe dienen beide soorten?

2. Waartoe dient de punt, en in welke drie gevallen wordt dit leesteken gebruikt?

3. Geef eenige gevallen op, waarin gij eene komma zoudt plaatsen. Heerscht in 't gebruik van dit leesteken eenparigheid?

4. Sla in uwe Bloemlezing eene of andere bladzijde op, en verklaar het gebruik van de koma-punten, die ge aantreft.

5. Wanneer gebruikt men de dubbele punt tusschen nevenschikte volzinnen? En is er nog niet een geval?

6. Komt een vraagteken enkel voor achter hoofdzinnen in den vragenden vorm? Is het goed een vraagteken te plaatsen achter niet-rechtstreeksche vragen, als: Ik vraag u, of dat nu oprecht gehandeld is? Wat drukt het vraagteken uit in gevallen als: De couranten melden, dat in den slag 5000 man(?) gevallen zijn.

7. In welke gevallen bezigt men het uitroepteken?

8. Zoek in uw leesboek een paar volzinnen, waarin haakjes gebruikt zijn, en zeg waartoe deze dienen? Wat doet men wel meer om een' op zich zelf staanden zin, tusschen de deelen van eenen anderen geplaatst, van dezen te scheiden?

9. Zoek eenige voorbeelden voor 't gebruik van 't beletseltteken, en verklaar de beteekenis er van.

10. Waartoe dienen de aanhalingsteekens? Zoek voorbeelden in uwe Bloemlezing, en verklaar den dienst dier teekens.

11. Idem, wat de aandachtstrepen betreft.

12. Van de woordteekens is de kennis van 't gebruik van 't koppelteeken zeer belangrijk. Geef voorbeelden ten bewijze.

13. Verklaar den dienst van het klemtoonteeiken, van het samentrekkingsteeken. In welk geval behoeft dit laatste teeken niet gebruikt te worden?

14. Wanneer bezigt men de apostrophe (weglatingsteeken)? Ook bij de meervoudsvorming? Ook in de vervoeging van sommige werkwoorden?

15. Zoek 10 woorden, waarin het deelteeken noodig is, als: Kaïn, algebraïsch, maïs, Israëlieten, quotiënt, Azië, enz. Waartoe dient dit teeken?

AB 190.

5